

**UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za geografijo**

DIPLOMSKO DELO

Sanja Fridau

Maribor, 2010

**UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za geografijo**

Diplomsko delo

**VKLJUČENOST NAČEL VZGOJE IN
IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI
RAZVOJ V SREDNJEŠOLSKE UČNE
NAČRTE ZA GEOGRAFIJO**

Mentorica:
izr. prof. dr. Karmen Kolnik

Kandidatka:
Sanja Fridau

Maribor, 2010

ZAHVALA

*Za pomoč pri oblikovanju diplomskega dela
ter strokovne nasvete se zahvaljujem
mentorici, dr. Karmen Kolnik.*

*Iskrena hvala prijateljem in kolegom ter
posebna zahvala družini, ki je verjela vame.*

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

IZJAVA

Podpisana Sanja Fridau, rojena 5. 5. 1983, študentka Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, smer geografija in pedagogika, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom Vključenost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v srednješolske učne načrte za geografijo pri mentorici izr. prof. dr. Karmen Kolnik avtorsko delo. V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorjev.

Maribor, december 2010

POVZETEK

Področje trajnostnega razvoja je v izobraževanju pridobilo pomen zlasti po zaslugi organizacije Združenih narodov, ki so obdobje med 2005 in 2014 razglasili za desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj. V sodobnem geografskem izobraževanju se trajnostni razvoj vse bolj vključuje v učne načrte. V diplomskem delu smo analizirali srednješolske učne načrte geografije izbranih držav (Slovenije, Hrvaške in Irske) z vidika vključenosti načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj ter jih med seboj primerjali. Oblikovali smo predlog dopolnitve učnih ciljev za slovenski učni načrt geografije za splošne gimnazije ter podali predlog učnih metod, primernih za realizacijo ciljev s področja trajnostnega razvoja. Z izbranimi gimnazijskimi učitelji smo predloga komentirali ter ugotovili, kako poteka realizacija načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj pri pouku geografije.

Ključne besede: geografija, trajnostni razvoj, učni načrt, Slovenija, Hrvaška, Irska.

ABSTRACT

In education sustainable development has gained its importance mostly on account of the United Nations General Assembly which proclaimed the period between 2005 and 2014 for the Decade of Education for Sustainable Development. In contemporary geographical education sustainable development has been increasingly included in the curricula. In the diploma thesis secondary school geography curricula for Slovenia, Croatia and Ireland are analyzed and compared according to the inclusion of the principles for education of sustainable development. Completion of teaching objectives for Slovene geography high school curriculum is proposed together with the teaching methods suitable for realization of the sustainable development objectives. Selected high school teachers have expressed their opinion both on the proposals and the realization of the principles of education for sustainable development in geography lessons.

Key words: geography, sustainable development, curriculum, Slovenia, Croatia, Ireland.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
1.1 NAMEN IN CILJI	2
1.2 METODOLOGIJA DELA	3
2 TRAJNOSTNI RAZVOJ	4
2.1 NAČELA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	9
2.2 TRAJNOSTNI RAZVOJ V EVROPSKI UNIJI	10
2.3 TRAJNOSTNI RAZVOJ V SLOVENIJI	12
2.3.1 Strategija razvoja Slovenije	13
3 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ	14
3.1 CILJI VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ	21
3.2 NAČELA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ	23
3.3 OKOLJSKO IZOBRAŽEVANJE TER VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ	25
3.4 GEOGRAFIJA TER VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ ..	29
4 TRAJNOSTNI RAZVOJ V SREDNJEŠOLSKIH UČNIH NAČRTIH ZA GEOGRAFIJO	31
4.1 GEOGRAFIJA V SPLOŠNIH GIMNAZIJAH V SLOVENIJI	31
4.1.1 Analiza slovenskega učnega načrta geografije za splošne gimnazije	32
4.1.1.1 Zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	34
4.1.1.2 Zastopanost kriterijev za razvoj učnih načrtov za geografijo z vidika vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	54
4.2 GEOGRAFIJA V SPLOŠNIH GIMNAZIJAH NA HRVAŠKEM	58
4.2.1 Analiza hrvaškega učnega načrta geografije za splošne gimnazije.....	59
4.2.1.1 Zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v hrvaškem učnem načrtu za geografijo v splošnih gimnazijah	61
4.2.1.2 Zastopanost kriterijev za razvoj učnih načrtov za geografijo z vidika vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v hrvaškem učnem načrtu za geografijo v splošnih gimnazijah	63
4.3 GEOGRAFIJA V SREDNJEŠOLSKEM IZOBRAŽEVANJU NA IRSKEM	66
4.3.1 Analiza učnega načrta geografije za srednje šole na Irskem.....	67
4.3.1.1 Zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v geografskem učnem načrtu za srednje šole na Irskem	69
4.3.1.2 Zastopanost kriterijev za razvoj učnih načrtov za geografijo z vidika vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v geografskem učnem načrtu za srednje šole na Irskem	80
4.4 PRIMERJAVA SLOVENSKEGA, HRVAŠKEGA IN IRSKEGA UČNEGA NAČRTA ZA GEOGRAFIJO V SREDNJIH ŠOLAH GLEDE ZASTOPANOSTI NAČEL VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ TER KRITERIJEV ZA RAZVOJ UČNIH NAČRTOV ZA GEOGRAFIJO Z VIDIKA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ	82
4.5 NOVI CILJI GEOGRAFSKEGA IZOBRAŽEVANJA	87
4.6 PREDLOG DOPOLNITVE UČNIH CILJEV SLOVENSKEGA UČNEGA NAČRTA GEOGRAFIJE ZA SPLOŠNE GIMNAZIJE	89
5 UČNE METODE PRIMERNE ZA REALIZIRANJE NAČEL TRAJNOSTNEGA RAZVOJA V GEOGRAFIJI	92
5.1 UČNE METODE PRIMERNE ZA REALIZIRANJE NAČEL TRAJNOSTNEGA RAZVOJA V GEOGRAFIJI	92
5.2 MNENJA IZBRANIH SREDNJEŠOLSKIH UČITELJEV GEOGRAFIJE O REALIZIRANJU NAČEL TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	98
6 ZAKLJUČEK	103
7 LITERATURA IN VIRI	106

KAZALO SLIK

Slika 1: Večplastnost trajnostnega razvoja	6
Slika 2: Izobraževalne tendence v geografskih kurikulah	30
Slika 3: Struktura irskega izobraževalnega sistema.....	66

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Primerjava značilnosti okoljske vzgoje ter vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.....	26
Preglednica 2: Zastopanost načela odgovornega ravnanja od sebe, družbenega in naravnega okolja v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	35
Preglednica 3: Zastopanost načela obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	37
Preglednica 4: Zastopanost načela spoštovanja človekovih pravic v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	38
Preglednica 5: Zastopanost načela integrativnosti elementov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije.....	39
Preglednica 6: Zastopanost načela celostnega pristopa vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije.....	41
Preglednica 7: Zastopanost načela medkulturnega dialoga v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	42
Preglednica 8: Zastopanost načela sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	44
Preglednica 9: Zastopanost načela ozaveščanja o trajnostnem razvoju v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	47
Preglednica 10: Zastopanost načela vseživljenjskega učenja v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije	48
Preglednica 11: Zastopanost načela partnerstva na lokalnem, regionalnem in nacionalnem nivoju v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije.....	49
Preglednica 12: Številčna zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu za geografije v splošnih gimnazijah.....	51
Preglednica 13: Učni cilji slovenskega gimnazijskega učnega načrta za geografijo urejeni po skupinah	56
Preglednica 14: Učni cilji hrvaškega splošno gimnazijskega učnega načrta za geografijo urejeni po skupinah	63
Preglednica 15: Zastopanost načela odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole.....	72

Preglednica 16: Zastopanost načela obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole	73
Preglednica 17: Zastopanost načela spoštovanja človekovih pravic v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole	73
Preglednica 18: Zastopanost načela integrativnosti elementov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole.....	74
Preglednica 19: Zastopanost načela medkulturnega dialoga v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole	75
Preglednica 20: Zastopanost načela vseživljenjskega izobraževanja v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole	77
Preglednica 21: Zastopanost načela partnerstva na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole	77
Preglednica 22: Številčna zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v irskem učnem načrtu za geografije v srednjih šolah....	78
Preglednica 23: Učni cilji irskega srednješolskega učnega načrta za geografijo urejeni po skupinah	80
Preglednica 24: Vrste učnih ciljev srednješolskih učnih načrtov za geografijo po skupinah izbranih držav.....	84
Preglednica 25: Predlog dopolnitve učnih ciljev slovenskega učnega načrta geografije za splošne gimnazije.....	90

1 UVOD

Trajnostni razvoj naj bi omogočal izhod iz okoljske krize industrijske družbe. Bistvo trajnostnega razvoja je iskanje poti, ki bi izboljšala kvaliteto življenja in hkrati varovala naravno okolje (Kirn, 2004). To zahteva spremembe v vedenju ljudi, predvsem v vzorcih potrošnje in proizvodnje, v vrednotah ter drugih ekonomskih in socialnih strukturah.

Področje trajnostnega razvoja se vse bolj uveljavlja tudi na področju izobraževanja. Združeni narodi so obdobje med letoma 2005 in 2014 označili za dekada izobraževanja za trajnostni razvoj. V tem obdobju naj bi države članice omogočile promocijo trajnostnega razvoja s pomočjo vseh vrst izobraževanja (Medmrežje 1, pridobljeno 27. 7. 2010).

Z vključevanjem trajnostnega razvoja v formalno izobraževanje se spreminjajo učni načrti in metode poučevanja. Tudi sodobni geografski kurikuli zajemajo vse več ciljev in načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

Tako smo v okviru diplomskega dela analizirali slovenski, hrvaški in irski učni načrt za geografijo v srednjih šolah z vidika vključenosti načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Podali smo predloge učnih ciljev in učnih metod, primernih za realizacijo ciljev s področja trajnostnega razvoja. Prav tako smo izvedli intervjuje z gimnazijskimi učitelji geografije, pri čemer nas je zanimalo uresničevanje ciljev vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v učni praksi.

1.1 NAMEN IN CILJI

Namen in cilji:

- proučiti vključenost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v geografsko srednješolsko izobraževanje doma in po svetu ter opredeliti pomen le-te z vidika sodobnih izobraževalnih smernic;
- analizirati slovenski učni načrt geografije za splošne gimnazije (2008) z vidika vključenosti načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj in z vidika kriterijev za razvoj učnega načrta geografskega izobraževanja za trajnostni razvoj, ki jih navaja Luzernska deklaracija;
- analizirati hrvaški in irski srednješolski učni načrt za geografijo z vidika kriterijev za razvoj učnega načrta geografskega izobraževanja za trajnostni razvoj, ki jih navaja Luzernska deklaracija, ter ugotoviti zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v srednješolskih učnih načrtih za geografijo;
- izdelati primerjalno analizo geografskih učnih načrtov za srednješolsko izobraževanje izbranih držav (Slovenije, Hrvaške in Irske) ter ugotoviti razlike in podobnosti v zastopanosti načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj in kriterijev za razvoj geografskih učnih načrtov na osnovi t. i. Luzernske deklaracije;
- izdelati predlog dopolnitve učnih ciljev v slovenskem gimnazijskem učnem načrtu za geografijo z vključevanjem načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj;
- oblikovati predlog učnih ciljev in učnih metod z vidika učnih vsebin in dejavnosti, primernih za realizacijo učnih ciljev s področja trajnostnega razvoja;
- s pomočjo izbranih srednješolskih učiteljev za geografijo komentirati predlog učnih ciljev in učnih metod z vidika učnih vsebin in dejavnosti, primernih za realizacijo učnih ciljev s področja trajnostnega razvoja.

1.2 METODOLOGIJA DELA

Za izdelavo diplomskega dela smo uporabili deskriptivno metodo, pri čemer nas je zanimala vključenost vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v srednješolske učne načrte za geografijo doma in po svetu. Proučili smo domačo in tujo strokovno literaturo, da bi opredelili pomen vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR) z vidika sodobnih izobraževalnih smernic. Na spletu smo poiskali geografske srednješolske učne načrte za Slovenijo, Hrvaško in Irsko. Za primerjalno analizo pedagoške dokumentacije in primerjalno analizo načel VITR v učnih načrtih izbranih držav smo uporabili metodo komparacije. Na osnovi analiziranih podatkov smo izdelali kriterije in oblikovali predlog dopolnitve slovenskega učnega načrta geografije za splošne gimnazije, ki vključuje načela VITR. Na koncu smo s kvalitativno tehniko standardiziranega intervjuja intervjuvali pet izbranih gimnazijskih učiteljev geografije, pri čemer nas je zanimalo kako v učni praksi poteka uresničevanje načel VITR.

2 TRAJNOSTNI RAZVOJ

Trajnostni razvoj je pojem, ki se danes vse pogosteje uporablja v vsakdanjem izrazoslovju. Čeprav se največkrat uporablja v povezavi z okoljem, ima besedna zveza trojen pomen.

Trajnostni razvoj je »premišljena razvojna usmeritev, ki pomeni nujnost sočasnega usklajevanja razvojnih in okoljskih, torej družbenih, kulturnih in političnih prvin. Poleg usklajevanja gospodarskih interesov z zahtevami varstva okolja se trajnostni razvoj osredotoča še na skrb za vse življenjske združbe, na zmanjševanje izčrpavanja neobnovljivih naravnih virov, izboljševanje kakovosti življenja ljudi in odpravljanje revščine« (Leksikon geografije, 2001).

Geografski terminološki slovar opredeljuje pojem trajnostni razvoj kot »razvojno usmeritev družbe, usklajeno, uravnoteženo z naravnimi razmerami, ki ohranja okolje, naravne vire za prihodnost« (Geografski terminološki slovar, 2005).

Največkrat se za trajnostni razvoj uporablja opredelitev Brundtlandove komisije za okolje in razvoj pri Združenih narodih (iz leta 1987), kjer ga opredeljujejo kot razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanje generacije, ne da bi omejeval razvojne možnosti prihodnjih (Kirn, 2004).

Brundtlandova komisija je v poročilu Naša skupna prihodnost pripravila svetovno agendo za spremembe, pri čemer poudarja, da ekonomskega razvoja ni mogoče ločevati od skrbi za okolje. Tako je bil zasnovan koncept trajnostnega razvoja (Podobnik, 2007), ki so ga popularizirali in predlagali kot alternativo sedanjemu nevzdržnemu gospodarskemu razvoju (Lukman, 2008).

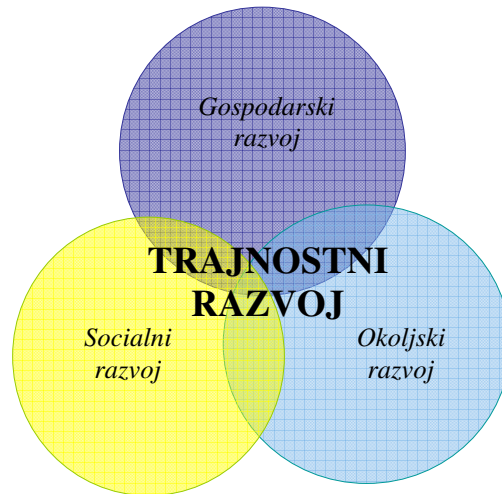
Angleški izraz sustainable development je v splošno rabo uvedla prav Svetovna komisija za okolje in razvoj, v slovenščini pa njegova uporaba še ni povsem poenotena. Oba izraza (trajnostni razvoj, sonaravni razvoj) sta močno prevladujoča, a se še vedno uporabljata razmeroma enakovredno. Ob teh dveh izrazih se pojavljajo še trajnostni sonaravni razvoj, uravnoteženi razvoj, usklajen razvoj, zdrav in obstojen razvoj ter okolje ohranjajoč razvoj (Leksikon geografije, 2001).

V diplomskem delu bomo uporabljali izraz trajnostni razvoj. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je pojem trajnost definiran kot »značilnost česa glede na to, koliko časa lahko obstaja, je uporabno« (SSKJ, str. 1413). Z besedo sonaravnost opredeljujemo načine oz. smernice za ohranjanje naravnega kapitala, torej naravi in okolju prilagojeno delovanje družbe (Kotnik, Plut in Šterbenk, 2004). Trajnost je torej časovni pojem, sonaravnost pa način razvoja.

Širše zasnovan pojem trajnosti predstavlja osnovo za holistično zasnovano razvojno paradigmo družbe, ki prepoznava ključen pomen integracije varstva okolja za doseganje napredka sedanje in prihodnjih generacij. Ožje okoljsko pojmovanje načela trajnosti pa poudarja pomen ohranjanja naravnega kapitala in organizacije v okviru omejitev okolja kot predpogoj za gospodarsko in socialno trajnost (Plut, 2002). V okviru diplomskega dela bomo uporabljali širši pomen pojma trajnostni razvoj, torej koncept razvoja družbe.

Če se vrnemo k samemu pojmu trajnostni razvoj, ta nima enega ali dogovorjenega pomena. Ne ukvarja se samo z varstvom narave, temveč si prizadeva še za gospodarski in socialni razvoj (Huckle in Sterling, 1996).

Slika 1: Večplastnost trajnostnega razvoja

Vir: Medmrežje 9, pridobljeno 14. 6. 2010

Trajnostni razvoj pojmuje večplastno in zajema okoljsko, gospodarsko in socialno komponento (Plut, 2002).

- Okoljski razvoj se nanaša na manjšo degradacijo okolja in prekinitev vseh procesov, ki vodijo k degradaciji. Okoljski razvoj zajema teme, kot so podnebne spremembe, biodiverzitet, ohranjanje naravnih virov, ravnanje z odpadki, onesnaženost zraka, voda, prsti ipd. (Review of the European Union Strategy for Sustainable Development, 2009).
- Ekonomska komponenta trajnostnega razvoja zajema trajnostno potrošnjo in trajnostno proizvodnjo, trajnostni turizem, družbeno odgovornost podjetij, vključevanje okoljskih vprašanj v poslovne odločitve, trajnostno trgovino in promet, obnovljive vire energije ipd. Trajnosten gospodarski razvoj mora pri ekonomski rasti upoštevati okoljske omejitve ter poiskati načine za zmanjšanje škode za okolje (Review of the European Union Strategy for Sustainable Development, 2009).

- Družbena komponenta trajnostnega razvoja je opredeljena kot zbirka ukrepov in prizadevanj za spodbujanje razvoja, ki ob upoštevanju človeških virov prispeva k uveljavljanju njihovih potencialov. Nanaša se na zdravstvo, izobraževanje, enake možnosti za vse, kulturno raznolikost, uveljavljanje človekovih pravic, socialno varnost ipd. (Review of the European Union Strategy for Sustainable Development, 2009).

Pojem trajnostni razvoj se je že uveljavil v vsakdanje življenje, kljub temu pa v praksi ugotavljamo, da ga večina ljudi pojmuje kot uravnotežen okoljski, ne pa kot uravnotežen okoljski, socialni in gospodarski razvoj. Trajnostni razvoj pokriva bistveno širše vsebinsko polje kot okoljski razvoj (Kotnik, Plut in Šterbenk, 2004).

Trajnostni razvoj naj bi bil izhod iz okoljske krize industrijske družbe. Reševanje okoljskih zadev je v bistvu reševanje družbenih problemov, saj so okoljski problemi posledica problemov ljudi v njihovem odnosu do narave in so v tem smislu to družbeni problemi (Kirn, 2004).

Nov model razvoja naj bi zagotavljal ekološko ravnotežje in družbeno blaginjo sedanji in prihodnjim generacijam. Da bi lahko rešili okoljske probleme in uveljavili trajnostni razvoj, so v sodobni družbi potrebne radikalne spremembe, ki zadevajo odnos med posameznikom, družbo in naravo (Flogatini in Liarakou, 2008).

Koncept trajnostnega razvoja vključuje spremembo naše celotne vrednostne zavesti. Takšna nova ekološka etika ima globalni značaj, prisotna mora biti v vseh družbah. Usmeritev v trajnostni razvoj je povezana z uveljavljanjem ekocentrične etike (Kirn, 2004).

Leta 1992 je v Riu de Janeiru potekal prvi Vrh o trajnostnem razvoju, kjer je prvič v zgodovini človeštva tolikšno število držav (kar 178; med njimi tudi Slovenija) doseglo soglasje o tem, da krenemo na pot trajnostnega razvoja (Kopač, 2004).

V Riu so sprejeli program, t. i. Agendo 21. Gre za akcijski program 21. stoletja, ki so ga sprejeli Združeni narodi na konferenci o okolju, s čimer so pripomogli k popularizaciji trajnostnega razvoja. V programu o svetovni viziji trajnostnega razvoja družbe so zapisana temeljna načela trajnostnega razvoja (Nevin, 2008), o čemer pišemo v naslednjem poglavju.

Trajnostni razvoj je danes torej osrednji pojem polemik, akademskih srečanj, državnih politik, ekonomije pa tudi izobraževanja. Koncept trajnostnega razvoja je predstavljen kot rešitev za svetovne probleme ter uskladitev gospodarske rasti in varstva narave.

Trajnostni razvoj se je pojavil kot odgovor na vedno večjo zaskrbljenost zaradi vpliva človekove družbe na naravno okolje. Razvoj oz. napredek bo v prihodnosti moral upoštevati zmogljivosti in omejitve okolja, vsekakor pa je oz. bo velik izziv za vse vpletene.

Koncept trajnostnega razvoja je zasnovan na treh ključnih principih:

- medgeneracijska enakost – zahteva po ohranjanju enake vrednosti naravnega kapitala za prihodnje generacije in gospodarski razvoj v okviru regeneracijskih zmogljivosti planeta;
- socialna pravičnost – pravična raba virov z vidika zadovoljevanja temeljnih potreb živečih prebivalcev;
- čezmejna okoljska odgovornost – prepoznavanje in kontrola čezmejnega onesnaževanja (bogate države ne smejo prekomerno izkoriščati virov v drugih regijah in na ta način uničevati regionalna gospodarstva in ekosisteme) (Plut, 2006).

2.1 NAČELA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

Že leta 1992 je bilo v Riu sprejetih veliko načel. Umanotera (slovenska fundacija za trajnostni razvoj) je leta 1995 v sodelovanju z drugimi nevladnimi organizacijami pripravila dokument Agenda 21 za Slovenijo, v katerem je povzela načela trajnostne družbe (Medmrežje 2, pridobljeno 7. 5. 2010).

Temeljna načela trajnostnega razvoja so:

- spoštovanje občestva življenja in odgovornosti zanj,
- izboljšanje kakovosti človekovega življenja,
- ohranjanje vitalnosti in pestrosti Zemlje,
- upoštevanje nosilne sposobnosti Zemlje,
- spreminjanje osebnega odnosa in ravnanja,
- usposabljanje skupnosti za odgovorno ravnanje z okoljem,
- oblikovanje nacionalnega okvira za povezovanje razvoja in ohranitve,
- ustvarjanje svetovnega zavezništva (Medmrežje 2, pridobljeno 7. 5. 2010).

Navedena načela in vidiki se uporabljajo na področjih prostorskega načrtovanja, regionalnega razvoja, razvoja naselij ter razvoja kmetijstva, gozdarstva, prometa in turizma, energetike ... Izobraževanje je ta načela upoštevalo pri pripravi svojih t. i. načelih vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

Načela so sprejele vodilne svetovne ustanove in države, saj so temelj nadaljnjega razvoja človeštva.

Za udejanjanje načel trajnostnega razvoja bo ključno gospodarsko polje. Proizvodnja in potrošnja zahtevata preveliko porabo naravnih virov ter posledično obremenjevanje okolja. Prihodnost bo tako v veliki meri odvisna od uspešnosti udejanjanja načel trajnostnega razvoja v gospodarstvo (Plut, 2002). Prav tako je za udejanjanje načel izredno pomembno izobraževanje.

2.2 TRAJNOSTNI RAZVOJ V EVROPSKI UNIJI

Trajnostni razvoj je opredeljen kot eden glavnih dolgoročnih ciljev v Evropski uniji (Review of the European Union Strategy for Sustainable Development, 2009).

Trajnostni razvoj je zelo pomembna vrednota Evropske unije (EU). Cilj trajnostnega razvoja EU je čistejša, pravičnejša in uspešnejša Evropa. EU zahteva vključitev trajnostnega razvoja v vse evropske politike, tako da so oblikovane na uravnotežen in obojestransko krepitevni način, s čimer dosegajo gospodarske, okoljske in socialne cilje (Medmrežje 3, pridobljeno 20. 6. 2010).

Prav trajnostni razvoj je prednostna naloga EU, ki koncept vključuje v svojo socialno, okoljsko in gospodarsko politiko (Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development, 2007).

Državam EU trajnostni razvoj nudi pozitivno, dolgoročno vizijo, premožnejšo in pravično družbo, ki obljublja tudi čistejše, varnejše in bolj zdravo okolje, s tem pa boljšo kakovost življenja nam, našim otrokom in vnukom. Da bi to dosegli v praksi, mora gospodarska rast podpirati družbeni razvoj in spoštovati okolje, socialna politika pa mora gospodarsko uspešnost podpirati tudi s stroškovno učinkovito okoljsko politiko (Podobnik, 2007).

Strategija trajnostnega razvoja EU je okvir za vizijo trajnostni, v kateri se gospodarska rast, socialna kohezija in varstvo okolja skupno razvijajo in vzajemno podpirajo. Namen strategije trajnostnega razvoja EU je visoka stopnja okoljske zaščite, socialna enakost in kohezija, visoka raven izobrazbe, zdravstvenega varstva ter gospodarska blaginja in dejavno spodbujanje trajnostnega razvoja po vsem svetu (Medmrežje 3, pridobljeno 20. 6. 2010).

Leta 2006 je EU sprejela prenovljeno Strategijo za trajnostni razvoj, ki temelji na naslednjih ključnih ciljih:

- varstvo okolja,
- socialna enakost in kohezija,
- gospodarska blaginja (Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj, 2006).

Prenovljena strategija (2006) izobraževanje vidi kot predpogoj za spodbujanje sprememb vedenja in predpostavlja, da morajo vsi državljani pridobiti ključne kompetence za doseg trajnostnega razvoja. Strategija tako piše, da bo uspeh pri spremembi netrajnostnih trendov v veliki meri odvisen od kakovostnega izobraževanja na vseh stopnjah (Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj, 2006).

Izobraževanje je glavni temelj trajnostnega razvoja. EU poudarja pomen izobraževanja za trajnostni razvoj (Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development, 2007), hkrati pa spodbuja članice za izmenjavo znanj in dobrih praks vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (Review of the European Union Strategy for Sustainable Development, 2009). Med izzivi EU je tudi izobraževanje za trajnostni razvoj, saj si EU prizadeva za družbo, ki bo temeljila na znanju.

Lizbonska strategija, ki je usmerjala razvoj EU, je bila zasnovana predvsem na dveh stebrih, in sicer na gospodarskem in socialnem. Tretji, to je okoljski steber, je bil dodan naknadno. Neuspešnost prizadevanja za najbolj inovativno, konkurenčno in na znanju temelječe gospodarstvo je spodletel, zato je EU pripravila novo strategijo (Medmrežje 3, pridobljeno 20.6.2010).

Nova gospodarska strategija EU Evropa 2020 med vzvodi rasti omenja trajnostno rast, ki spodbuja nizkoogljično, na znanju temelječe in konkurenčno gospodarstvo, ki gospodarno izkorišča vire. Do leta 2020 so pred Evropo trije ključni izzivi, in sicer zagotoviti pametno, trajnostno in vključujočo rast. V Evropi 2020, naslednici Lizbonske strategije, je koncept trajnostnega razvoja močno prisoten (Evropa 2020, 2010).

2.3 TRAJNOSTNI RAZVOJ V SLOVENIJI

Slovenija je kot članica EU dolžna slediti ciljem prej omenjene Strategije trajnostnega razvoja EU, prav tako pa mora trajnostni razvoj vključiti v svojo politiko in svojo nacionalno strategijo razvoja (Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj, 2006).

Koncept uravnoveženega gospodarskega, socialnega in okoljskega razvoja se v Sloveniji ne uresničuje v celoti. Gospodarska razvitost se povečuje ob hkratnem socialnem razvoju, vendar počasnejšem uveljavljanju skrbi za okolje. Tako je gospodarska rast delno dosežena tudi na škodo okolja, na kar vpliva visoka energetska intenzivnost ter neugodne stopnje rasti emisijsko najbolj intenzivnih industrij in intenzivnega kmetijstva ter drugih sektorskih netrajnostnih politik (Nacionalni program varstva okolja, 2004).

Slovenija je bila med leti 2001 in 2003 članica predsedstva Komisije ZN za trajnostni razvoj, ustanovljena sta bila Slovenski svet za trajnostni razvoj pri vladi RS in Svet za trajnostni razvoj pri SAZU (Kirn, 2004). Svet za trajnostni razvoj pri vladi RS zagotavlja uresničevanje načel trajnostnega razvoja ter skrbi za partnerstvo med državo, organizacijami civilne družbe, interesnimi skupinami ter regionalnimi in socialnimi partnerji (Medmrežje 4, pridobljeno 6. 6. 2010).

Imamo Mednarodni center za trajnostni razvoj in Umanotero, nevladno organizacijo za trajnostni razvoj. Leta 1993 je Gospodarska zbornica popisala listino za trajnostni razvoj (Kirn, 2004).

2.3.1 Strategija razvoja Slovenije

Slovenija je v letu 2005 sprejela Strategijo razvoja Slovenije (SRS), ki ustreza merilom strategije trajnostnega razvoja. Strategija razvoja Slovenije opredeljuje vizijo in cilje razvoja Slovenije do leta 2013, ki jih razvršča v pet razvojnih prioriteta z akcijskimi načrti (Strategija razvoja Slovenije, 2005).

Te razvojne prioritete Slovenije so:

- konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast;
- učinkovito ustvarjanje, dvosmerni pretok in uporaba znanja za gospodarski razvoj ter kakovostna delovna mesta;
- učinkovita in cenejša država;
- moderna socialna država in večja zaposlenost;
- povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja (Strategija razvoja Slovenije, 2005).

Strategija razvoja Slovenije je zasnovana na trajnostnem razvoju kot osrednji perspektivi, ki vključuje gospodarsko vitalnost, pravičnost, socialno kohezijo, varstvo okolja in trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri. Za uresničevanje trajnostnega razvoja bo Slovenija svojim državljanom zagotavljala telesno, duševno, socialno, kulturno in gospodarsko blaginjo z odgovornostjo do prihodnjih generacij in njihovega naravnega in družbenega okolja (Strategija razvoja Slovenije, 2005).

Ključni razvojni cilji v obdobju 2006–2013 v Sloveniji so povečanje globalne konkurenčnosti z učinkovitim posodabljanjem in vlaganjem v izobraževanje in razvoj (Strategija razvoja Slovenije, 2005). S sledenjem politiki EU mora Slovenija trajnostni razvoj vključiti tudi v izobraževanje.

3 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Izobraževanje za trajnostni razvoj po Unescu je »proces učenja (ali poučevanja), ki temelji na idejah in načelih trajnosti ter se ukvarja z vsemi vrstami učenja ter zagotavlja kakovostno izobraževanje ob spodbujanju trajnostnega razvoja« (Medmrežje 5, 27. 7. 2010).

Angleški izraz education for sustainable development so na Ministrstvu za šolstvo v slovenščino prevedli kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj (VITR) (Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007). V diplomski nalogi bomo tako v nadaljevanju uporabljali prav ta prevod.

V bistvu ni ene same pravilne razlage, ki bi natančno definirala, kaj je to vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj.

Unesco vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj razlaga kot vizijo izobraževanja z osrednjo temo trajnostnega razvoja, pri čemer so ključna vprašanja povezana s zmanjševanjem revščine, podnebnimi spremembami, enakostjo spolov, trajnostno proizvodnjo, potrošnjo ipd. (Medmrežje 5, 27. 7. 2010).

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj ljudem vsekakor pomaga, da razvijejo znanja, spretnosti in stališča ter da sprejemajo odločitve v prid trajnostnega razvoja (Medmrežje 6, pridobljeno 27. 7. 2010).

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj sta ključna za doseg trajnostnega razvoja (Huckle in Sterling, 1996).

VITR mora ljudi »opremiti« z znanjem, spretnostmi in vrednotami trajnostnega razvoja, da bodo usposobljeni za produktivno življenje v harmoniji z naravo z upoštevanjem kulturne, verske in spolne raznolikosti. V VITR ne gre zgolj za ozaveščanje, temveč za spremembe ravnanja v smeri trajnostne družbe (Medmrežje 7, pridobljeno 13. 7. 2010).

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj je vseživljenjski proces, ki poteka od zgodnjega otroštva do odrasle dobe in presega okvire formalnega izobraževanja. Vzgoja in izobražuje, kako spreminjati mišljenje ljudi, jih bolje ozaveštviti in s tem prispevati k večji kakovosti življenja. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj tako vključuje medsebojno povezana okoljska, gospodarska in socialna vprašanja (Zver, 2007).

Jones (2009) VITR razlaga kot odziv na krizo v izobraževanju, ki ne izpolnjuje potreb mladih in družbe, izobraževanje pa je vsekakor predpogoj za spremembe vedenja in za to, da vsi državljani pridobijo ključne sposobnosti za doseg trajnostnega razvoja. Uspeh pri spremembi bo odvisen od visokokakovostnega izobraževanja na vseh stopnjah izobraževanja (Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj, 2006).

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj spodbuja razvoj znanja, spretnosti, razumevanja in vrednot, ki so pomembna za oblikovanje trajnostnega sveta, kar zagotavlja varstvo okolja, spodbuja socialno pravičnost in spodbuja gospodarski razvoj (Nevin, 2008).

Pri vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj gre za razširitev perspektive: težišče razmišljanja je na obravnavi okoljskih problemov. Ni več potrebno samo naravoslovno znanje, ki še vedno ostaja temeljno za razumevanje delovanja narave in njenih pojavov, temveč je nujno tesnejše povezovanje naravoslovnih z družboslovnimi vidiki (Golob, 2009).

Ključna področja trajnostnega razvoja vključujejo državljanstvo, mir, etiko, odgovornost v krajevnem in mednarodnem kontekstu, demokracijo in vladanje, pravičnost, varnost, človekove pravice, zmanjšanje revščine, zdravstvo, enakost spolov, kulturno raznovrstnost, gospodarstvo, proizvodne in potrošniške vzorce, skupno odgovornost, varstvo okolja, upravljanje naravnih virov ter biotsko in pokrajinsko raznovrstnost (Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007), pri čemer je poudarek na okoljskih temah (Nevin, 2008).

Zaradi tako široke vsebine in raznovrstnih tem, mora VITR:

- biti vključena v učni načrt interdisciplinarno in na celovit način;
- vzgajati vrednote in načela, ki jih trajnostni razvoj podpira;
- spodbujati kritično in problemsko mišljenje, ki omogočata »spopad« z izzivi, ki jih prinaša trajnostni razvoj;
- dijakom dovoliti, da sodelujejo pri načrtovanju vsebine izobraževalnih programov;
- obravnavati tako lokalna kot globalna vprašanja;
- izobraževati za prihodnost (Nevin, 2008).

Izobraževanje izhaja iz družbenih potreb in se mora na spremembe v družbi tudi odzivati (Kolenc Kolnik, 2008). Trajnostni razvoj od izobraževanja pričakuje, da bo učenec in dijakom dalo znanje in veščine ter vzgajalo vrednote, potrebne za vizijo (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005). Tako se v sodobnem izobraževanju prepletajo tudi družbeno-ekonomski interesi in pričakovanja družbe.

Če strnemo, VITR izhaja iz trenutnih družbenih razmer, vključuje široka znanja in v najširšem pomenu presega formalno izobraževanje. VITR je vseživljenjski proces, zato je pomembno, da formalno in neformalno izobraževanje delujeta vzajemno, saj bo tako v izobraževanje za trajnostni razvoj zajet najširši spekter ljudi.

Od VITR se pričakuje, da bo ljudem dala znanje, sposobnosti in vrednote trajnostnega razvoja s poudarjenim okoljskim faktorjem.

VITR se je v veliki meri razvila iz okoljskega izobraževanja (Nevin, 2008), vendar presega področje okoljske vzgoje kot discipline o odnosu človeštva do naravnega okolja in o načinih, kako naravno okolje ohraniti in obvarovati ter pravilno upravljati njegove vire (Špegel Berdič, 2008).

Med drugim se na področje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj nanašajo tudi dokumenti Unesca (Draft International Implementation Scheme) in organizacije UNECE (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj) ter slovenske Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja (Draft International Implementation Scheme, 2007, Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005 in Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007).

Na podlagi Agende 21, ki je bila sprejeta v Riu, je organizacija Združenih narodov na področju izobraževanja, znanosti in kulture (Unesco) z desetletjem izobraževanja za trajnostni razvoj ustvarila ustrezen okvir za spremembe na področju izobraževanja (Henry, 2007).

Združeni narodi so obdobje med letoma 2005 in 2014 označili za dekada izobraževanja za trajnostni razvoj. Države članice Združenih narodov naj bi v tem obdobju omogočile promocijo vizije trajnostnega razvoja s pomočjo vseh oblik izobraževanja in poudarile pomembno vlogo izobraževanja in učenja pri trajnostnem razvoju (Medmrežje 8, pridobljeno 30. 7. 2010). Namen dekade je vključevanje načel in vrednot trajnostnega razvoja v vse vidike učenja in izobraževanja (Nevin, 2008).

Za spremembe vzorcev vedenja, navad in vrednot v smeri trajnosti je Unesco v okviru vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj določil osem glavnih področij delovanja:

1. enakopravnost spolov (neenakopravnost zmanjšuje možnosti za trajnostni razvoj, odpravljamo jo z izobraževanjem),
2. promoviranje zdravja (razvoj, zdravje in okolje so prepleteni, saj slabo zdravje zavira gospodarski razvoj; zdravo prebivalstvo in zdravo okolje sta predpogoja za trajnostni razvoj),
3. okoljevarstvo (razumevanje delovanja Zemlje in posledic našega poseganja vanjo ima osrednjo vlogo pri izobraževanju za trajnostni razvoj),

4. razvoj podeželja (izobraževanje ruralnega prebivalstva je nujno za razvoj podeželja),
 5. kulturna raznolikost (trajnostni razvoj je odvisen od tolerance in medkulturnega razumevanja, oba imata velik pomen v izobraževanju, kar pripomore k razvoju družbe),
 6. mir in varnost (za razvoj družbe je njuno mirno in varno okolje),
 7. trajnostna urbanizacija (mesta na eni strani ogrožajo trajnostni razvoj, hkrati pa ponujajo možnosti za gospodarski in družbeni razvoj),
 8. trajnostna potrošnja (zmanjšanje porabe naravnih virov, onesnaževanje in količino odpadkov; izobraževanje o trajnostni proizvodnji in potrošnji)
- (Medmrežje 8, pridobljeno 30. 7. 2010).

Zaradi tako širokih in hkrati kompleksnih vsebin je VITR:

- izrazito *interdisciplinarno in holistično (celostno) naravnana*: VITR se tako vgrajuje v celoten kurikulum, ne le v posamezen predmet (Draft International Implementation Scheme, 2005; Zver, 2007; Flogatini in Liarakou, 2008; Lukman, 2008);
- *vrednostno usmerjena*: vzgaja norme in vrednote trajnostnega razvoja (Draft International Implementation Scheme, 2005);
- *spodbuja kritično, problemsko in ustvarjalno mišljenje*, s pomočjo katerih bomo lažje reševali globalne probleme (Draft International Implementation Scheme, 2005; Tilbury in Wortman, 2004; Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005);
- *vseživljenjska* (Zver, 2007; Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005);
- *za VITR sta potrebna sodelovanje in partnerstvo* različnih interesnih skupin (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005; Tilbury in Wortman, 2004), pri čemer dijaki aktivno sodelujejo pri odločitvah.

Na razvoj trajnostne družbe bi lahko gledali kot na proces nenehnega učenja, ki proučuje dileme in pri katerem se ustrezni odgovori in rešitve lahko spreminjajo zaradi pridobivanja izkušenj. To zahteva preusmeritev od faktografskega znanja k obravnavanju problemov in iskanju rešitev (Golob, 2009).

Tako nas bolj od rešitev zanima pomembnost vprašanj, ki si jih zastavljamo, ob zavedanju, da ne moremo predlagati pravih, temveč le mogoče rešitve, in da pri odločanju igrajo pomembno vlogo naše vrednote (Okoljska vzgoja kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj – kurikulum za gimnazije, 2008).

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj ni le dodatek k sedanjemu formalnemu izobraževanju niti ni njen cilj zgolj in samo varovanje narave, ampak skuša dejavno in tvorno reševati sedanja in prihodnja okoljska in družbena vprašanja človeštva (Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007).

V formalnem izobraževanju vpeljevanje VITR poteka v smeri integrativnega kurikuluma (Tatković, 2010). Koncept trajnostnega razvoja je vključen v predmetne učne načrte, saj je VITR interdisciplinarna in je zato ni mogoče strniti v okvir enega samega predmeta.

V izobraževanju in vzgajanju za trajnostni razvoj imamo tako možnost učnih korelacij med naravoslovnimi in družboslovnimi področji. Večjo težo dajemo učnim ciljem, ki so povezani z aktualnimi pojavi v prostoru, tako na lokalnem, regionalnem kot globalnem nivoju (Kolenc Kolnik, 2006).

Pri VITR spodbujamo intelektualno predvidevanje in demokratično participatorno učenje (soodgovorno sodelovanje vseh), ki bodo jutrišnji upravljavci prihodnosti (Kolenc Kolnik, 2006).

S tem, ko VITR pridobiva vse pomembnejše mesto v šolskem kurikulumu, bo potrebna tudi reorientacija izobraževanja. V učnih načrtih bodo oz. so vsebine, ki prispevajo k trajnosti. Dijaki potrebujejo znanja naravoslovja, družboslovja in humanistike, da bodo lahko razumeli princip trajnostnega razvoja. Učne vsebine se bodo morale osredotočati na socialna, ekonomska in okoljska vprašanja. Pri dijakih je potrebno razvijati spretnosti, sposobnosti in navade, ki jim bodo omogočala vseživljenjsko učenje in trajnostni način življenja. Prav tako bo v pouk potrebno vključevati vrednote trajnostnega razvoja (Medmrežje 9, pridobljeno 14. 6. 2010).

Spremenjen koncept izobraževanja bo kombinacija znanja, vprašanj, perspektiv, spretnosti, navad, odnosov ter vrednot v vsaki od treh komponent trajnostnega razvoja – okolju, gospodarstvu in družbi (Medmrežje 9, pridobljeno 14. 6. 2010).

VITR je učenje za prihodnost. Razumevanje problemov sodobnega sveta in zagotavljanje pomena trajnostnega razvoja v izobraževanju je pomemben izziv in poslanstvo sodobne šole. Zasnovana je tako na izobraževalnih kot vzgojnih temeljih soodgovornega ravnanja slehernega posameznika (Kolenc Kolnik, 2006).

3.1 CILJI VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Splošen cilj izobraževanja za trajnostni razvoj je, da se vrednote in principi trajnostnega razvoja vključijo v vse vidike vzgoje in izobraževanja (Nevin, 2008). S tem bomo vplivali na spremembe vedenja ljudi, s čimer si bomo zagotovili trajnostno prihodnost.

V formalnem izobraževanju to pomeni vgraditev načel in tem VITR v vse šolske predmete, kar bo ljudem dalo znanja, veščine, ki so potrebni za trajnostni razvoj, ter bo upoštevalo vrednote, ki spodbujajo trajnostni razvoj (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005).

Cilj VITR je razvoj svetovnega nazora ter učenje o svetu in našem mestu v njem. Tako dosežemo celostni razvoj osebe, ki lahko na tak način postane aktiven in odgovoren državljan. Uporaba znanja, kritično mišljenje in sodelovanje so tiste komponente, ki so nujno potrebne za sprejemanje takšnih odločitev, ki vodijo do trajnostnega razvoja (Golob, 2009).

Štirje glavni cilji izobraževanja za trajnostni razvoj so:

- izboljšanje dostopa do kvalitetnega osnovnega izobraževanja,
- sprememba oz. preusmeritev obstoječih izobraževalnih programov,
- spreminjanje javnega mnenja in ozaveščenosti,
- usposabljanje zaposlenih, izobraževalcev (Draft International Implementation Scheme, 2005).

Cilji, ki bodo prispevali k uresničevanju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, so:

- zagotoviti normativne podlage, ki podpirajo VITR,
- usposobiti strokovne delavce v VITR,
- zagotoviti ustrezna didaktična in druga gradiva za uresničevanje VITR,
- pospeševati raziskave in razvoj VITR,
- okrepiti sodelovanje vseh dejavnikov na področju VITR na vseh ravneh (državni, pokrajinski, občinski) (Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007).

Temeljni cilj VITR je oblikovanje avtonomnih in dejavnih državljanov. Posameznik tako ne bi bil samo dobro obveščen in kritično razmišljajoč opazovalec, ampak tudi sposoben soudeleženec (Flogatini in Liarakou, 2008).

Splošni cilji VITR so kompleksni in medsebojno povezani. Pomemben cilj je razvijanje kakovostnega znanja – povezanega, razumljenega, ki bi vseboval različne zmožnosti mišljenja in sklepanja, torej poznavanje in razumevanje problemov in konfliktov, ki jih v odnosu do okolja prinaša sodoben življenjski slog (Špegel Berdič, 2008).

Enako pomembni ali še pomembnejši pa so cilji razvoja zavzetega čustvenega in vrednostno zasnovanega odnosa, usposobljenosti za okoljsko pomembne odločitve ter premišljene akcije na raznih ravneh (Špegel Berdič, 2008).

3.2 NAČELA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Pri uresničevanju ciljev upoštevamo naslednja načela, kot jih podaja slovenska strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR).

1. *Načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja* – VITR zahteva odgovoren odnos posameznika do samega sebe, soljudi in narave.
2. *Načelo obravnave trajnostnega razvoja (TR) z vidika etičnih razsežnosti*, vključno z vprašanji enakopravnosti, solidarnosti in medsebojne odvisnosti med pripadniki ene generacije in med različnimi generacijami.
3. *Načelo spoštovanja človekovih pravic* – spoštovanje človekovih pravic je bistveno načelo trajnostnega razvoja. VITR je zato v tesni povezavi z vzgojo za človekove pravice, katere cilj je razvijanje in razumevanje odgovornosti za njihovo uresničevanje v družbi. VITR tako prispeva k dolgoročnemu preprečevanju kršenja človekovih pravic, k spodbujanju enakosti ter povečanju udeležbe ljudi v postopkih odločanja znotraj demokratičnega sistema.
4. *Načelo integrativnosti elementov VITR* (povezovanje okoljskih, gospodarskih in socialnih vprašanj) – VITR razširja zasnovu okoljskega izobraževanja in vedno bolj obravnava vse več različnih razvojnih tem in druge ciljne oblike izobraževanja, zato bi bilo treba okoljsko izobraževanje izpopolniti in dopolniti z izobraževalnimi področji, ki se dotikajo gospodarskih in družbenih vprašanj.
5. *Načelo celostnega pristopa VITR* – ključne teme trajnostnega razvoja so raznovrstne, zato je za obravnavanje takih tem potreben celosten pristop.
6. *Načelo medkulturnega dialoga* – odprta, spoštljiva in enakopravna izmenjava pogledov in mnenj med posamezniki oz. skupinami različnih kulturnih ozadij, ki posledično prispeva h globljemu razumevanju različnih svetovnih nazorov, vrednot in razmišljanj. Tako lahko različne kulture mirno in ustvarjalno soobstajajo,

razvijajo občutek skupnosti in pripadnosti ter gojijo vzajemno spoštovanje in razumevanje drug drugega.

7. *Načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega razmišljanja o TR* – kot temeljni pogoj za ukrepe za TR bi bilo treba otroke oz. učence in dijake na vseh stopnjah spodbujati k sistematičnemu, kritičnemu, ustvarjalnemu mišljenju in razmišljanju v krajevnih, pokrajinskih, državnih in svetovnih okvirih.
8. *Načelo ozaveščanja o TR* – sodobni družbeni in gospodarski razvoj ter okoljska vprašanja zahtevajo znanje in ravnanje celotne družbe po načelih TR.
9. *Načelo vseživljenjskega učenja za TR celotne populacije* – VITR je vseživljenjski proces, ki poteka od zgodnjega otroštva do odrasle dobe ter sega preko okvirjev formalnega izobraževanja.
10. *Načelo partnerstva na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju* – VITR bi morala upoštevati različne lokalne, regionalne, nacionalne in mednarodne razmere ter svetovni okvir in si prizadevati za ravnovesje med različnimi interesi.
11. *Načelo socialnega partnerstva* – za VITR je nujno povezovanje partnerjev, kot so strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju in otrok/učencev/dijakov z državno in občinsko oblastjo ter s predstavniki civilne družbe. Predvsem pa je v VITR treba vključiti predstavnike gospodarstva in znanosti, saj to omogoča gospodarsko blaginjo v skladu z znanstvenimi spoznanji (Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007).

Načela VITR se pojavljajo (zraven slovenskih Smernic) tudi v dokumentu Strategija VITR UNECE (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005).

Načela VITR so naši izbrani kriteriji, po katerih smo v nadaljevanju analizirali njihovo uresničevanje v srednješolskih učnih načrtih za geografijo v Sloveniji, na Hrvaškem in Irskem.

3.3 OKOLJSKO IZOBRAŽEVANJE TER VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Okoljsko izobraževanje ter vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj sta vedno predmet razprave, saj je med njima težko potegniti ločnico. Trajnostni razvoj običajno opredeljuje tri sklope: gospodarsko, socialno in ekološko trajnost. Pri okoljskem izobraževanju je v ospredju ohranjanje narave in je izpostavljen ekološki vidik, ostala elementa trajnostnega razvoja pa sta bolj zapostavljena (Tani, 2007).

Koncept vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj ima korenine v okoljskem izobraževanju. Obe vrsti izobraževanja sta nastali kot odgovor na sodoben napredek in reševanje težav, ki jih povzročata človekov vpliv (Andič, 2007).

Temeljna razlika med okoljskim izobraževanjem in izobraževanjem za trajnostni razvoj je v tem, da okoljsko izobraževanje predpostavlja, da so okoljski problemi posledica človeške dejavnosti, medtem ko vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj okoljske probleme pripisuje konfliktu raznolikih človeških ciljev, pri čemer vključuje gospodarske, socialne in okoljske zahteve (Pejčić in Uzelac, 2004).

Vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR) ne smemo enačiti z okoljsko vzgojo ali okoljskim izobraževanjem. Okoljska vzgoja je dobro vpeljana disciplina o odnosu človeštva do naravnega okolja in o načinih, kako ga ohraniti ter kako pravilno upravljati njegove vire. VITR pa vključuje okoljsko vzgojo in jo postavlja v širši kontekst socialno-kulturnih kakor tudi socialno-političnih vprašanj pravičnosti, revščine, demokracije in kakovosti življenja (Golob, 2009).

Tako se VITR osredotoča na usmerjanje in preusmerjanje vzgoje in izobraževanja za spodbujanje vrednot in vedenja, ki spoštujejo okolje, ter načrtuje poti in sredstva za družbene spremembe in tako spodbuja pozitivne odnose med ljudmi (Lukman, 2008).

Prav zaradi te širine vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj ne sme in ne more biti ločen izobraževalni predmet, ampak mora biti vključena v vse discipline na vseh stopnjah izobraževanja (Golob, 2009).

Okoljsko vzgojo smatramo za osnovno nosilko sprememb v cilju razvijanja in rasti trajnostnih vrednot. Zato se danes, ko so vprašanja o okolju uvrščena v sam vrh mednarodnih političnih dogajanj in si povsod po svetu prizadevajo ustvariti družbene, ekonomske, politične in ekološke razmere, ki bodo prispevale k uveljavitvi trajnosti, pojem okoljske vzgoje razširja v vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj (Flogatini in Liarakou, 2008).

V Evropi star, t. i. ekološko-vzgojni koncept, ni izginil, temveč se je transformiral v nov, širši koncept vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (Pejčić in Uzelac, 2004).

Preglednica 1: Primerjava značilnosti okoljske vzgoje ter vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj

<i>Okoljska vzgoja</i>	<i>VITR</i>
V ospredju so okoljski problemi.	V ospredju so varovanje okolja, učinkovita raba naravnih virov, ohranjanje ekosistemov, družbena kohezija in gospodarska blaginja.
Poudarja soodvisnost okoljskih problemov in družbenih dejavnosti.	Problemi so posledice nasprotij med različnimi družbenimi cilji – okoljskimi, gospodarskimi, družbenimi.
Osredotoča se na biološko raznovrstnost.	Osredotoča se na družbeno, gospodarsko in okoljsko raznolikost.
Cilj je ohranjanje okolja.	Cilj je ohranjanje bivanja današnjih in prihodnjih generacij.
Dejavnosti so usmerjene v okolje.	Dejavnosti temeljijo na motivaciji za spremembo življenjskega sloga.
Odgovornosti se nanašajo na okolje.	Odgovornosti se nanašajo na razvoj človeštva in usodo okolja, človeštvo je integralni del.

Spodbuja okoljsko etiko kot individualno vedenje.	Spodbuja dejanja, ki vključujejo možnosti razvoja moralnih kriterijev in spodbujajo sodelovanje udeležencev v procesih odločanja.
Uporaba okoljske vzgoje temelji na lokalni in svetovni ravni.	VITR je osnovana in uporabljena na lokalni gospodarski, družbeni in okoljski ravni, ki jim sledijo regionalna, nacionalna in svetovna raven.
Okoljska vzgoja je vključena v nekatere predmete, ali se pojavlja kot samostojen predmet v učnem načrtu.	VITR je vključena v vse vzgojne in izobraževalne procese na različnih ravneh posameznikovega razvoja (formalnem, neformalnem, vseživljenjskem itd.)

Vir: Lukman, 2008

Že iz preglednice 1 lahko vidimo bistveno razliko med obema konceptoma, predvsem širino in multidimenzionalnost VITR.

Izraz VITR lahko razumemo kot neprekinjen proces, ki obsega vse tri dimenzije trajnostnega razvoja, medtem ko je okoljska vzgoja le ena izmed dimenzij (Lukman, 2008).

Okoljska vzgoja, širše pojmovana kot VITR, pridobiva vse pomembnejšo mesto v kurikulumu na vseh stopnjah šolanja. Spodbujala naj bi spremembe v mišljenju in ravnanju, kar bi pripomoglo k večji varnosti, zdravju, gospodarnemu ravnanju z viri ter blaginji in izboljšanju kakovosti življenja ljudi (Okoljska vzgoja kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj – kurikulum za gimnazije, 2008).

V gimnazijski kurikulum je okoljska vzgoja kot VITR vključena kot medpredmetno področje, ki se s svojimi cilji in vsebinami smiselno vključuje v razne predmete. Poudarek je na vrednotah in povezovanju znanja, pri čemer razvijamo tri razsežnosti dijakovih kompetenc: spoznavno, čustveno (vrednostno) in akcijsko (Okoljska vzgoja kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj – kurikulum za gimnazije, 2008).

Okoljska vzgoja prav tako kot VITR dijake usposablja za spremljanje, analiziranje in kritično vrednotenje posledic znanstveno-tehnološkega razvoja ter iskanje alternativnih rešitev različnih okoljskih vprašanj, za katere ni ene same pravilne rešitve. Dijaki pridobijo sposobnosti in zmožnosti za učinkovito preprečevanje in razreševanje težav in konfliktov (Okoljska vzgoja kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj – kurikulum za gimnazije, 2008).

Cilji in vsebine okoljske vzgoje kot VITR se v gimnazijah uresničujejo:

- pri posameznih predmetih,
- v okviru obveznih izbirnih vsebin,
- v okviru dnevov dejavnosti, projektov ali projektnih tednov,
- z vključevanjem dijakov v društvene dejavnosti, v inovacijsko-razvojne in znanstvenoraziskovalne projekte (Okoljska vzgoja kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj – kurikulum za gimnazije, 2008).

Tako so v geografsko izobraževanje v gimnazijah vključena načela VITR, prav tako pa je geografija eden izmed predmetov, ki je interdisciplinarno vključena v medpredmetno področje okoljske vzgoje kot vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

3.4 GEOGRAFIJA TER VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Geografija proučuje pomembne teme trajnostnega razvoja (Padberg, 2007), kot so voda, razvoj podeželja, trajnostni turizem, kulturne razlike, podnebne spremembe, biotsko raznovrstnost, trajnostno gospodarstvo itd. Tako je paradigmo trajnostnega razvoja potrebno vključiti v pouk geografije na vseh ravneh (Haubrich, 2007).

Trajnostnost je v bistvu geografsko vprašanje s prostorskimi dimenzijami. Geografija trajnostnemu razvoju ponuja več informacij kot katera koli druga znanstvena disciplina (Gambini, 2005), predvsem zaradi svoje interdisciplinarne naravnosti.

Geografija zajema informacije na področju okoljskih sprememb, blagovnih tokov, značilnosti in migracij prebivalstva, prometa, geopolitičnih vprašanj, načina življenja, multikulturalnosti (Gambini, 2005) – torej večine vprašanj, s katerimi se ukvarja trajnostni razvoj.

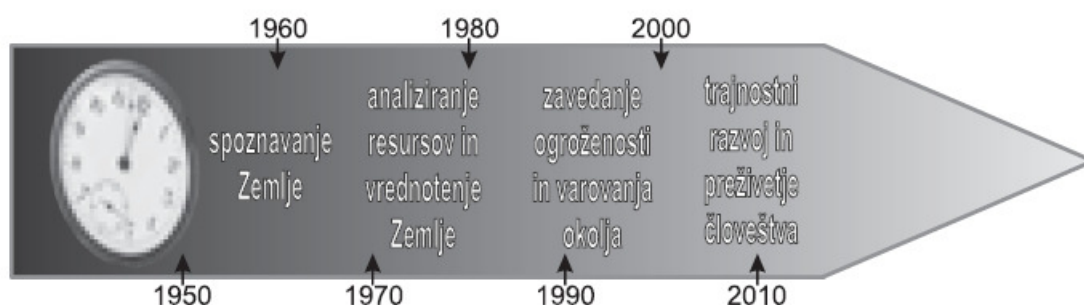
Bistvo vprašanj trajnostnega razvoja je v odnosu človek-družba-narava (na določenem prostoru) in le geografija je dovolj kompleksna prostorska znanost, ki je zmožna rešiti vsa vprašanja, ki jih zajema trajnostni razvoj (Gorbanyov, 2007).

Šolska geografija danes ne more več posredovati vseh splošnih spoznanj o Zemlji, svetu, pokrajinah in državah, ker je teh znanj preveč in znanje podatkov hitro zastara (Lipovšek, 2009). Sodobno geografsko izobraževanje mora posredovati orientacijsko znanje in ključne sposobnosti, tako da bodo dijaki v prihodnosti lahko prevzeli več odgovornosti zase in za okolje, v katerem živijo (Kolenc Kolnik, 2008).

Z vključevanjem trajnostnega razvoja v geografski učni načrt lahko dijaki dosežejo naslednji kompetenci:

- reševanje okoljskih problemov,
- razvijanje prostorskega načrtovanja (Sarno, 2007).

Slika 2: Izobraževalne tendence v geografskih kurikulumih druge polovice 20. stoletja

Vir: Kolenc Kolnik, 2008

Tako globalne kot evropske smernice razvoja izobraževanja šolsko geografijo povezujejo z interdisciplinarnim učnim ciljem varovanja okolja in trajnostnim razvojem (Kolenc Kolnik, 2008).

V izobraževanju za trajnostni razvoj ima lahko šolska geografija zelo pomembno povezovalno vlogo v predmetniku (Kolenc Kolnik, 2009b), pri čemer bomo morali zagotoviti premik od izobraževanja o trajnostnem razvoju v izobraževanje za trajnostni razvoj (pri tem je poučevanje orientirano na dijaka, poudarja se akcijska komponenta) (Jones, 2009).

Pri geografskem izobraževanju za trajnostni razvoj razvijamo sposobnosti za raziskovanje, načrtovanje in reševanje vprašanj trajnostnega razvoja. Pri geografiji lahko poučujemo naslednje teme: interakcije med okoljem in človekom, socialni in industrijski razvoj in vpliv na okolje. Te teme ekonomske in politične geografije omogočajo analizo okoljskih problemov (Sarno, 2007).

Šolska geografija lahko bistveno prispeva k poučevanju VITR (Medmrežje 10, pridobljeno 18. 6. 2010) s tem, da dijake vzgaja v smeri nove okoljske etike in da jih uči zavedanja posameznikovih dejanj (z vplivom na okolje) ter veščin, ki bodo omogočale odločitve v prid trajnosti (Haubrich, 2007). Trajnostni razvoj omenjata tako slovenski kot irski učni načrt za geografijo (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008 in Geography Syllabus, 2004).

4 TRAJNOSTNI RAZVOJ V SREDNJEŠOLSKIH UČNIH NAČRTIH ZA GEOGRAFIJO

Na podlagi mednarodnih dokumentov (Draft International Implementation Scheme, 2005; Strategija VITR UNECE, 2005), ki so nastali po predlogu desetletja izobraževanja za trajnostni razvoj Združenih narodov, so države v učne načrte začele vključevati vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj.

V okviru diplomske naloge smo analizirali srednješolske učne načrte za geografijo v Sloveniji, na Hrvaškem in Irskem z vidika vključenosti načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (ki jih navajamo v poglavju 3.2) ter kriterijev za razvoj učnih načrtov za geografijo z vidika vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

Učne načrte izbranih držav smo med seboj primerjali glede na zastopanost načel VITR v geografskih učnih načrtih za srednje šole.

4.1 GEOGRAFIJA V SPLOŠNIH GIMNAZIJAH V SLOVENIJI

Geografija ima v slovenskem gimnazijskem programu status obveznega predmeta. 210 ur je namenjenih t. i. obveznemu delu, ki zajema prvi, drugi in tretji letnik. Dijaki lahko v četrtem letniku geografijo izberejo kot izbirni maturitetni predmet. Pripravi na maturo je namenjenih najmanj 105 ur (Medmrežje 11, pridobljeno 18. 5. 2010).

Namen pouka geografije v Sloveniji je, da »dijake usmerja v spoznavanje in obvladovanje življenjskih okoliščin, ki se nanašajo na človekov naravni in družbeni življenjski prostor«. Geografija je v programu srednje šole predmet, ki »pomaga mlademu človeku pridobiti znanje, sposobnosti, veščine in spretnosti, s katerimi lahko razume ožje in širše okolje« (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

Pri pouku geografije v Sloveniji »dijake usposabljammo za odgovoren, dejaven in solidaren odnos do naravnega in družbenega okolja, za reševanje prostorskih problemov in sožitje med naravo in družbo« (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

Pouk geografije v slovenskem gimnazijskem programu posveča posebno pozornost pouku na terenu. Tako je v posameznem šolskem letu obvezna izvedba najmanj ene celodnevne ekskurzije, priporočeno pa je še izvajanje krajših terenskih vaj (Učni načrt geografija za gimnazije, 2008).

4.1.1 Analiza slovenskega učnega načrta geografije za splošne gimnazije

Učni načrt geografije za splošno gimnazijo je bil posodobljen v okviru projekta posodobitve učnih načrtov za gimnazije in je bil s šolskim letom 2008/09 uveden v šole (Medmrežje 12, pridobljeno 20. 5. 2010). V sodobnem času hitrih sprememb in družbenega razvoja je posodabljanje šolskega kurikula stalna praksa, saj naj bi šola omogočala razvoj takšnih kompetenc posameznika, ki vodijo k sposobnostim za stalno učenje (Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov v gimnaziji, 2007). Pri posodobitvi učnega načrta ni šlo toliko za prenovu geografskih učnih vsebin, ampak bolj za prenovu učnih ciljev pouka geografije, ki so jih oplemenitili z veščinami in kompetencami (Polšak, 2010).

Učni načrt sestavlja sedem poglavij, in sicer opredelitev predmeta, splošni cilji in kompetence, cilji in vsebine (operativni cilji ter razporeditev vsebin), pričakovani dosežki, medpredmetne povezave, didaktična priporočila, vrednotenje dosežkov (Učni načrt geografija za gimnazije, 2008).

Poglavje cilji in vsebine je najobsežnejše in je razdeljeno na posamezne vsebinske sklope. Učni načrt geografije za gimnazije deli znanja na splošna in posebna. Splošna znanja so namenjena vsem dijakom, posebna pa opredeljujejo dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učitelj obravnava glede na zmožnosti in interes dijakov (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

Med splošnimi cilji so navedeni naslednji:

- cilji na spoznavnem področju,
- cilji, povezani z razumevanjem prostora,
- cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov,
- cilji, povezani z uporabo znanja in veščin,
- vzgojni cilji, ki so povezani z državljansko vzgojo, medkulturno vzgojo, okoljsko vzgojo ipd. (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

Tak zapis splošnih učnih ciljev omogoča večjo preglednost, s čimer učitelje vabi, da pouk oplemenitijo s temi učnimi cilji. Ti učni cilji, med drugim tudi učni cilji, ki so povezani s trajnostnim razvojem, imajo smisel le, če jih učitelji skušajo vsaj deloma uresničiti (Polšak, 2010).

V učni načrt so prvič vključene tudi kompetence, ki izhajajo iz osmih ključnih kompetenc vseživljenjskega učenja (Smernice, načela in cilji posodabljanja učnih načrtov, 2007 in Ključne kompetence za vseživljenjsko učenje, 2006).

Geografski učni načrt navaja naslednje kompetence, ki jih je potrebno vključiti v pouk geografije:

- sporazumevanje v maternem jeziku,
- sporazumevanje v tujih jezikih,
- matematična pismenost,
- kompetence v znanosti in tehnologiji,
- digitalne kompetence,
- učenje učenja,
- osebnostno-socialne zmožnosti,
- državljanske zmožnosti,
- podjetnost,
- kulturna zavest,
- posebne geografske zmožnosti (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

V primerjavi s prejšnjimi učnimi načrti, kjer so bili bolj poudarjeni splošni cilji s področja geografije, je tokrat moč zaznati večji vpliv pedagoških izobraževalnih smernic. Poleg tega učni cilji novega učnega načrta težijo k razvoju celovite osebnosti in prenosljivosti znanj ter veščin (Kolenc Kolnik in Konečnik Kotnik, 2009).

V poglavju medpredmetne povezave so navedene predlagane vsebine in cilji za medpredmetno povezovanje. Med medpredmetnimi povezavami učni načrt navaja tudi obvezno ekskurzijo in kroskurikularne vsebine (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

Pri posodobitvi učnega načrta je bilo v dokumentu Smernice, načela in cilji posodabljanja učnih načrtov med drugim zapisano priporočilo, da je potrebno v »učne načrte vključiti teme s področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, kot npr. državljansko kulturo, informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, okoljsko vzgojo, knjižnično-informacijska znanja, vzgojo za zdravje, poklicno orientacijo, vzgojo potrošnika, prometno vzgojo in druge vsebine« (Smernice, načela in cilji posodabljanja učnih načrtov, 2007).

4.1.1.1 Zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

V tem poglavju smo želeli ugotoviti zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (po Smernicah vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007) v učnem načrtu geografije za gimnazije v Sloveniji.

Učni načrt geografije za splošne gimnazije smo analizirali z vidika vključenosti načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (v nadaljevanju VITR), kot so navedena v dokumentu Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja (2007).

Načela VITR, podrobneje navedena v poglavju 3.2, smo primerjali s slovenskim gimnazijskim učnim načrtom za geografijo in prikazali njihovo vključenost v splošne cilje ter ključne kompetence učnega načrta. Deset načel VITR (načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja, načelo obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti, načelo spoštovanja človekovih pravic, načelo integrativnosti elementov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, načelo celostnega pristopa, načelo medkulturnega dialoga, načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja, načelo ozaveščanja o trajnostnem razvoju, načelo vseživljenjskega učenja in načelo partnerstva na lokalnem, regionalnem in nacionalnem nivoju) so sočasno naši izbrani kriteriji, po katerih smo analizirali njihovo uresničevanje v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije.

- *Načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja*

Preglednica 2: Zastopanost načela odgovornega ravnanja od sebe, družbenega in naravnega okolja v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Cilji, povezani z razumevanjem prostora:</i> dijaki ustvarjalno sprejemajo in razumejo dnevne informacije, ki imajo prostorsko razsežnost in vplivajo na njihovo lastno odgovorno ravnanje in odločanje. - <i>Cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov:</i> dijaki se usposablajo za prepoznavanje nujnosti sonaravnega razvoja ter odgovornosti do ohranjanja fizičnih in bioloških življenjskih razmer za prihodnje generacije.

Ključne kompetence pri pouku geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Digitalne kompetence:</i> dijaki razvijajo pozitiven odnos in občutek za varno rabo medmrežja, vključno z varovanjem zasebnosti in spoštovanjem kulturnih razlik. - <i>Državljske zmožnosti:</i> dijaki razvijajo zavest o pravicah in odgovornostih prek dogovorjenih nalog in obveznosti. - <i>Podjetnost:</i> dijaki razvijajo zmožnost prevzemanja odgovornosti, zmožnost oceniti in po potrebi sprejeti tveganje.
--	---

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Načelo odgovornosti je v spremenjeni obliki (spoštovanje občestva življenja in odgovornost zanj ter usposabljanje skupnosti za samostojno in odgovorno ravnanje z okoljem) navedeno že med temeljnimi načeli trajnostnega razvoja v Agendi 21. Slovenski učni načrt geografije za gimnazije že v opredelitvi predmeta navaja, da »pri pouku geografije usposabljammo dijake za odgovoren odnos do naravnega in družbenega okolja«. Prav tako pa je načelo odgovornosti zajeto v načelih VITR (Medmrežje 2, pridobljeno 7. 5. 2010, Učni načrt geografije za gimnazije, 2008 in Smernice vzgoje in izobraževanja od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007).

Načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja je vključeno tako v splošne učne cilje kot v ključne kompetence. Načelo je vključeno v učne cilje, povezane z razumevanjem prostora, in cilje, povezane z znanjem in razumevanjem geografskih struktur in procesov, ter digitalne kompetence, državljanske zmožnosti in kompetenco podjetnosti. Odgovorno ravnanje do sebe, družbenega in naravnega okolja je eden izmed pogojev za uveljavljanje načel trajnostnega razvoja. Tako to načelo vključujemo tudi v pouk geografije, saj »učinkovita pedagogika temelji na načelih, ki pri učečih se vzpodbujajo zavedanje odgovornosti, ki jih ima posameznik kot del družbe« (Medmrežje 13, pridobljeno 27. 5. 2010).

- *Načelo obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti, vključno z vprašanji enakopravnosti, solidarnosti in medsebojne odvisnosti med različnimi generacijami*

Preglednica 3: Zastopanost načela obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov: dijaki se vzgajajo v duhu strpnosti in spoštovanja ljudi in ljudstev, ki so drugačni glede na jezik, vero, etično sestavo, navade, ipd.</i> - <i>Vzgojni cilji: dijaki spoštujejo pravico do enakopravnosti vseh ljudi.</i>
Ključne kompetence pri pouku geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Državlanske zmožnosti: dijaki: razvijajo zmožnost pokazati solidarnost in zmožnost skupnega reševanja problemov.</i> - <i>Razvijajo pripravljenost spoštovati vrednote in zasebnost drugih ter se ustrezno odzivati na odklonilne družbene pojave.</i>

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Že najpogosteje citirana definicija trajnostnega razvoja iz poročila Brundtlandove komisije, in sicer »trajnostni razvoj pomeni zadovoljevanje trenutnih potreb, ne da bi pri tem ogrožali zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij«, teži k solidarnosti in medsebojni odvisnosti med generacijami (Medmrežje 2, pridobljeno 7. 5. 2010).

Prav tako pa so etične razsežnosti, torej načelo obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti, vključene tudi v splošne učne cilje in kompetence slovenskega učnega načrta geografije za gimnazije.

Enakopravnost, solidarnost in medsebojna odvisnost med generacijami, ki so vključene v načelo obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti, so osnova naslednjega načela.

- *Načelo spoštovanja človekovih pravic*

Preglednica 4: Zastopanost načela spoštovanja človekovih pravic v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	- <i>Vzgojni cilji:</i> dijaki razvijajo zavest o reševanju lokalnih, regionalnih in svetovnih problemov po načelih trajnostnega razvoja in načelih Svetovne deklaracije o človekovih pravicah.
Ključne kompetence pri pouku geografije	- <i>Državljske zmožnosti:</i> dijaki razvijajo dojemanje človekovih pravic in enakosti kot osnove za solidarnost in odgovornost v sodobnem svetu in dijaki razvijajo občutek za identiteto s spoštovanjem različnosti.

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Ena izmed značilnosti VITR je, da je vrednostno usmerjena. Vzgoja vrednot, kot je spoštovanje človekovih pravic, je tako zajeta v vzgojne učne cilje in državljanske zmožnosti slovenskega učnega načrta za geografijo. Spoštovanje človekovih pravic je bistveno načelo trajnostnega razvoja.

Spoštovanje človekovih pravic je zapisano v Deklaraciji o človekovih pravicah, Lizbonski pogodbi, Ustavi Republike Slovenije in je temeljna pravica v Evropski uniji. Prav tako je izobraževanje v Sloveniji usmerjeno k spoštovanju človekovih pravic. Ena izmed človekovih pravic je tudi pravica do izobraževanja (Medmrežje 14 in medmrežje 15, pridobljeno 31. 5. 2010).

- *Načelo integrativnosti elementov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (povezovanje okoljskih, gospodarskih in socialnih vprašanj)*

Preglednica 5: Zastopanost načela integrativnosti elementov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov:</i> dijaki razumejo najpomembnejše naravnogeografske in družbenogeografske dejavnike, pojave in procese, tako posamezne prvine kot njihove medsebojne vzročno-posledične zveze. - Razumejo zakonitosti razmestitev naravno- in družbenogeografskih pojavov in ter njihov vpliv na razvitost posameznih držav. - Pridobivajo sposobnost za vrednotenje protislovij v sodobnem svetu kot posledica razvoja prebivalstva in gospodarstva, ker to ne upošteva prostorske omejitve materialnih dejavnosti človeka. - <i>Cilji, povezani z uporabo znanja in veščin:</i> dijaki pridobivajo in razvijajo sposobnosti za neposredno in posredno opazovanje naravnih in družbenih dejavnikov, pojavov in procesov v pokrajini. - <i>Vzgojni cilji:</i> dijaki razvijajo sposobnost doživljanja raznolikosti in lepote naravnega okolja na eni strani ter vrednot različnih življenjskih okoliščin in družbenih potreb na drugi strani.

	<ul style="list-style-type: none"> - Privzemajo skrb za uravnoreženo rabo prostora ter ohranjanje kakovosti naravnega in družbenega okolja za prihodnje generacije.
Ključne kompetence pri pouku geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Posebne geografske zmožnosti:</i> dijaki razvijajo zavedanje o raznolikosti naravnih, socialno-ekonomskih in kulturnih sistemov.

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Integrativnost elementov trajnostnega razvoja (gospodarstvo, okolje, sociala) kaže na to, da VITR ne zajema samo okoljskega izobraževanja, temveč vključuje tudi vsebine iz gospodarstva in socialnega razvoja.

Med cilji posodobitve gimnazije je tudi integrativen kurikulum, ki spodbuja povezave med predmeti in tako teži k interdisciplinarnosti (Smernice, načela in cilji posodabljanja učnih načrtov, 2007).

V slovenskem učnem načrtu geografije za gimnazije je tudi poglavje medpredmetne povezave, kjer so predlogi vsebin in ciljev za medpredmetno povezovanje (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

Geografija ima že sama po sebi integrativno vlogo, saj združuje naravoslovne in družboslovne elemente. Kolenc Kolnikova (2009b) piše, da ima geografija v izobraževanju za trajnostni razvoj izobraževalno prednost, ki se odraža v vsebinski kompleksnosti povezovanja narave in družbe. Cilj integrativnosti je razvoj celostnega znanja.

- *Načelo celostnega pristopa vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj*

Preglednica 6: Zastopanost načela celostnega pristopa vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov:</i> dijaki se zavedajo pomena povezovanja različnih znanj in veščin kot načina celovitega obravnavanja sodobnih problemov za kakovostnejše razumevanje dogajanja okrog nas. - <i>Vzgojni cilji:</i> dijaki se učijo povezovati različne vidike izobraževanja, kot so spoznavni, čustveni, etični, estetski in motorični.
Ključne kompetence pri pouku geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Učenje učenja:</i> dijaki razvijajo zavest o kakovosti znanj, ki jih daje medpredmetno zasnovana geografska stroka. <p>Priporočilo pri ključnih kompetencah:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učitelj naj uporabi takšne učne oblike in metode, ki omogočajo razvijanje vsaj nekaj od vseh možnih kompetenc, pri čemer naj delnost vodi k celovitosti. - Geografsko mišljenje vključuje zmožnosti povezovanja geografskega znanja z drugimi znanji za celovito dojetje sodobnega sveta.

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Teme trajnostnega razvoja so zelo široke, zato je za obravnavo tem vsekakor potreben celostni pristop. Načelo celostnega pristopa se povezuje z načelom integrativnosti, saj so medpredmetne povezave nujno potrebne za uveljavljanje celostnega pristopa.

Vsako obravnavanje pokrajine oz. regije bi moralo biti celostno, saj le na ta način v obravnavo zajamemo vse elemente (tako naravno- kot družbenogeografske), pri čemer dijaki spoznajo pokrajino v celoti. Pri tem povezujejo svoja geografska znanja z drugimi predmeti.

Tako je v učnem načrtu za geografijo med didaktičnimi priporočili zapisano, da »formalna delitev na vsebine ne pomeni ločene obravnave snovi, ampak iskanje povezav z drugimi področji, tako znotraj geografije kot tudi z drugimi predmeti« (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

- *Načelo medkulturnega dialoga*

Preglednica 7: Zastopanost načela medkulturnega dialoga v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov:</i> dijaki razumejo geografske vzroke za kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta. - <i>Vzgojni cilji:</i> dijaki s preučevanjem geografskih problemov drugih narodov in kultur razvijajo lastno zavedanje in njihovo spoštovanje. - Dijaki se vživljajo v položaj drugih ljudi in ljudstev.

Ključne kompetence pri pouku geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Sporazumevanje v tujih jezikih:</i> dijaki razvijajo vedoželjnost do jezikov in zanimanje za medkulturno sporazumevanje. - <i>Osebnostno-socialne zmožnosti:</i> dijaki razvijajo zavedanje in razumevanje narodne in kulturne identitete v sovplivanju z evropsko in svetovno identiteto. - Razvijajo zmožnost videti in razumeti različne poglede na identiteto drugih. - Razvijajo občutek za kulturne razlike in odpornost do predsodkov ter voljo do premagovanja stereotipov in predsodkov. - <i>Državljske zmožnosti:</i> dijaki razvijajo spoštovanje in razumevanje razlik med vrednotami različnih narodov in etičnih skupin.
--	--

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Medkulturni dialog je odprta in na medsebojnem spoštovanju temelječa izmenjava mnenj med posamezniki in skupinami kultur, z namenom širiti razmišljanje o drugačnosti (Medmrežje 16, pridobljeno 1. 6. 2010).

Slovenija s svojo vpetostjo v alpski, panonski in mediteranski kulturni prostor predstavlja svojevrstno civilizacijsko, jezikovno, kulturno in svetovnonazorsko stičišče in tako odpira svoj prostor medkulturnemu dialogu v najširšem pomenu (Medmrežje 17, pridobljeno 1. 6. 2010).

Pri pouku geografije, kjer se dijaki seznanijo z drugimi kulturami, imamo tako možnost, da spodbujamo tolerantnost, razvijamo pozitiven odnos do drugačnosti, spoštovanja mnenj in pogledov med pripadniki različnih kultur.

- *Načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja*

Preglednica 8: Zastopanost načela sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov:</i> dijaki znajo geografsko razmišljati, to je »kritično razumevati prostorske razmestitve pojavov in njihovih protislovij itd. - <i>Cilji, povezani z uporabo znanja in veščin:</i> dijaki razvijajo zmožnosti za iskanje in izbiro relevantnih podatkov in informacij med številnimi možnostmi, ki jih ponujajo pisni viri in sodobna tehnologija.
Ključne kompetence pri pouku geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Sporazumevanje v maternem jeziku:</i> dijaki razvijajo zmožnost ločevanja pomembnega od nepomembnega. - Razvijajo zmožnost ustnega in pisnega argumentiranja z upoštevanjem stališč drugih. - <i>Kompetence v znanosti in tehnologiji:</i> dijaki razvijajo zmožnost iskanja ugotovitev (sklepov) in utemeljevanja razlogov zanje. - Razvijajo radovednost, a tudi kritičen odnos do znanosti in tehnologije. - Razvijajo pozitiven, vendar kritičen odnos do informacij in zavest o nujnosti logičnega sklepanja. - <i>Digitalne kompetence:</i> dijaki razvijajo zmožnost iskanja, zbiranja in obdelave elektronskih informacij, podatkov in pojmov

	<p>ter njihove čim bolj sistematične uporabe.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Večajo zmožnosti uporabe možnosti, ki jih daje informacijsko-komunikacijska tehnologija, za podkrepitev kritičnega mišljenja, ustvarjalnosti in odkrivanja novega v različnih zvezah tako doma in v prostem času kot v šoli in prihodnjem študiju in poklicu. - <i>Učenje učenja:</i> dijaki razvijajo (samo)kritičnost do snovi in načina učenja. - <i>Državlanske zmožnosti:</i> dijaki razvijajo kritično sprejemanje informacij, ki jih dajejo množični mediji. - <i>Posebne geografske zmožnosti:</i> dijaki razvijajo geografske veščine in zmožnosti raziskovanja pokrajine ter sposobnost povezovanja geografske teorije s prakso s kritičnim geografskim mišljenjem ter uporabo splošnih in posebnih raziskovalnih metod.
--	---

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Sistematično mišljenje pomeni razmišljati urejeno in premišljeno.

Kritično mišljenje je sposobnost in pripravljenost vrednotiti trditve ter objektivno presojati na podlagi dobro podprtih argumentov. Avtorji izpostavljajo nekatere skupne značilnosti kritičnega mišljenja, kot so argumentacija, interpretacija, presojanje, analiza, sklepanje in vrednotenje (Rupnik Vec in Kompore, 2006).

Za ustvarjalno mišljenje je značilna izvirnost, uporabnost, množičnost idej, prožnost in domišljija (Porenta, 1996).

Sistematično, kritično in ustvarjalno mišljenje so kompetence, ki so izjemno pomembne v času množičnosti informacij ter nujne za delovanje trajnostnega razvoja.

Tudi dokumenti Evropske komisije (Uresničevanje evropskega prostora vseživljenjskega učenja, 2001 in Ključne kompetence na znanju temelječem gospodarstvu, 2002) spodbujajo, naj pri dijakih poleg vsebinskega znanja pospešeno razvijamo različne zmožnosti, med drugim učenje učenja (Marentič Požarnik, 2005).

Tako pri sodobnem poučevanju razvijamo različne vrste mišljenja, tako kritičnega kot tudi ustvarjalnega in za geografijo še posebej pomembnega systemskega (Vester, 1991).

Med sodobnimi cilji geografskega izobraževanja so tudi kompetence za pridobivanje in uporabo znanja ter razvoj kritične osebnosti (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006), saj je geografija v programu srednje šole predmet, ki mlademu človeku pomaga pridobiti znanje, sposobnosti, veščine in spretnosti, s katerimi razume ožje in širše okolje (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

Učne vsebine v geografiji so urejene sistematično, od posameznega h konkretnemu, torej od spoznavanja posameznih naravno- in družbenogeografskih elementov k spoznavanju pokrajine, kjer se ti elementi prepletajo.

- *Načelo ozaveščanja o trajnostnem razvoju (znanje in ravnanje celotne družbe po načelih trajnostnega razvoja)*

Preglednica 9: Zastopanost načela ozaveščanja o trajnostnem razvoju v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	- <i>Cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov: dijaki razumejo probleme varstva geografskega okolja in se zavedajo pomena človeka kot preoblikovalca geografskega okolja ter prizadevanj družbe za vzdrževanje ravnovesja med človekovimi hotenji in naravo.</i>
Ključne kompetence pri pouku geografije	/

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Pri trajnostnem razvoju je ključnega pomena tudi najširša udeležba javnosti (Špes, 2008), saj s tem širimo idejo trajnostnega razvoja.

Prebivalstvo mora poznati in razumeti okolje, v katerem živi. Pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja je ključnega pomena tudi okoljsko ozaveščanje oz. krepitev zavesti o odgovornosti posameznika za stanje v okolju in vzpodbujanje pripravljenosti za spreminjanje osebnih vrednot (Špes, 2008).

Med drugim je tudi v Agendi 21 za Slovenijo med načeli trajnostne družbe zapisano »spreminjanje osebnega odnosa in ravnanja ter usposabljanje skupnosti za odgovorno ravnanje z okoljem« (Medmrežje 2, pridobljeno 7. 5. 2010).

Ozaveščanje o trajnostnem razvoju ne poteka samo v procesu izobraževanja, temveč je to vseživljenjski proces. Tudi pri pouku geografije kot obveznega triletnega predmeta, kjer se dijaki izobražujejo za odgovoren odnos do okolja, lahko širimo idejo trajnostnega razvoja.

- *Načelo vseživljenjskega učenja*

Preglednica 10: Zastopanost načela vseživljenjskega učenja v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Vzgojni cilji:</i> dijaki se zavedajo možnosti in odgovornosti za uporabo geografskega znanja in veščin v osebnem, profesionalnem in javnem življenju.
Ključne kompetence pri pouku geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Kompetence v znanosti in tehnologiji:</i> dijaki razvijajo zmožnost prepoznavanja temeljnih značilnosti znanstvenega raziskovanja za prihodnje delo in študij. - <i>Digitalne kompetence:</i> dijaki večajo zmožnosti uporabe možnosti, ki jih daje informacijsko-komunikacijska tehnologija, za podkrepitev kritičnega mišljenja, ustvarjalnosti in odkrivanja novega v različnih zvezah tako doma, v prostem času, kot v šoli in prihodnjem študiju ter poklicu. - <i>Učenje učenja:</i> dijaki se pripravljajo za vseživljenjsko pridobivanje in uporabo novih znanj.

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Vseživljenjsko učenje je ključ na znanju temelječe družbe, cilja Evropske unije. Razvojna politika Evropske unije in Slovenije sledi strategiji vseživljenjskosti učenja, saj se s tem povečuje stopnja znanja in inovativnosti ter posledično družbeni, gospodarski in trajnostni razvoj (Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji, 2007).

Cilj vseživljenjskosti je pospešiti uporabo znanja in z znanjem prispevati k razvoju lokalnih področij. Z vseživljenjskim učenjem in izobraževanjem se tako stalno prilagajamo spremembam v času spreminjanja informacij in znanja (Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji, 2007).

Vseživljenjsko učenje ni pomembno samo za dijake, temveč tudi za učitelje geografije, saj lahko tako sledijo spremembam in novostim na področju vzgoje in izobraževanja, ki jih nato uspešno vključijo v izvajanje pouka geografije.

- *Načelo partnerstva na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju*

Preglednica 11: Zastopanost načela partnerstva na lokalnem, regionalnem in nacionalnem nivoju v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	UČNI CILJI IN VSEBINE
Splošni učni cilji pouka geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Vzgojni cilji:</i> dijaki razvijajo zavest o reševanju lokalnih, regionalnih in svetovnih problemov po načelih trajnostnega razvoja in načelih Svetovne deklaracije o človekovih pravicah.
Ključne kompetence pri pouku geografije	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Osebnostno-socialne zmožnosti:</i> dijaki razvijajo zmožnost ustreznega sporazumevanja v različnih družbenih razmerah v šoli in zunaj nje. - <i>Državljsanske zmožnosti:</i> dijaki razvijajo zmožnost sodelovanja v skupinskem delu in

	<p>razredu s ciljem sodelovanja v domačem okolju kakor tudi poznejšega odločanja na nacionalni ali evropski ravni.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dijaki razvijajo zavedanje o smislu pripadnosti lokalni skupnosti, državi, EU, Evropi ali svetu oz. iskanje ravnotežja med individualizacijo in skupnostjo.
--	--

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Načelo partnerstva poudarja ne samo povezovanje med dijaki in učitelji temveč tudi povezovanje šole z zunanjimi institucijami tako na lokalnem kot tudi regionalnem in mednarodnem nivoju. V partnerstvu je pomembno sodelovanje za doseg ciljev trajnostnega razvoja.

Partnerstvo z dejavno udeležbo veča akcijsko kompetenco, ki poudarja pripravljenost in sposobnost zavzetega ravnanja v različnih okoljih, kar je tudi eden izmed sodobnih ciljev pouka geografije (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

Preglednica 12: Številčna zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije v splošnih gimnazijah

Načelo VITR	Število učnih ciljev	Število ključnih kompetenc
Načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja	2	3
Načelo obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti	2	2
Načelo spoštovanja človekovih pravic	1	2
Načelo integrativnosti elementov VITR	6	1
Načelo celostnega pristopa	2	1
Načelo medkulturnega dialoga	3	5
Načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja	2	10
Načelo ozaveščanja o trajnostnem razvoju	1	/
Načelo vseživljenjskega učenja	1	3
Načelo partnerstva na lokalnem, regionalnem in nacionalnem nivoju	1	3

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Analiza zastopanosti načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije je pokazala, da so vsi osnovni elementi trajnostnega razvoja (gospodarstvo, ekologija in sociala) prisotni v učnem načrtu.

V učne cilje slovenskega gimnazijskega učnega načrta za geografijo so vključena vsa načela vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Največje število učnih ciljev (kar šest) je zajetih v načelu integrativnosti elementov VITR. Najmanj učnih ciljev (po en učni cilj) je povezanih z načelom spoštovanja človekovih pravic, načelom ozaveščanja o trajnostnem razvoju, načelom vseživljenjskega učenja in načelom partnerstva. Največ splošnih učnih ciljev, ki zajemajo načela VITR, je povezanih z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov, najmanj pa je ciljev, ki so povezani z razumevanjem prostora. Učnih ciljev na spoznavnem področju ni bilo moč povezati z načeli izobraževanja za trajnostni razvoj.

Načelo integrativnosti elementov trajnostnega razvoja je zajeto v šestih splošnih učnih ciljih slovenskega gimnazijskega učnega načrta za geografijo. Ravno to povezovanje okoljskih, socialnih in ekonomskih vprašanj je, kot piše Kolenc Kolnikova (2009b), izobraževalna prednost geografije, saj je geografija že v svoji zasnovi interdisciplinarna veda, ki združuje znanja veliko področij (Kolenc Kolnik, 2008).

Obnavanje etične razsežnosti je osrednjega pomena za vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005) in je zajeto tudi v načelih VITR (spoštovanje človekovih pravic; odgovorno ravnanje do sebe ter naravnega in družbenega okolja; obravnava trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti – enakopravnosti, solidarnosti; medkulturni dialog) ter v ciljih slovenskega učnega načrta geografije za gimnazije. Geografsko izobraževanje za trajnostni razvoj je usmerjeno tudi v vzgojo odnosov in vrednot (Kunaver, 2005), kar je razvidno že v opredelitvi predmeta, ki pravi, da je »osnovni namen pouka geografije vzgoja dijakov, da bi znali okolje pravilno vrednotiti in spoštovati« (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008). Etična komponenta trajnostnega razvoja je vsekakor nujna, če želimo doseči cilje trajnostnega razvoja, saj lahko v izobraževanju vplivamo na spremembe vedenja, življenjskih navad in vrednot.

V analiziranem učnem načrtu so ključne kompetence usmerjene v geografsko izobraževanje in tako učni načrt zajema enajst kompetenc. Te so: sporazumevanje v maternem jeziku, sporazumevanje v tujih jezikih, matematična pismenost, kompetence v znanosti in tehnologiji, digitalne kompetence, učenje učenja, osebnostno-socialne zmožnosti, podjetnost, kulturna zavest in posebne geografske zmožnosti (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008).

V učnem načrtu geografije za splošne gimnazije v Sloveniji vse zgoraj našteje kompetence niso zajete v vseh načelih VITR, saj z načelom ozaveščanja o trajnostnem razvoju ni povezana nobena kompetenca. Največ ključnih kompetenc je povezanih z načelom sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja. Največ zmožnosti, ki se povezujejo z načeli vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, je med državljskimi zmožnostmi. Najmanj načel VITR pa vsebujeta kompetenci sporazumevanje v tujih jezikih in podjetnost. Že v opredelitvi predmeta je zapisano, da pouk geografije teži k razvijanju pozitivnih čustev do domovine in občutka pripadnosti svojemu narodu oz. državi (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008). Pri definiranju sodobnih ciljev pouka v Sloveniji sta Kolenc Kolnikova in Resnik Planinčeva (2006) med drugim izpostavili tudi državljske kompetence, ki jih lahko dijaki udeležijo z vključevanjem v odločanje o razvoju domače pokrajine.

Evropska komisija priporoča razvoj osmih ključnih kompetenc, z namenom prožnega prilagajanja v hitro spreminjajočem se svetu, ki so v družbi znanja potrebne za osebno izpolnitev, dejavno državljanstvo, socialno kohezijo in zaposljivost. Kompetence so opredeljene kot kombinacija znanja, spretnosti in odnosov (Ključne kompetence za vseživljenjsko učenje, 2006).

V okviru pouka geografije v splošnih gimnazijah v Sloveniji bodo dijaki v okviru učnih ciljev in ključnih kompetenc tako pridobili skoraj vsa potrebna znanja, ki so potrebna za uspešno izvajanje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

Značilnosti vzgoje in izobraževanje za trajnostni razvoj (podrobneje opisane v prejšnjem poglavju) se v slovenskem učnem načrtu geografije za gimnazije pojavljajo tako v splošnih učnih ciljih kot tudi v kompetencah.

Celostni pristop, interdisciplinarnost, kritično mišljenje in vseživljenjskost so značilnosti, ki so zajete že v samih načelih VITR. Da je vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj pri pouku geografije v Sloveniji vrednostno usmerjena, kaže veliko število vzgojnih učnih ciljev, ki so povezani z načeli VITR. Sodelovalno učenje pri geografskem izobraževanju za trajnostni razvoj razvijamo s socialnimi zmožnostmi in s skupinskim delom, saj je sodelovanje pogoj za ustvarjanje partnerstva, uspešno komunikacijo in doseganje ciljev trajnostnega razvoja.

Velja pa izpostaviti, da problemski pouk in proaktivnost, dvoje značilnosti vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, v učnem načrtu za geografijo v splošnih gimnazijah nista neposredno omenjena.

4.1.1.2 Zastopanost kriterijev za razvoj učnih načrtov za geografijo z vidika vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije

Na simpoziju „Geografski pogledi na trajnostni razvoj“ je Komisija za geografsko izobraževanje (Commission on geographical education), ki deluje v okviru Mednarodne geografske unije, razglasila Luzernsko deklaracijo o geografskem izobraževanju za trajnostni razvoj. Ta vsebuje merila za razvoj učnih načrtov za geografijo z vidika vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj ter pojasnjuje pomen izobraževanja za trajnostni razvoj za geografsko izobraževanje (Medmrežje 18, pridobljeno 20. 5. 2010).

Komisija za geografsko izobraževanje trdi, da je nespametno iskati globalen učni načrt za geografijo, saj le-ta ne bi upošteval nacionalnih potreb in značilnosti posameznih regij. Prav zaradi neprimernosti

globalnega učnega načrta za geografijo Luzernska deklaracija predlaga naslednja osnovna merila oz. kriterije (Luzernska deklaracija, 2007):

- kriteriji za izbor učnih ciljev,
- kriteriji za izbor učnih vsebin,
- kriteriji, vezani na izbor geografskih regij,
- kriteriji za izbor didaktičnih pristopov.

Kriteriji za razvoj učnih načrtov za geografijo, ki jih predlaga Komisija za geografsko izobraževanje, se pri geografskem izobraževanju za trajnostni razvoj štejejo kot ključni. Le-ti naj nacionalnim kurikularnim skupinam služijo kot smernice pri vrednotenju, posodabljanju ali razvoju učnih načrtov za geografijo (Luzernska deklaracija, 2007).

Za potrebe doseganja ciljev diplomske naloge bomo v tem podpoglavju uporabili kriterije za izbor učnih ciljev.

○ **Kriteriji za izbor učnih ciljev**

Učni cilji v učnem načrtu za geografijo morajo vsebovati razvoj znanja, spretnosti in veščin ter vrednot, stališč in odnosov. Te tri kategorije naj bi bile uravnotežene (Luzernska deklaracija, 2007).

V slovenskem gimnazijskem učnem načrtu za geografijo smo tako med splošnimi cilji iskali cilje poznavanja in razumevanja, cilje spretnosti in sposobnosti ter vzgojne cilje, ki smo jih razvrstili v preglednico številka 13.

Preglednica 13: Učni cilji slovenskega splošno gimnazijskega učnega načrta za geografijo, urejeni po skupinah učnih ciljev

<p>Učni cilji poznavanja in razumevanja:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - cilji na spoznavnem področju (2), - cilji, povezani z razumevanjem prostora (6), - cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov (6). <p>- SKUPAJ CILJEV: 14</p>
<p>Učni cilji spretnosti in sposobnosti:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - cilji na spoznavnem področju (2), - cilji, povezani z razumevanjem prostora (5), - cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov (1), - cilji, povezani z uporabo znanja in veščin (19). <p>- SKUPAJ CILJEV: 27</p>
<p>Vzgojni cilji:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - cilji, povezani z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov (5), - vzgojni cilji (12). <p>- SKUPAJ CILJEV:17</p>

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008

Že Mednarodna listina o geografskem izobraževanju navaja tri skupine učnih ciljev pouka geografije; poznavanje in razumevanje geografskih pojavov in procesov, pridobivanje geografskih spretnosti ter vzgojo odnosov in vrednot (Kunaver, 2005).

Največ splošnih učnih ciljev v slovenskem učnem načrtu geografije za splošne gimnazije je povezanih z razvojem spretnosti, sposobnosti in veščin, med katerimi je največ učnih ciljev, ki so povezani z uporabo znanja in veščin. Uporabnost znanja v vsakdanjem življenju je eden izmed ciljev VITR (Draft International Implementation Scheme, 2005). Pri VITR je močno zaželeno t. i. proceduralno znanje, ki obsega znanje o tem, kako na podlagi poznavanja izvedemo različne spretnosti, veščine in sposobnosti (Repovš, 1999). S proceduralnim znanjem se naučimo, kako do vsebinskega znanja (Smernice, načela in cilji posodabljanja učnih načrtov, 2007). Danes, v času hitrega spreminjanja informacij, je sposobnost samostojnega pridobivanja in iskanja znanja skorajda pomembnejše kot samo učenje dejstev, vsebin in teorij, čemur se prilagaja tudi izobraževanje geografije.

Slovenski učni načrt geografije za splošne gimnazije vsebuje številčno najmanj ciljev poznavanja in razumevanja. Vsebinsko znanje geografije dijaki potrebujejo, da lahko razumejo koncept trajnostnega razvoja. S poznavanjem koncepta se bodo cilji trajnostnega razvoja hitreje dosegali (Medmrežje 9, pridobljeno 14. 6. 2010). Skupina ciljev spretnosti in sposobnosti je v geografskem učnem načrtu za splošne gimnazije najštevilčnejša. Z uporabo veščin (jezikovnih, komunikacijskih, socialnih, digitalnih in drugih spretnosti), bodo dijaki usposobljeni za delovanje v različnih okoliščinah. Vzgojni cilji v VITR so zaželeni in nujni, saj je le-ta vrednostno usmerjena. Trajnostni razvoj želi s pomočjo vrednot spreminjati vedenje ljudi. Razumevanje lastnih vrednot in vrednot družbe, v kateri živimo, ter vrednot drugih ljudi je osrednji del izobraževanja za trajnostno prihodnost (Medmrežje 9, pridobljeno 14. 6. 2010). Pouk geografije mora omogočati pridobivanje vseh treh vrst znanj, saj so le-ta med seboj povezana in odvisna eno od drugega.

4.2 GEOGRAFIJA V SPLOŠNIH GIMNAZIJAH NA HRVAŠKEM

Gimnazije na Hrvaškem so, prav tako kot v Sloveniji, štiri letne splošno izobraževalne šole, ki pripravljajo dijake za vpis na univerzo (Medmrežje 19, pridobljeno 15. 5. 2010).

Na Hrvaškem obstaja pet vrst gimnazijskih programov, in sicer splošna, klasična, jezikovna, naravoslovno-matematična in naravoslovna gimnazija (Medmrežje 19, pridobljeno 15. 5. 2010). Pri diplomskem delu bomo uporabljali program splošne gimnazije zaradi podobnosti in lažje primerjave s slovensko splošno gimnazijo.

V gimnazijskih programih dijaki pridobijo široko znanje, ki predstavlja osnovo za nadaljevanje izobraževanja na visokošolskih zavodih. Gimnazija se zaključi z državno maturo (Medmrežje 19, pridobljeno 15. 5. 2010).

V splošnih gimnazijah na Hrvaškem je geografija obvezni učni predmet vsa štiri leta. Geografija oz. zemljopis v splošno izobraževalnih gimnazijskih programih ohranja pomembno mesto (Kolenc Kolnik, 2008). Izvaja se 2 uri na teden, kar skupno zneso 70 ur na posamezen letnik (Nastavni plan gimnazija, 1994).

Hrvaški učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah (Nastavni program zemljopis za gimnazije, 1994) ima v ospredju regionalni geografski pristop (Kolenc Kolnik, 2008). Regionalnogeografska razporeditev vsebine v učnih načrtih je značilna pretežno le za vzhodnoevropske in nekatere srednjeevropske države (Kolenc Kolnik in Konečnik Kotnik, 2010). V prvem letniku se dijaki seznanijo s fizično geografijo, v drugem z družbeno geografijo, v tretjem z regionalno geografijo sveta in v četrtem z regionalno geografijo Hrvaške (Nastavni program zemljopis za gimnazije, 1994).

Geografija na maturi je, prav tako kot v Sloveniji, izbirni predmet (Državna matura iz geografije – ispitni katalog za nastavnike, 2009).

4.2.1 Analiza hrvaškega učnega načrta geografije za splošne gimnazije

Učni načrt geografije za splošne gimnazije na Hrvaškem vsebuje naslednja poglavja:

- splošni cilj in namen pouka geografije;
- struktura pouka geografije, pri čemer so učni cilji in učne vsebine podane po letnikih šolanja;
- didaktična navodila po posameznih letnikih šolanja; sledi pa posebno navodilo, ki pravi, da je del učnih vsebin potrebno obravnavati izven učilnice, na terenu ter predlog enodnevne ekskurzije (Nastavni program zemljopis za gimnazije, 1994)

Na Hrvaškem se učni načrti za geografijo občutno ne razlikujejo od slovenskih (Kunaver, 2005). Po strukturi je hrvaški učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah nekoliko manj razčlenjen od slovenskega. Hrvaški učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah je strukturiran po vsebinah, ki jih je potrebno obravnavati v posameznem šolskem letu oz. po letnikih šolanja, pri čemer se učni cilji nanašajo na posamezen letnik (Nastavni program zemljopis za gimnazije, 1994)

Splošen cilj in namen pouka geografije v gimnazijah na Hrvaškem je, »da dijaki pridobijo osnovno znanje o Zemlji, da spoznajo gospodarske, socialne in kulturne značilnosti sodobnega sveta, da razumejo nujnost medsebojnega sodelovanja in solidarnosti v svetu ter spoznajo in vzljubijo domovino« (Nastavni program zemljopis za gimnazije, 1994).

V evropskih učnih načrtih za geografijo je veliko pozornosti namenjeno namenu in ciljem predmeta geografije, dosežkom učencev po razredih, kroskulikularnim temam ter kompetencam, na Hrvaškem pa učni načrt geografije za gimnazije vseh teh elementov ne vsebuje (Čurić, Jakovčić in Vuk, 2007).

Hrvaška si prizadeva vstopiti v Evropsko unijo, pri tem pa bodo morali tudi področje izobraževanja prilagoditi smernicam razvoja sodobnega (evropskega) izobraževanja. Tako so leta 2008 sprejeli hrvaški splošni kurikulum (Nacionalni okvirni kurikulum), ki predmetne učne načrte dopolnjuje z veščinami, sposobnostmi in odnosi, ki jih mora dijak osvojiti do zaključka šolanja. Novi hrvaški nacionalni kurikulum v pouk vpeljuje tudi interdisciplinarni pristop in medpredmetno povezovanje (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008).

Nacionalni okvirni kurikulum (NOK) predmetnih učnih načrtov ne zamenjuje, temveč jih dopolnjuje. Med drugim vsebuje tudi osem ključnih kompetenc, ki jih priporoča Evropska unija. Vzgojo in izobraževanje na Hrvaškem NOK deli na sedem kurikularnih področij, pri čemer so vsebine geografskega izobraževanja zajete v naravoslovnem in družboslovnem kurikularnem področju (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008).

Splošni učni cilji in dosežki dijakov so opredeljeni po posameznih kurikularnih področjih. Podrobnejša razdelitev po letnikih šolanja pa bo izvedena v posodobljenih predmetnih kurikulumih, pri čemer bo NOK služil kot osnova (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008).

V letu 2010 je na Hrvaškem v veljavi še star geografski učni načrt, ki ga dopolnjuje nov, hrvaški državni splošni učni načrt za predšolsko vzgojo, osnovno in srednje izobraževanje, imenovan Nacionalni okvirni kurikulum. V prihodnosti pa na Hrvaškem načrtujejo predmetne učne načrte – tudi geografskega – pri čemer bodo podrobneje določili okvir zastopanosti predmeta in ga uskladili s posebnostmi predmeta (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008). Zavedajo se, da brez jasne opredelitve ciljev, ne samo geografije, temveč izobraževanja v celoti, ni jasno, v katero smer naj gre hrvaško izobraževanje (Čurić, Jakovčić in Vuk, 2007).

4.2.1.1 Zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v hrvaškem učnem načrtu za geografijo v splošnih gimnazijah

Hrvaška ima izdelano Strategijo trajnostnega razvoja, ki med splošnimi načeli za doseg trajnostnega razvoja omenja tudi izobraževanje za trajnostni razvoj (Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, 2009). Prav tako so na Hrvaškem začeli pripravljati dokumente, s pomočjo katerih bodo v izobraževanje vpeljali vsebine trajnostnega razvoja (Medmrežje 20, pridobljeno 17. 5. 2010). Med ključnimi izzivi trajnostnega razvoja Hrvati izpostavljajo družbo, temelječo na znanju (Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, 2009).

Stanje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj na Hrvaškem zaostaja za razvitimi državami (Pejčić in Uzelac, 2004). Trenutno načela vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj niso vključena v učni načrt geografije za gimnazije.

Pred geografskim izobraževanjem na Hrvaškem je izziv v obliki vpeljevanja načel trajnostnega razvoja v učni načrt. Trenutno še potekajo strokovna srečanja o izobraževanju za trajnostni razvoj (predvidoma jeseni 2010), katerih cilj je razumevanje zamisli izobraževanja za trajnostni razvoj in načinov vpeljevanja v prakso (Medmrežje 20, pridobljeno 17. 5. 2010).

Po NOK, ki okoljsko izobraževanje in vzgojo ter izobraževanje za trajnostni razvoj obravnava skupaj, se učne vsebine okoljskega izobraževanja in izobraževanja za trajnostni razvoj nanašajo na naravne, socialne, kulturne in ekonomske vidike okolja. Cilj okoljskega izobraževanja in VITR je, da si dijaki zgradijo pozitiven sistem vrednot, ki se nanašajo na potrebo po ohranitvi kakovostnega okolja, racionalno koriščenje naravnih vrednot, spodbujanje spoštovanja življenja ob upoštevanju potreb prihodnjih generacij in drugih živih bitij (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008).

Raven ekologizacije hrvaškega izobraževalnega sistema po mnenju raziskovalcev pedagoškega polja ni zadovoljiva, sploh če jo primerjamo z izobraževalnimi sistemi razvitih držav. Večina vsebin, ki so povezane s trajnostnim razvojem, je skoncentriranih v naravoslovnih predmetih, posebno v biologiji in geografiji. Pejčičeva in Uzelacova pišeta, da je na Hrvaškem v učne načrte vključenih premalo ekološko-izobraževalnih vsebin, zato predlagata posodobitev učnih načrtov, predvsem z vidika ekoloških vsebin (Pejčič in Uzelac, 2004).

Analize, ki obstajajo, ugotavljajo, da sistem vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj na Hrvaškem ni dovolj razvit. Večina poskusov vključevanja VITR v izobraževalni sistem je zmanjšana na opis zelenega stanja (Pejčič in Uzelac, 2004).

Na Hrvaškem se, podobno kot druge države v tranziciji, ukvarjajo še s problemom pomanjkanja volje, da koncept trajnostnega razvoja vključijo v izobraževalno politiko (Pejčič in Uzelac, 2004).

Težavam navkljub se na Hrvaškem trudijo vpeljati vsaj nekaj vsebin trajnostnega razvoja v pouk. Tako so ekošole, projekti Unesco in drugi projekti primeri dobre prakse, torej prizadevanj za vpeljevanje koncepta trajnostnega razvoja v hrvaško izobraževanje (Medmrežje 20, pridobljeno 17. 5. 2010).

Trajnostni razvoj v hrvaškem učnem načrtu za geografijo ni omenjen, Nacionalni okvirni kurikulum pa koncept vključuje v medpredmetne teme, med poglavje zdravje, varnost in zaščita okolja (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008 in Nastavni program zemljopis za gimnazije, 1994).

V okviru diplomske naloge tako hrvaškega gimnazijskega učnega načrta za geografijo ne bomo analizirali z vidika vključenosti načel VITR, saj jih trenutni geografski učni načrt ne vsebuje.

4.2.1.2 Zastopanost kriterijev za razvoj učnih načrtov za geografijo z vidika vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v hrvaškem učnem načrtu za geografijo v splošnih gimnazijah

Hrvaški učni načrt za geografijo v gimnazijah ima učne cilje opredeljene po letnikih šolanja (Nastavni program za gimnazije – zemljopis, 1994). Ločene kategorije znanja, spretnosti in odnosov vsebuje nov, državni kurikulum (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008).

V okviru diplomske naloge smo analizirali učne cilje geografskega učnega načrta za splošne gimnazije (Nastavni program za gimnazije – zemljopis, 1994), glede na to, ali so s kognitivnega, vzgojnega področja ali s področja veščin in sposobnosti.

Preglednica 14: Učni cilji hrvaškega splošno gimnazijskega učnega načrta za geografijo, urejeni po skupinah učnih ciljev

Učni cilji poznavanja in razumevanja	<ul style="list-style-type: none">- Dijaki pridobijo osnovna znanja o Zemlji ter razumejo pomen naravnih in družbenih elementov.- Dijaki znajo opredeliti različno stopnjo povezanosti naravnih virov in družbenih elementov.- Dijaki pridobijo znanje o položaju in vlogi Hrvaške v sodobnem svetu.- Dijaki se seznanijo z družbenimi elementi in družbenim razvojem Hrvaške in sveta ter potrebo po vključevanju v družbene aktivnosti za napredek domovine in celotne družbe.- Dijaki poznajo demografske procese v povezavi z regionalno raznolikostjo.- Dijaki prepoznajo probleme v pokrajini in predvidijo spremembe v prihodnosti ter znajo
---	--

	<p>primerjati regionalno različne pokrajine.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dijaki zaznajo in razumejo regionalne strukture kot predpogoj za prostorsko načrtovanje. - Dijaki se usposablajo za razumevanje odnosov (v prostoru) med gospodarskimi in političnimi skupinami sodobnega sveta. - Dijaki pridobijo znanja o fizično- in družbenogeografskih značilnostih Hrvaške. - SKUPAJ CILJEV: 9
Učni cilji spretnosti in sposobnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Dijaki znajo uporabljati zemljevide in atlas v vsakdanjem življenju. - Dijaki so sposobni opazovanja sprememb v okolju, kritičnega mišljenja in vključevanja v skupnost. - Pri dijaki spodbujati interes za stalno spremljanje geografskih procesov doma in po svetu ter za samostojno izobraževanje. - Dijaki znajo s pomočjo zemljevida razložiti posebnosti geografskega položaja Hrvaške. - SKUPAJ CILJEV: 4
Vzgojni cilji	<ul style="list-style-type: none"> - Dijaki razvijajo potrebo po varstvu okolja pred degradacijo, predvsem zaradi povečanega onesnaževanja. - SKUPAJ CILJEV: 1

Vir: Nastavni program zemljepis za gimnazije, 1994

V hrvaškem geografskem učnem načrtu za splošne gimnazije prevladujejo cilji poznavanja in razumevanja, najmanj pa je vzgojnih ciljev. Isti vzgojni cilj se pojavlja skozi vse štiri letnike. Prav tako se v vseh štirih letnikih ponavlja učni cilj spretnosti, ki je vezan na samostojno pridobivanje znanja in aktualno spremljanje geografskih procesov doma in po svetu. Učni cilji, ki so povezani z znanjem in razumevanjem pa se po letnikih razlikujejo.

V prvem letniku geografskega izobraževanja v gimnazijah na Hrvaškem so učni cilji dokaj sorazmerno razporejeni med znanje in razumevanje ter spretnosti, manj pa je vzgojnih ciljev. Učni cilji znanja in razumevanja močno prevladujejo v drugem in tretjem letniku (od vseh sedmih, jih je kar pet vezanih na znanje in razumevanje). V četrtem letniku je skupnih učnih ciljev nekaj več, vendar se ponovi situacija prvega letnika – premalo vzgojnih učnih ciljev, saj je ta le eden in še ta se pojavlja skozi vsa štiri leta gimnazijskega geografskega izobraževanja.

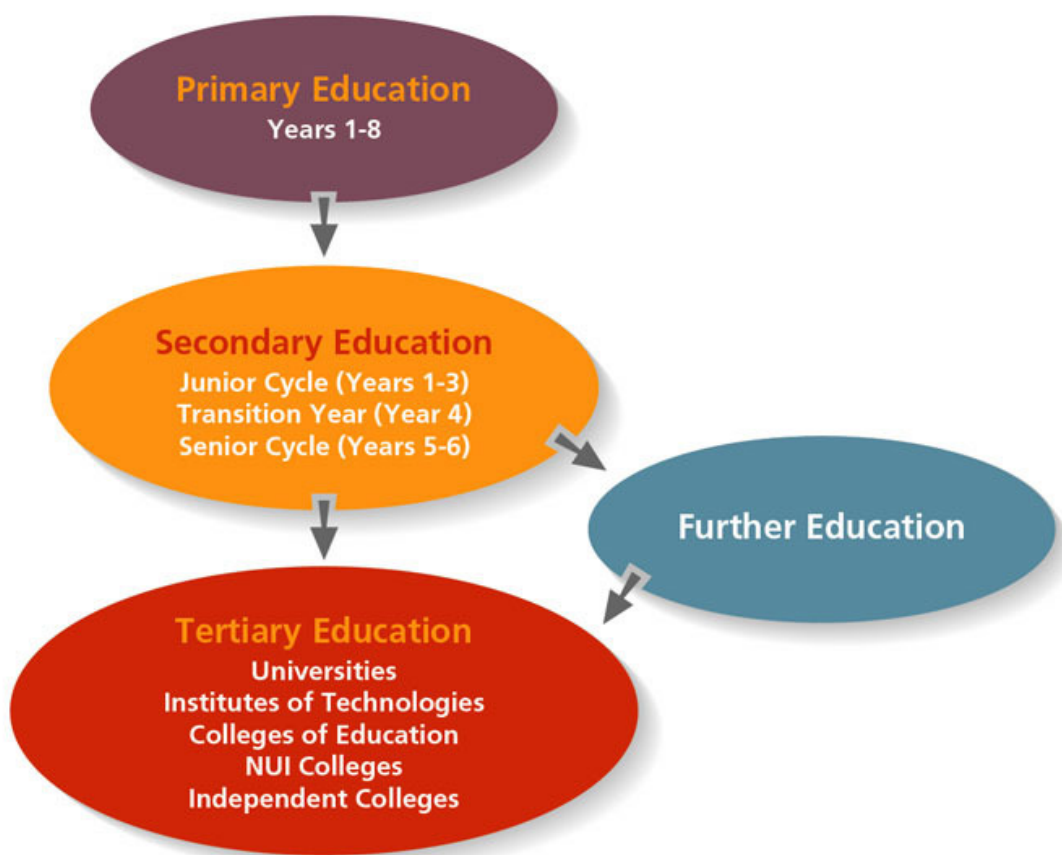
Geografija v gimnazijskem programu na Hrvaškem ima glede na priporočila Luzernske deklaracije učne cilje neprimerno zastavljene. Učni cilji bi morali biti enakomerno zastopani po vseh skupinah znanja, na Hrvaškem pa prevladujejo v skupini poznavanja in razumevanja. V vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj pa moramo (tudi pri učnih ciljih) preseči naravnost v samo učno vsebino (Kolenc Kolnik, 2009b). Tematika trajnostnega razvoja je zelo kompleksna, zato je potrebno razvijati ne samo znanje, temveč tudi veščine, sposobnosti ter vrednote, ki bodo pripomogle k trajnostnem razvoju (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005).

Spremembe geografskega učnega načrta za splošne gimnazije (Čurić, Jakovčić in Vuk, 2007) prinašajo vključevanje ključnih kompetenc, medpredmetno povezovanje, didaktična priporočila, usmerjenost vzgojno-izobraževalnega dela na dijake ter vključevanje vsebin trajnostnega razvoja v pouk geografije (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008).

4.3 GEOGRAFIJA V SREDNJEŠOLSKEM IZOBRAŽEVANJU NA IRSKEM

Irski izobraževalni sistem je tradicionalno razdeljen na tri nivoje. Primarno oz. obvezno izobraževanje traja osem let. Temu sledi sekundarno izobraževanje (primerljivo s slovenski srednjimi šolami) in terciarno izobraževanje (Medmrežje 21, pridobljeno 1. 7. 2010).

Slika 3: Struktura irskega izobraževalnega sistema

Vir: Medmrežje 21, pridobljeno 1. 7. 2010

Srednješolsko izobraževanje se na Irskem začne s t.i. junior cycle, ki traja tri leta. Učenci ta program zaključijo pri 15 letih z zaključnim izpitom (Junior Certificate). Temu sledi prehodno leto (transition year), ki povezuje junior program s senior programom (Medmrežje 22, pridobljeno 1. 7. 2010).

Senior program (senior year), ki je še najbolj podoben slovenski gimnaziji, traja skupaj s prehodnim letom tri leta. Dijaki ta program končajo z zaključnim izpitom, t.i. Leaving Certificate (podoben maturi), ko so stari 18 let. Namen senior year je nadaljevanje izobraževanja na univerzah (Medmrežje 23, pridobljeno 1. 7. 2010). Tekom senior year je na Irskem obvezen šolski predmet le irski jezik, ostalih 34 ponujenih šolskih predmetov, med njimi tudi geografija, pa je izbirnih. Dijaki morajo izbrati najmanj pet šolskih predmetov, ki jih bodo opravljali na zaključnem preverjanju znanja (Leaving Certificate), vendar jih običajno izberejo šest ali sedem. Dijaki lahko zaključni izpit opravljajo tudi na višji ravni (The Senior Cycle in Second-Level Schools, 2004).

Geografija ima torej v srednješolskem izobraževanju na Irskem status izbirnega predmeta, ki se zaključi z zaključnim preverjanjem znanja (Leaving Certificate) (Geography Syllabus, 2004).

4.3.1 Analiza učnega načrta geografije za srednje šole na Irskem

Posodobljen učni načrt za geografijo v srednjih šolah na Irskem je bil uveden v šolskem letu 2004/2005. Namen pouka geografije v srednjih šolah na Irskem je razvijati znanje in razumevanje odnosov med fizičnim in družbenim okoljem, tako na lokalni kot globalni ravni. Geografski učni načrt se osredotoča na izzive globalne soodvisnosti, spodbuja trajnostno upravljanje naravnih virov, pozitiven odnos do drugih kultur, aktivno državljanstvo in uporabo informacijske in komunikacijske tehnologije (Geography Syllabus, 2004 ter Hourihane in Keane, 2004).

Cilji irskega učnega načrta za geografijo v srednjih šolah so poznavanje in razumevanje glavnih pojmov, razvoj sposobnosti in veščin ter oblikovanje pozitivnega odnosa do sebe, drugih in okolja (Geography Syllabus, 2004).

Kot ključno področje pouka geografije v srednjih šolah irski učni načrt za geografijo izpostavlja terensko delo. S tem dijakom omogoča, da pridobijo praktične izkušnje uporabe geografskih sposobnosti, ki so osrednjega pomena za vse učne enote pouka geografije (Hourihane in Keane, 2004).

Irski učni načrt za geografije v srednjih šolah je zastavljen za 180 šolskih ur, ki trajajo 40 minut (Geography Guidelines for teachers, 2004).

Irski učni načrt v uvodu podaja namen pouka geografije in splošne cilje predmeta, ki so razdeljeni na tri kategorije (znanje in razumevanje, sposobnosti in odnosi). Vsebinski del srednješolskega učnega načrta za geografijo je sestavljen iz jedrnih, fakultativnih in izbirnih vsebin. Za opravljanje izpita na osnovnem nivoju morajo dijaki osvojiti znanje iz vseh treh jedrnih vsebin (procesi v fizični geografiji, regionalna geografija in terensko delo) ter ene fakultativne (procesi v gospodarskih dejavnostih, procesi v družbenem okolju). Dijaki, ki se odločijo za višji nivo, pa morajo zraven jedrnih in ene fakultativne vsebine izbrati še eno izmed izbirnih vsebin (globalna soodvisnost, geologija, kultura in identiteta, atmosfera). Zaključna ocena izpita je sestavljena iz pisnega dela (80 %) ter obveznega poročila s terenskega dela (20 %) (Geography Syllabus, 2004).

4.3.1.1 Zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v geografskem učnem načrtu za srednje šole na Irskem

Irska nacionalna strategija trajnostnega razvoja je bila prvič objavljena leta 1997. Do danes je Irska že posodobila svojo strategijo in leta 2002 izdala prenovljeno strategijo trajnostnega razvoja, ki jo nenehno dopolnjuje in prenavlja (Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development, 2007).

Prenovljena strategija (2002) vidi izobraževanje kot predpogoj za spremembe vedenja v smeri trajnosti. Izobraževanje bi po irski strategiji moralo vse državljane vzgajati in izobraževati v smeri osvojitve ključnih kompetenc, ki so potrebne za doseg trajnostnega razvoja. Uspeh bo odvisen od kakovostnega izobraževanja za trajnostni razvoj (Irish National Sustainable Development Strategy, 2007).

Irska strategija trajnostnega razvoja (2002) daje izobraževanju ključno vlogo pri vseh treh razsežnostih trajnostnega razvoja. Izobraževanje za trajnostni razvoj je oz. bo pomemben vidik učnih načrtov srednješolskih programov, med drugim tudi geografije (Making Ireland's Development Sustainable, 2002).

Irska se v okviru desetletja za trajnostni razvoj trudi razviti, spodbujati in izvajati VITR v vse ravni formalnega izobraževanja (Irish National Sustainable Development Strategy, 2007), med drugim tudi z izdelavo nacionalne strategije VITR. V mnogih primerih so nacionalne strategije VITR zgrajene na že obstoječem okoljskem izobraževanju. Sami ocenjujejo, da je pri njih okoljsko izobraževanje slabše razvito, zato se soočajo s težavo pri vpeljevanju trajnostnega razvoja v učne načrte (Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development, 2007).

Leta 2007 je irska organizacija ECO-Unesco (organizacija, ki mlade izobražuje o okolju; del Unesca) od irskega Sveta za trajnostni razvoj, ki ga je imenovala irska vlada, prevzela projekt izdelave nacionalne strategije vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Irska nacionalna strategija VITR opisuje, kje mora izobraževanje narediti korak naprej, da bo v poučevanje vsebovalo tudi koncept trajnostnega razvoja (Nevin, 2007).

Cilj irske strategije vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, ki je zaenkrat še vedno osnutek, je vključevanje vsebin trajnostnega razvoja v učne načrte osnovnih in srednjih šol preko aktivnega učenja in medpredmetnega sodelovanja (Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development, 2007). Pred vsemi predmetnimi področji, torej tudi geografijo, je vprašanje, kako in na kakšen način vključiti VITR v obstoječi učni načrt.

VITR se na Irskem še vedno šteje kot dodaten element k učnemu načrtu, saj so učni načrti prepolni, izobraževalni sistem pa je še vedno usmerjen na učne rezultate (Medmrežje 24, pridobljeno 7. 7. 2010). Na Irskem tematiko VITR zaenkrat obravnavajo ločeno, torej ne kot del učnih načrtov. Prezahtevni učni načrt, stiska s časom, premalo število ur, struktura in urnik, ki ne dopuščata medpredmetnih povezav in podobno so na Irskem ovire za implementacijo VITR v učne načrte. Irci se strinjajo v tem, da trajnostni razvoj ne sme biti predmet, temveč mora zajemati znanja, sposobnosti in vrednote, ki bodo medpredmetno vgrajene v učne načrte (Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development, 2007).

Celotno vprašanje o vključenosti načel VITR v učne načrte na Irskem še ni dokončno rešeno (Medmrežje 25, pridobljeno 13. 7. 2010). Zaradi vseh težav, s katerimi se soočajo na Irskem, nacionalni Svet za trajnostni razvoj irski vladi predlaga:

- razvoj srednješolskih predmetov z močnim poudarkom na trajnostnem razvoju;
- da se podajo možnosti za vključevanje vprašanj trajnostnega razvoja v predmetne učne načrte;
- izdajo priročnika s smernicami za vključevanje VITR v predmetne učne načrte (Medmrežje 26, pridobljeno 13. 7. 2010).

V srednješkolskem izobraževanju so glavni predmeti, ki trenutno že zajemajo del vsebin VITR (učni načrti pa še niso posodobljeni v skladu z načeli VITR), geografija, zgodovina, verska vzgoja, kmetijstvo in ekonomija (Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development, 2007).

Drugi večji projekti, ki potekajo v okviru VITR so še vzgoja za nizko porabo energije v šolah, ekošole, mladi za trajnostni razvoj, izobraževanje učiteljev ipd. (Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development, 2007).

Na Irskem pouk geografije vidijo kot eno izmed najboljših možnosti za vključevanje vsebin in načel VITR neposredno v poučevanje (Nevin, 2007). Geografija trenutno že vključuje nekatere elemente VITR. Trenutna vključenost VITR v učni načrt v srednješkolski geografiji na Irskem zajema:

- geografija združuje vse tri stebre trajnostnega razvoja; proučuje družbene, naravne in ekonomske sisteme ter vpliv človeka na okolje;
- geografija povezuje lokalno z globalnim: ponuja možnosti raziskovanja trajnostnega razvoja na lokalnem in globalnem nivoju;
- geografija razvija večšine reševanja problemov (Research Project on Education for Sustainable Development in Ireland, 2007).

Izobraževalne in družbene potrebe so pripeljale do tega, da je Irska v fazi posodobitve srednješolskih učnih načrtov in drugih šolskih dokumentov. Novi učni načrti bodo enotni za vse šolske predmete ter osredotočeni na dijaka, pri čemer bodo poudarki na učnih dosežkih. V okviru prenove bodo vključili v učne načrte tudi načela VITR (Senior cycle towards learning, 2009).

Irski srednješolski učni načrt za geografijo je bil izdan leta 2004, torej pred dekada VITR (2005–2014) in zato ne vsebuje načel VITR. Kljub temu pa irski učni načrt geografije za srednje šole trajnostni razvoj omenja v namenu predmeta ter v izbranih učnih temah: vzorci in procesi ekonomskih aktivnosti in globalna soodvisnost (Geography Syllabus, 2004). Na podlagi zgoraj analiziranega stanja smo se v okviru diplomske naloge odločili poiskati načela VITR v celotnem irskem geografskem učnem načrtu za srednje šole, ne samo v splošnih učnih ciljih predmeta.

Z analizo irskega učnega načrta za geografijo v srednjih šolah smo želeli ugotoviti zastopanost načel VITR v celotnem učnem načrtu. Z vidika vključenosti načel VITR (ki so hkrati naši kriteriji) smo analizirali učni načrt za geografijo v srednjih šolah na Irskem in prikazali njihovo vključenost v elemente učnega načrta. Zastopanost načel smo prikazali v preglednicah 15–21.

- *Načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja*

Preglednica 15: Zastopanost načela odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	VSEBINA NAČELA
Namen pouka geografije	- S pomočjo vseživljenjskega učenja spodbujati odgovorno državljanstvo ter aktivno sodelovanje v družbi na lokalni, nacionalni, evropski in globalni ravni.

Vir: Geography Syllabus, 2004

Kljub temu da Irska srednješolskih učnih načrtov za geografijo še nima posodobljenih v skladu z načeli VITR, je načelo odgovornega ravnanja zapisano že v namenu pouka geografije.

- *Načelo obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti*

Preglednica 16: Zastopanost načela obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	VSEBINA NAČELA
Pričakovani dosežki	- Učna tema: kultura in identiteta (višji nivo): dijaki prepoznajo različne etnične skupine kot element klasifikacije prebivalstva.
Učne vsebine	- Učna tema: globalna soodvisnost (višji nivo): dijaki v okviru učne enote trajnostnega razvoja spoznavajo vprašanja pravičnosti, zlasti v zvezi z manjšinami.

Vir: Geography Syllabus, 2004

Etične razsežnosti trajnostnega razvoja so v irskem geografskem učnem načrtu za srednje šole vključene v učni temi globalna soodvisnost, ki pa se izvaja le za višji nivo. Vsi dijaki, ki izberejo geografijo, tako ne pridobijo znanja, ki se nanaša na to načelo VITR.

- *Načelo spoštovanja človekovih pravic*

Preglednica 17: Zastopanost načela spoštovanja človekovih pravic v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	VSEBINA NAČELA
Učne vsebine	- Učna tema: globalna soodvisnost (višji nivo): dijaki znotraj učne enote socialne in politične odločitve ter vpliv na preostali svet obravnavajo tudi vprašanja človekovih pravic.

Vir: Geography Syllabus, 2004

Tudi načelo spoštovanja človekovih pravic je zajeto v irskem srednješolskem učnem načrtu za geografijo. Načelo obravnavajo samo dijaki, ki izberejo višji nivo. Vsi dijaki, ki izberejo geografijo, tako ne pridobijo znanja, ki se nanaša na to načelo VITR

- *Načelo integrativnosti elementov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (povezovanje okoljskih, gospodarskih in socialnih vprašanj)*

Preglednica 18: Zastopanost načela integrativnosti elementov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	VSEBINA NAČELA
Pričakovani dosežki	- Učna tema: globalna soodvisnost (višji nivo): dijaki preučijo zamisel trajnostnega razvoja kot modela za prihodnost.
Učne vsebine	- Učna enota: trajnostni razvoj (pri učni temi globalna soodvisnost).

Vir: Geography Syllabus, 2004

V irski učni načrt za geografijo v srednjih šolah, ki je izšel še preden so Združeni narodi razglasili dekada VITR, je trajnostni razvoj vključen v učne vsebine v okviru učne teme globalna soodvisnost, ki pa se izvaja samo za višji nivo. Vsi dijaki, ki izberejo geografijo, tako ne pridobijo znanja, ki se nanaša na to načelo VITR.

- *Načelo celostnega pristopa vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj*

Ključne teme trajnostnega razvoja so raznovrstne in za njihovo obravnavo je potreben celostni pristop (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005). Ker učni načrt geografije za srednje šole na Irskem še ni bil prenovljen v skladu z načeli VITR, celostni pristop vanj ni vključen.

- *Načelo medkulturnega dialoga*

Preglednica 19: Zastopanost načela medkulturnega dialoga v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	VSEBINA NAČELA
Splošni učni cilji	- Odnosi: dijaki razvijajo pozitiven odnos do spoštovanja kulturne raznolikosti.
Pričakovani dosežki	- Učna tema: kultura in identiteta (višji nivo): dijaki preučujejo različne kulturne indikatorje, kot sta jezik in religija. - Učna tema: kultura in identiteta (višji nivo): dijaki ocenjujejo zapletenost razmerij med kulturnimi skupinami in političnimi strukturami.
Učne vsebine	- Učna tema: regionalna geografija: pri učni enoti o kompleksnosti regij dijaki spoznajo soodvisnost med različnimi kulturnimi skupinami in političnimi regijami ter vpliv spremenjenih političnih mej na kulturne skupine. - Učna tema: kultura in identiteta (višji nivo): rasno razlikovanje, multikulturne družbe, konflikti med kulturami, kulturne skupine.

Vir: Geography Syllabus, 2004

Irska je v zadnjem desetletju naredila prehod iz pretežno homogene v večkulturno družbo. Sprememba družbe je dala smernice tudi v izobraževanju (Medmrežje 27, pridobljeno 15. 7. 2010), pri čemer so pozitiven odnos do kulturne raznolikosti vključili tudi v splošne učne cilje pouka geografije. Učne vsebine, ki so v povezavi z medkulturnim dialogom, so zajete tako v višjem kot osnovnem nivoju in tako teme medkulturnega dialoga zajamejo vse dijake. V primerjavi z drugimi vključenimi načeli VITR je to načelo v učnem načrtu za geografijo v

srednjih šolah na Irskem številčneje in je zajeto v večih elementih učnega načrta.

- *Načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja*

Načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja v irskem srednješolskem učnem načrtu za geografijo ni posebej zapisano.

Da bi sledila trendom na področju izobraževanja, je Irska izdala priročnik, ki izpostavlja pet ključnih kompetenc za celotno srednješolsko izobraževanje. Ključne kompetence, ki se izvajajo vključno z obstoječimi učnimi načrti, so:

- obdelava informacij,
- osebna učinkovitost,
- komunikacija,
- sodelovanje z drugimi,
- kritično in ustvarjalno mišljenje (Senior cycle towards learning, 2009).

Tako je načelo posredno vključeno tudi v pouk geografije, čeprav ga sam učni načrt geografije za srednje šole ne zajema.

- *Načelo ozaveščanja o trajnostnem razvoju (znanje in ravnanje celotne družbe po načelih trajnostnega razvoja)*

Načela ozaveščanja o trajnostnem razvoju irski srednješolski učni načrt za geografijo ne vključuje, saj je bil izdan pred razglasitvijo desetletja VITR. O nujnosti ozaveščanja pa govori irska Strategija trajnostnega razvoja (Making Ireland's Development Sustainable, 2002).

- *Načelo vseživljenjskega učenja*

Preglednica 20: Zastopanost načela vseživljenjskega izobraževanja v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	VSEBINA NAČELA
Namen pouka geografije	- S pomočjo vseživljenjskega učenja spodbujati odgovorno državljanstvo ter aktivno sodelovati v družbi na lokalni, nacionalni, evropski in globalni ravni.

Vir: Geography Syllabus, 2004

VITR je vseživljenjski proces, ki sega preko okvirov formalnega izobraževanja (Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2005), kar je zapisano tudi v namenu pouka geografije v srednješolskem izobraževanju na Irskem.

Tudi v smernicah za prenovo srednješolskega izobraževanja je vseživljenjsko učenje vključeno v načela, ki bodo usmerjala srednješolsko izobraževanja na Irskem (Senior cycle towards learning, 2009).

- *Načelo partnerstva na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju*

Preglednica 21: Zastopanost načela partnerstva na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju v irskem učnem načrtu geografije za srednje šole

ELEMENTI UČNEGA NAČRTA	VSEBINA NAČELA
Namen pouka geografije	- S pomočjo vseživljenjskega učenja spodbujati odgovorno državljanstvo ter aktivno sodelovati v družbi na lokalni, nacionalni, evropski in globalni ravni.

Vir: Geography Syllabus, 2004

Samo s sodelovanjem na lokalnem, regionalnem in globalnem nivoju lahko dosežemo cilje trajnostnega razvoja, kar je definirano tudi v namenu pouka geografije v irskem srednješolskem učnem načrtu za geografijo.

Preglednica 22: Številčna zastopanost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v irskem učnem načrtu za geografije v srednjih šolah

Načelo VITR	Številčna zastopanost načel v namenu pouka geografije, učnih vsebinah in pričakovanih dosežkih
Načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja	1
Načelo obravnave trajnostnega razvoja z vidika etičnih razsežnosti	2
Načelo spoštovanja človekovih pravic	1
Načelo integrativnosti elementov VITR	2
Načelo celostnega pristopa	/
Načelo medkulturnega dialoga	5
Načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega mišljenja	/
Načelo ozaveščanja o trajnostnem razvoju	/
Načelo vseživljenjskega učenja	1
Načelo partnerstva na lokalnem, regionalnem in nacionalnem nivoju	1

Vir: Geography Syllabus, 2004

Čeprav načela VITR formalno še niso vključena v irski učni načrt za geografijo v srednjih šolah, pa le-ta najdemo v namenu pouka geografije, pričakovanih dosežkih ter učnih temah. Učne teme, ki vključujejo načela VITR, so večinoma višjenivojske.

Pri pouku geografije na Irskem se izvajajo določena načela in vsebine trajnostnega razvoja, četudi niso neposredno zajeta v učni načrt za geografijo. Irska je za izvajanje trajnostnega razvoja poskrbela tako, da je izdala dodatne šolske dokumente, ki formalno omogočajo vpeljevanje VITR v srednješolski pouk geografije (Senior cycle towards learning, 2009 in Nevin, 2007).

Najbolj obsežno je v irskem učnem načrtu za geografijo v srednjih šolah zajeto načelo medkulturnega dialoga (zastopano je v petih različnih elementih učnega načrta), ki je vključeno v splošnih ciljih pouka geografije, učnih vsebinah in pričakovanih dosežkih. Treh načel VITR (od skupno desetih) v irskem učnem načrtu za geografijo v srednjih šolah nismo našli.

Irska mora kot članica Združenih narodov v okviru dekade izobraževanja za trajnostni razvoj razviti svoj nacionalni akcijski načrt vključevanja VITR v formalno izobraževanje. Prav tako bo morala izvajati Strategijo izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE (Irish National Sustainable Development Strategy, 2007), zato je nujno, da Irci čimprej posodobijo učne načrte za srednjo šolo – tudi geografskega – saj bodo s tem korak bližje ciljem trajnostnega razvoja.

4.3.1.2 Zastopanost kriterijev za razvoj učnih načrtov za geografijo z vidika vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v geografskem učnem načrtu za srednje šole na Irskem

Po Luzernski deklaraciji morajo učni cilji uravnoteženo vsebovati kategorije znanja, spretnosti in vrednot (Luzernska deklaracija, 2007). Irski učni načrt za geografijo v srednjih šolah ima splošne učne cilje ločene na cilje na področju znanja in razumevanja, sposobnosti in odnose (Geography Syllabus, 2004).

Preglednica 23: Učni cilji irskega srednješolskega učnega načrta za geografijo, urejeni po skupinah učnih ciljev

<p>Učni cilji poznavanja in razumevanja</p>	<p>Dijaki razvijajo znanje in razumevanje lokalnih, nacionalnih in globalnih perspektiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osnovnih prostorskih razmerij, - fizičnogeografskih procesov, - družbenogeografskih procesov, - interakcij med fizično- in družbenogeografskimi procesi, - praktične vidike geografskih odnosov, ki se nanašajo na lokalno okolje. - SKUPAJ CILJEV: 5
<p>Učni cilji spretnosti in sposobnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost zbiranja podatkov (branje kart, grafikonov, statističnih podatkov; zbiranje informacij s pomočjo literature in informacijsko-komunikacijske tehnologije), - komunikacijske sposobnosti (predstavitev informacij na različne načine), - raziskovalne sposobnosti (za izvedbo geografskega terenskega dela), - socialne spretnosti (delovanje v skupini, sodelovanje, sledenje navodilom),

	<ul style="list-style-type: none"> - sposobnosti vrednotenja (s pomočjo sinteze in/ali analize ovrednotiti informacije). - SKUPAJ CILJEV: 5
Vzgojni cilji	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijanje pozitivnega odnosa do samega sebe, drugih in okolja, - spoštovanje kulturne in naravne raznolikosti, - zavest o nevarnosti stereotipov in predsodkov, - občutljivost za estetske kvalitete naravnega in kulturnega okolja z željo po ohranitvi. - SKUPAJ CILJEV: 4

Vir: Geography Syllabus, 2004

Po številu učnih ciljev ima irski učni načrt za geografijo v srednjih šolah uravnoteženo številčno razmerje deklarativnega in proceduralnega znanja ter vzgojnih ciljev.

Učni cilji poznavanja in razumevanja so povezani z razumevanjem geografskih procesov in pojavov, kar opredeljuje tudi namen in definicija geografije. Le-ta opredeljuje razvijanje znanja, razumevanje izbranega fizičnega in družbenega okolja ter medsebojne vzročno-posledične povezave kot pomembno. Geografski učni načrt za srednje šole na Irskem učne cilje, spretnosti in sposobnosti povezuje z uporabo pridobljenega znanja. Proceduralno znanje dijaki na Irskem pridobijo z delovanjem v skupini, branjem kart in grafikonov, iskanjem informacij, samostojnim pridobivanjem znanja in podobnimi dejavnostmi. Pouk geografije mora biti zasnovan tako, da omogoča razvoj spretnosti in sposobnosti, kot so zapisane v irskem učnem načrtu za geografijo v srednjih šolah. Vzgojni cilji so povezani z okoljsko in multikulturno vzgojo. Med cilji pouka geografije na Irskem je zapisano razvijanje pozitivnega odnosa do sebe in drugih, spoštovanje naravnega okolja in ter njegovo varovanje ter zavest o predsodkih in kulturni raznolikosti (Geography Syllabus, 2004).

4.4 PRIMERJAVA SLOVENSKEGA, HRVAŠKEGA IN IRSKEGA UČNEGA NAČRTA ZA GEOGRAFIJO V SREDNJIH ŠOLAH GLEDE ZASTOPANOSTI NAČEL VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ TER KRITERIJEV ZA RAZVOJ UČNIH NAČRTOV ZA GEOGRAFIJO Z VIDIKA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

V primerjalno analizo smo zajeli tri države (Slovenija, Hrvaška in Irska) na sekundarni stopnji izobraževanja. Izbrali smo takšne učne programe, ki so po svoji strukturi podobni slovenski splošni gimnaziji, torej splošnoizobraževalne programe, ki pripravljajo na nadaljnje izobraževanje na univerzi. Pri tem smo izbrali Hrvaško kot našo sosednjo državo, s katero smo desetletja imeli enoten šolski sistem in skupno državo. Irsko pa smo izbrali zato, ker je v zadnjih dveh desetletjih zabeležila enega izmed največjih gospodarskih razvojev med članicami Evropske unije.

Strukture šolskih sistemov obravnavanih držav se med seboj razlikujejo, zato smo pri primerjavi kot glaven dejavnik uporabili podobno starost dijakov na podobni stopnji šolanja. Zaradi skupne zgodovine je slovenskemu šolskemu sistemu še najbolj primerljiv hrvaški. Tako primerjava učnih načrtov Slovenija-Hrvaška ni povzročala večjih težav glede njihove zgradbe in starosti izbrane populacije.

Geografija v Sloveniji in na Hrvaškem je v preduniverzitetnem izobraževanju obvezen šolski predmet, in sicer na Hrvaškem traja štiri leta, v Sloveniji pa tri leta. Na Irskem je geografija v srednjih šolah obvezni izbirni predmet.

Največ ur, namenjenih geografiji, v celotnem gimnazijskem izobraževanju imajo na Hrvaškem (280 ur), največ ur v posameznem letniku pa na Irskem (90 ur v posameznem letniku). Geografija se v vseh izbranih državah zaključuje z eksternim izpitom.

Med izbranimi učnimi načrti je najbolj podroben (in obsežen) slovenski, ki vsebuje splošne cilje, kompetence, poglavja učnih vsebin in operativnih ciljev, pričakovane dosežke, medpredmetne povezave, didaktična priporočila in vrednotenje dosežkov. Hrvaški učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah ima zapisane učne vsebine in cilje po letnikih šolanja, vsebuje pa tudi didaktična navodila po letnikih šolanja. Irski učni načrt za geografijo v srednjih šolah je po zasnovi bolj podoben slovenskemu geografskemu predmetnemu katalogu za maturo, saj med drugim vsebuje shemo izpita in izpitne vsebine. Irski učni načrt za geografijo v srednjih šolah ima splošne učne cilje ločene po kategorijah znanje in razumevanje, sposobnosti ter odnosi, cilji učnih tem pa so ločeni na osnovni in višji nivo.

Učni načrt za geografijo je v Sloveniji samostojen dokument, na Hrvaškem ga kombinirajo z nacionalnim kurikulumom (Nacionalni okvirni kurikulum, 2008), na Irskem pa z dokumentom Ključne kompetence (Senior cycle towards learning, 2009). Največ poglavij ima slovenski, kar se kaže že v številu strani, najmanj obsežen pa je hrvaški učni načrt.

Slovenija ima učne načrte za srednjo šolo posodobljene v skladu z načeli vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, ker je zadnjo posodobitev učnih načrtov izvedla leta 2008. Irska teh načel še ni zajela v učnih načrtih za geografijo, trenutno pa poteka prenova učnih načrtov. Hrvaško smo izbrali zato, ker le-ta še nima vpeljanih načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v geografske učne načrte za gimnazije, prav tako pa iz objavljenih dokumentov ni moč razbrati, kdaj nameravajo to narediti.

Vse tri izbrane države imajo dokumente, ki se nanašajo na trajnostni razvoj. Slovenija ima Strategijo razvoja Slovenije (2005), Hrvaška Strategijo odživog razvitka Republike Hrvatske (2009) in Irska Making Ireland's Development Sustainable (2002). Vsem trem dokumentom je skupno, da izobraževanju dajejo ključno vlogo za zagotavljanje trajnostnega razvoja (Strategija razvoja Slovenije, 2005, Strategija odživog razvitka Republike Hrvatske, 2009 in Making Ireland's Development Sustainable, 2002).

Analiza vključenosti načel VITR pokaže, da so vsa načela vključena samo v slovenski učni načrt geografije za splošne gimnazije, kar gre pripisati dejstvu, da je bil prav slovenski učni načrt izdan najkasneje (leta 2008) in so tako pri posodobitvi upoštevana priporočila Strategije vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE (2005). Hrvaški učni načrt geografije za gimnazije ne zajema načel VITR. Le-ta je izšel po osamosvojitvi Hrvaške v devetdesetih letih (leta 1994) in od takrat še ni bil prenovljen oz. spremenjen. V irski učni načrt geografije za srednje šole načela VITR niso neposredno vključena, saj je le-ta izšel še pred izdajo Strategije VITR UNECE. Kljub temu pa smo v irskem učnem načrtu za geografijo vseeno našli načela VITR .

S članstvom v Združenih narodih (in Evropski uniji) ter podpisom Strategije vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE so države dolžne vključiti načela in teme VITR v vse ustrezne predmete (Strategija vzgoje in izobraževanja UNECE, 2005), pri čemer ima prav geografija pomembno vlogo.

Prav tako smo analizirali slovenske, hrvaške in irske splošne učne cilje srednješolskih učnih načrtov za geografijo po kriterijih Luzernske deklaracije. Ta predlaga merila za razvoj geografskih učnih načrtov, pri čemer naj učni cilji geografskega izobraževanja uravnoteženo vsebujejo kategorije znanja, spretnosti in odnosov (Luzernska deklaracija, 2007). Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj prav tako enako predlaga vgrajevanje znanja, veščin in družbenih vrednot (potrebnih za trajnostni razvoj) v formalno izobraževanje (Strategija vzgoje in izobraževanja UNECE, 2005).

Preglednica 24: Vrste učnih ciljev srednješolskih učnih načrtov za geografijo po skupinah na primeru treh izbranih držav

	Slovenija	Hrvaška	Irski
Učni cilji poznavanja in razumevanja	14	9	5

Učni cilji spretnosti in sposobnosti	27	4	5
Vzgojni cilji	17	1	4

Vir: Učni načrt geografije za gimnazije, 2008, Nastavni program zemljopis za gimnazije, 1994 in Geography Syllabus, 2004

Med izbranimi državami ima Irska po vrstah učnih ciljev najbolj enakomerno porazdeljene splošne učne cilje. Hrvaški učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah je temelječ na znanju, saj vsebuje največ učnih ciljev s kognitivnega področja. Slednje se tako kaže kot primanjkljaj, saj samo znanje ne more spremeniti vedenje ljudi in ustvariti odgovornega odnosa družbe do Zemlje (Haubrich, 2005), ki je tako nujno potrebno za doseg trajnostnega razvoja. Da je poleg vsebinskega znanja za pouk geografije pomembno tudi razvijanje sposobnosti opazovanja, pomnjenja, presojanja in sklepanja ter oblikovanja geografskega mišljenja, je poudarjeno že v Unescovi knjigi o pouku geografije iz leta 1971 (Lipovšek, 2009).

Slovenski učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah ima številčno največ učnih ciljev na vseh treh področjih. Največ ciljev (27) je povezanih z razvojem spretnosti in sposobnosti. Večina teh je povezanih z uporabo znanja, saj so prvič poudarjene zmožnosti, ki naj jih dijaki dosežejo (Lipovšek, 2009). Prav temeljne zmožnosti ali kompetence so značilne za sodobno izobraževanje, pri čemer je poudarek na razvoju spretnosti in veščin (Lipovšek, 2009).

Znotraj vrst učnih ciljev izbranih držav najdemo določene podobnosti. Tako vsi trije učni načrti med učnimi cilji poznavanja naštevajo pridobivanje znanja o prostoru ter razumevanje naravnih in družbenih dejavnikov ter njihovo medsebojno povezanost. Kolenc Kolnikova in Konečnik Kotnikova (2010) pišeta, da v sodobnih evropskih geografskih kurikulumih prostor, njegova lokacija in razporeditev ter odnos med človekom in okoljem ostajata temeljni postulati geografskega izobraževanja. Med

učnimi cilji spretnosti in sposobnosti vsi trije omenjajo sposobnost orientacije s pomočjo zemljevida, sposobnost opazovanja pokrajine ter sposobnost samostojnega pridobivanja znanja. Med vzgojnimi cilji vsi trije geografski učni načrti za srednješolsko izobraževanje omenjajo razvijanje zavesti za varovanje okolja.

Če povzamemo rezultate primerjalne analize treh izbranih držav, lahko zaključimo, da so v različnih fazah prilagajanja sodobnim izobraževalnim smernicam s področja vključevanja VITR v učne načrte za geografijo v srednjih šolah. Slovenija je to že naredila, Irska sedaj prenavlja učne načrte, na Hrvaškem pa se tega še niso lotili.

Glede vključenosti raznolikih skupin učnih ciljev lahko povzamemo, da hrvaški učni načrt geografije za gimnazije temelji na vsebini, slovenski pa na razvoju spretnosti in sposobnosti, na čemer temeljijo sodobni kompetenčni učni načrti. Irski učni načrt za geografijo v srednjih šolah pa ima najbolj uravnoteženo razmerje med vrstami učnih ciljev.

Učni cilji označujejo predstavo o izobraževalnih in vzgojnih namenih šolskega sistema (Strmčnik, 2001). Sodeč po srednješolskih učnih načrtih iz geografije, hrvaški šolski sistem poudarja predvsem pomen znanja in je kognitivno naravnano, slovenski je izraziteje usmerjen v razvoj sposobnosti in veščin, irski pa je najbolj uravnotežen v razvoju vseh kategorij učnih ciljev.

Da bi zadostili kriterijem geografskega izobraževanja za trajnostni razvoj (po Luzernski deklaraciji), mora biti poučevanje usmerjeno tako na pridobivanje znanja kot tudi na razvoj spretnosti in vzgojo vrednot. Sodoben pouk geografije, kot piše Kolenc Kolnikova, naj bo orientiran v razumevanje vrednot, odnosov in načinov rabe prostora z načeli trajnostnega razvoja (Kolenc Kolnik, 2008). Sodoben pouk geografije (z vključevanjem načel VITR) daje dijakom znanja, sposobnosti, veščine in vrednote, ki jim bodo v pomoč pri razumevanju in soočanju z izzivi svetovnih problemov.

4.5 NOVI CILJI GEOGRAFSKEGA IZOBRAŽEVANJA

Spremembam v družbi in izobraževalnim trendom sledi tudi geografsko izobraževanje. Z novimi cilji geografskega izobraževanja Kolenc Kolnikova in Resnik Planinčeva (2006) izpostavljata osem ključnih kompetenc, ki bi morale biti vključene v sodobne geografske učne načrte v Sloveniji.

1. Funkcionalna pismenost

Po definiciji Unesca (1978) je funkcionalno pismena oseba tista, ki je zmožna sodelovati v vseh življenjskih dejavnostih, v katerih se zahteva pismenost za vsakdanje delovanje v družbeni skupnosti, ter uporablja svoje bralne, pisne in računske sposobnosti za osebni razvoj in razvoj družbene skupnosti. S poudarkom na razvoju komunikacijskih sposobnosti in kompetenc za uporabo tehnologije, je geografija vsekakor med tistimi šolskimi predmeti, ki lahko pripomorejo k zmanjšanju funkcionalne nepismenosti (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

2. Spodbujanje učenja o okolju za razvijanje akcijskih kompetenc učencev

Okolje spoznavamo in se urimo v njegovem obvladovanju že od rojstva. Prostorska orientacija je tako ena od temeljnih spretnosti za preživetje. V izobraževanju je nujno iskanje novih metod in vsebin, ki se nanašajo na okolje, v katerem živimo. Boljše razumevanje in poznavanje prostorskega razvoja, njegovih elementov in omejitev pripomore k odgovornemu ravnanju z okoljem ter premišljenemu urejanju prostora v smislu trajnostnega razvoja. Med geografskimi učnimi cilji je zapisano, da naj bi dijaki pridobili prostorsko predstavo o svetu in domačem okolju ter razvijali sposobnosti za terensko delo (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

3. Razvoj kompetenc za pridobivanje in uporabo znanja

Pri pouku geografije dijaki razvijajo sposobnosti in spretnosti prenosa teoretičnega znanja v prakso. Na tak način postanejo bolj konkurenčni na trgu zaposlovanja, naučijo pa se tudi prevzemanja odgovornosti (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

4. Kritična osebnost

V geografskem izobraževanju dijaki pridobivajo sposobnosti za vrednotenje geografskih podatkov, dejavnikov, pojavov in procesov v različnih časovnih obdobjih, hkrati pa naj bi razumeli zakonitosti razmestitev naravnogeografskih in družbenogeografskih dejavnikov ter njihov vpliv na razvitost držav. Vse to spodbuja razumevanje delovanja človeške družbe z ustrezno kritično distanco (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

5. Razvoj sposobnosti razumevanja človeka in sveta-trajnostni razvoj

Za doseganje ciljev trajnostnega razvoja je bistvenega pomena ustrezno izobraženo prebivalstvo. Pri pouku geografije dijaki pridobivajo sposobnosti za vrednotenje protislovij sodobnega sveta, hkrati pa se usposabljaajo za prepoznavanje nujnosti trajnostnega razvoja (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

6. Učenje državljskih kompetenc in državljske kulture

Dijaki bi morali z odgovornostmi razvijati veščine za socialno in politično participacijo na različnih ravneh. To lahko udeležijo s pridobljeno sposobnostjo preučevanja in raziskovanja domače pokrajine ter sposobnostjo za vključevanje v odločanje o njenem razvoju (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

7. Razvoj nacionalne zavesti in pripravljenost na delovanje v inter- in transnacionalnih okoljih

Geografsko izobraževanje teži k razvijanju pozitivnih čustev do domovine, občutka pripadnosti svojemu narodu ter ljubezni do njene naravne in kulturne dediščine. Ko bodo dijaki razumeli geografske vzroke za kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta, bodo pripravljeni za medkulturno sporazumevanje. Lastna kulturna identiteta je pogoj za razumevanje in sprejemanje drugih kulturnih identitet, kar je mogoče doseči z vzgajanjem dijakov v duhu strpnosti in spoštovanja ljudi, ki so drugačni glede na jezik, vero, raso in navade (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

8. Sposobnost vzdrževanja identitete in medkulturne komunikacije

Integralni del izobraževanja so tudi vrednote. Razumevanje lastnih vrednot, vrednot družbe, v kateri živimo in vrednot drugih družb po svetu je ključen del izobraževanja v duhu trajnostnega razvoja. Snovalci kurikulumov morajo vedno znova pretehtati potrebe o vključevanju novih vrednot v kurikulume, da bi zagotovili lažje doseganje ciljev trajnostnega razvoja (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

Za razvoj medkulturne komunikacije je posebej pomembno spoznavanje območij z večimi nacionalnostmi, verami in rasami. Migracije so ena od osrednjih tem pouka geografije in s tem sredstvo za razvoj medkulturne komunikacije. Pouk geografije omogoča tudi strpno komuniciranje, ki ga razvijamo z učnimi oblikami skupinskega dela, s predstavitvijo poročil in referatov, z igranjem vlog, z metodo za in proti ipd. (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006).

Teh osem kompetenc smo kot kriterije upoštevali tudi pri predlogu dopolnitve učnih ciljev slovenskega učnega načrta geografije za splošne gimnazije.

4.6 PREDLOG DOPOLNITVE UČNIH CILJEV SLOVENSKEGA UČNEGA NAČRTA GEOGRAFIJE ZA SPLOŠNE GIMNAZIJE

Po priporočilu Strategije VITR UNECE (2005) in Smernic za globalno izobraževanje (2008) je potrebno dijakom omogočiti, da razvijajo znanje, veščine in vrednote, ki so potrebni za zagotovitev trajnostno naravnega sveta, v katerem ima vsakdo pravico uresničiti svoje zmogljivosti (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005, Smernice za globalno izobraževanje, 2008).

Predlog dopolnitve slovenskega učnega načrta za splošne gimnazije sledi priporočilom tako Strategije VITR UNECE (2005), Smernic za globalno izobraževanje (2008) kot tudi novim ciljem geografskega izobraževanja (Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006) in priporočilom Luzernske deklaracije (2007). Tako z razširitvijo uvaja učne cilje po vseh kategorijah znanja, saj je analiza učnih načrtov Slovenije, Hrvaške in Irske (str. 82) pokazala, da ima Slovenija neprimerno zastavljene učne cilje po skupinah znanja, kakor to priporoča Luzernska deklaracija (2007). Predlagamo, da se v slovenski učni načrt geografije za splošne gimnazije vključijo učni cilji, navedeni v preglednici številka 25, ki vključujejo načela vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, sodobne cilje geografskega izobraževanja (v prejšnjem poglavju) ter smernice za globalno izobraževanje (Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, 2005, Kolenc Kolnik in Resnik Planinc, 2006 in Smernice za globalno izobraževanje, 2008).

Preglednica 25: Predlog dopolnitve učnih ciljev slovenskega učnega načrta geografije za splošne gimnazije

<p><i>Učni cilji poznavanja in razumevanja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Dijaki razvijajo razumevanje povezav med družbenimi, gospodarskimi in okoljskimi vprašanji na lokalnem, regionalnem in globalnem nivoju. - Poznajo ključne teme trajnostnega razvoja, kot so človekove pravice, varstvo okolja, gospodarjenje z naravnimi viri, kulturno raznolikost idr. - Poznajo proces globalizacije in posledice, ki jih ta prinaša.
<p><i>Učni cilji spretnosti in sposobnosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Dijaki so sposobni kritičnega in ustvarjalnega mišljenja. - Razvijajo spretnost uporabe celostnega pristopa tako pri obravnavi tem trajnostnega razvoja kot pri učenju. - Urijo se v sodelovalnem učenju z namenom kasnejšega sodelovanja v partnerstvih lokalne ali globalne ravni. - Razvijajo veščino vseživljenjskega učenja.

Vzgojni cilji

- Dijaki razvijajo vrednote, ki so v skladu s trajnostnim razvojem.
- Razvijajo spoštovanje različnih kultur in se vzgajajo za medkulturni dialog.
- Vzgajajo se za okoljsko in družbeno odgovornost.
- Razvijajo odnose in vrednote s poudarkom na etični razsežnosti, kot so solidarnost, enakopravnost, človekove pravice in vzajemno spoštovanje med generacijami.
- Sodelujejo v različnih dejavnostih v šoli in izven nje, da razvijajo akcijske kompetence.

V predlogu dopolnitev so tisti učni cilji, ki niso neposredno zajeti v posodobljeni geografski učni načrt za splošne gimnazije v Sloveniji (iz leta 2008), so pa potrebni za uspešno izvajanje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, da bi dosegali mednarodne smernice (Smernice VITR UNECE, 2005, Smernice za globalno izobraževanje, 2008, Luzernska deklaracija, 2007). S predlaganimi učnimi cilji bodo dijaki na podlagi znanja geografije osvajali znanja, sposobnosti in vrednote, s katerimi bodo lahko sprejemali odločitve v prid trajnostnemu razvoju.

Vsekakor se zavedamo, da je v pouk geografije potrebno kot predmetno osnovo vključiti tudi učne cilje, povezane z razumevanjem prostora ter z znanjem in razumevanjem geografskih struktur, procesov in odnosov, tako da geografija ohranja svojo primarno nalogo.

V prihodnosti je pričakovati, da bodo prostor, lokacija in razporeditev ter odnos med človekom in okoljem oz. prostorska interakcija ostale temeljne predpostavke geografskega izobraževanja. Sodobno poučevanje geografije bo orientirano v razumevanje vrednot, odnosov in načinov rabe prostora, povezanih z načeli trajnostnega razvoja (Kolenc Kolnik, 2008).

5 UČNE METODE, PRIMERNE ZA REALIZIRANJE NAČEL TRAJNOSTNEGA RAZVOJA V GEOGRAFIJI

Da dijaki dosežejo vse prej naštete cilje poznavanja in razumevanja, vzgojne cilje in predvsem cilje spretnosti in sposobnosti, se od učitelja zahteva, da uporablja ustrezne učne metode, ki jih opisujemo v nadaljevanju.

Na osnovi rezultatov primerjalne analize in razlik med opazovanimi državami pa še vedno obstaja vprašanje, ali sama vključenost načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v geografske učne načrte pomeni tudi njihovo dosledno izvajanje pri pouku. Da bi dosegli učne cilje trajnostnega razvoja je potrebno tudi strokovno izobraževanje in osveščanje učiteljev, da bodo zmožni poučevati v smeri trajnostnega razvoja.

5.1 UČNE METODE, PRIMERNE ZA REALIZIRANJE NAČEL TRAJNOSTNEGA RAZVOJA V GEOGRAFIJI

Metode učenja so teoretično utemeljeni in izkustveno preizkušeni načini delovanja, s katerimi učitelji in učenci dosežajo cilje izobraževalnega procesa, pri čemer se prepletajo aktivnosti poučevanja in učenja. V sodobnih metodah poučevanja je težišče na učenčevem pridobivanju znanja z lastno neposredno aktivnostjo. To obsega iskanje in uporabo virov, oblikovanje potrebnega znanja, spoznavanje metodoloških pristopov, razvijanje lastnih metod pridobivanja znanja, samovodenje in samokontrolo dijakov v izobraževalnem procesu. Učne metode se danes iz postopkov posredovanja znanja (deklerativno znanje) spreminjajo v procese pridobivanja in usvajanja znanja, razvijanja miselnih sposobnosti (procesno znanje) in oblikovanje osebnosti lastnosti (z razvojem vrednot in odnosov). Učne metode so najbolj odvisne od učnih ciljev, zato so z njimi usklajene (Blažič, Ivanuš Grmek, Kramar in Strmčnik, 2003).

Učni načrti usmerjajo učno dogajanje ne le ciljno in vsebinsko temveč tudi metodično (Strmčnik, 2001). Tako je učiteljev izbor učnih metod odvisen od učnih načrtov, dijakov, samega učitelja in vrste drugih dejavnikov.

V didaktičnih navodilih geografskega učnega načrta za geografijo v splošnih gimnazijah (2008) so poudarjene izkustvene metode (terensko delo), študije primerov, problemske diskusije, učne simulacije in igre vlog (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008). Učni cilji učnega načrta za geografijo so zapisani tako, da nakazujejo na učne metode, usmerjene v učenčevo aktivnost (Kolenc Kolnik, 2009a).

Vprašanje je, katere učne metode uporabiti pri pouku geografije, da bomo ob vsebinah trajnostnega razvoja dosegali učne cilje trajnostnega razvoja in načela trajnostne vzgoje in izobraževanja vključevali v pouk.

Pregled strokovne literature pokaže, da učne metode, ki spodbujajo vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj:

- razvijajo samostojno učenje ter ustvarjalno in kritično mišljenje (Medmrežje 28, pridobljeno 20. 7. 2010);
- prenašajo aktivnost iz učitelja na dijaka (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008 in Geography Guidelines For Teachers, 2004);
- dijakom prinašajo izkušnje (Strategija VITR UNECE, 2005);
- podpirajo sodelovalno učenje in holističen pristop (Strategija VITR UNECE, 2005).

Učne metode, ki so primerne za realiziranje načel VITR v geografiji, od izobraževalcev zahtevajo, da niso samo prenašalci, od dijakov pa, da niso samo prejemniki znanja. Strategija priporoča široko paleto sodelovalnih učnih metod, ki naj bi poleg tradicionalnih učnih metod vključevale še učne modele, igre vlog, informacijsko in komunikacijsko tehnologijo in učenje na prostem (Strategija VITR UNECE, 2005).

Med metodami poučevanja, ki naj jih vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj vključuje, so med drugim tudi igranje vlog, študije primerov, učenje na prostem, ekskurzije, projektno učenje ter reševanje problemov (Golob, 2009).

- a) Posebej primerna učna metoda za trajnostni razvoj je *problemska metoda*. Ta temelji na psiholoških teorijah učenja z reševanjem problemov. Dijaki so miselno najbolj aktivni in znanje v največji meri pridobivajo z lastno aktivnostjo. Uporabljajo že usvojeno znanje v novih razmerah (Blažič, Ivanuš Grmek, Kramar in Strmčnik, 2003).

V sodobni družbi je vse več t.i. globalnih problemov, ki so povezani s trajnostnim razvojem in vprašanjem preživetja prebivalstva. Številni problemi, povezani z energijo, pitno vodo, prstjo idr., zahtevajo razvijanje zmožnosti za reševanje teh problemov, ki jih bo v prihodnosti vse več, trenutno pa smo jih sposobni vse manj reševati (Strmčnik, 2001). Tako učenje po tej metodi temelji na problemski situaciji, ki izzove miselne procese pri dijakih, tako da z lastno miselno aktivnostjo pridejo do rešitve problema (Cenčič, 1991).

Problemska metoda je zelo primerna za obravnavo širših konkretnih problemov, ki jih lahko obravnavamo v sklopu več predmetov. Zelo dobro se povezuje s projektnim in timskim delom (Blažič, Ivanuš Grmek, Kramar in Strmčnik, 2003).

- b) Pri *metodi primera*, podobno kot pri problemski metodi, dijaki rešujejo neko situacijo, jo razčlenjujejo, spoznavajo vzročno-posledične zveze in oblikujejo različne rešitve. Metoda primera ni tako izrazito usmerjena v iskanje rešitve kot v iskanje različnih inačic primera. Pri metodi primera se razvijajo medosebni odnosi, kritičnost, samokritičnost in sposobnost predvidevanja posledic določenega ravnanja (Blažič, Ivanuš Grmek, Kramar in Strmčnik, 2003).

- c) Tudi *metodi razlage in razgovora*, ki sta najbolj v rabi (Strmčnik, 2001), sta lahko primerni za uresničevanje načel trajnostnega razvoja. Učni metodi sta primerni za posredovanje informacij. Pomembno je le, da učitelj učni metodi prilagodi sedanjim potrebam (Polšak, 2010), tako da v ospredje stopi trajnostni razvoj z vsemi načeli.

Med *geografskimi učnimi metodami*, ki so primerne za realiziranje načel VITR, so primerne tako metode neposrednega opazovanja kot metode posrednega opazovanja (Brinovec, 2004).

- d) Čeprav učnih *metod neposrednega opazovanja* v šoli ne izvajamo velikokrat, pa so to metode, ob katerih so dijaki močno motivirani pa tudi zelo aktivni. Pri neposrednem opazovanju dijaki odkrivajo, razumejo in interpretirajo pojave (Brinovec, 2004), pri čemer imajo možnosti razvijati kompetence, potrebne za trajnostni razvoj.

S pomočjo učnih metod neposrednega opazovanja (to so metoda opazovanja, metoda risanja, metoda merjenja, metoda zbiranja vzorcev, metoda intervjuja in anketiranja, metoda zbiranja podatkov, metoda kartiranja), preučujemo naravnogeografske elemente in družbenogeografske procese (Brinovec, 2004). Na tak način neposredno v pokrajini preučujemo probleme, s katerimi se ukvarja trajnostni razvoj.

Prednost dajemo neposrednim učnim metodam, saj temeljijo na praktičnih nalogah in na reševanju življenjskih problemov in so naravnane na celostno dožemanje prostora (Kolenc Kolnik, 2006).

- e) Z učnimi *metodami posrednega opazovanja* nadomestimo neposredno opazovanje. Te učne metode (metoda projekcije, metoda risanja, metoda razlage, metoda pogovora, metoda dela s pisnimi viri) so pri pouku geografije pogosteje prisotne (Brinovec, 2004). Z njimi v razredu posredno proučujemo probleme s pomočjo pisnih virov, iščemo rešitve na dileme trajnostnega razvoja, pri čemer sledimo načelom VITR.

Učni cilji pouka geografije so oblikovani tako, da omogočajo uporabo sodobnih *inovativnih učnih metod*. Nekaj inovativnih učnih metod, ki so kombinirane z učnimi oblikami in učnimi pristopi (Brinovec, 2004), predlagajo tudi na Centru za inovativno edukacijo. Te so:

- učne igre: preko aktivnega sodelovanja dijaki spoznavajo nove pojme, razvijajo veščine in oblikujejo stališča;
- učne simulacije: gre za modele življenjskih situacij, s katerimi se dijaki srečujejo v vsakdanjem življenju;
- projektno učno delo: v projektu posameznik ali skupina išče rešitve problemov, utrjuje že pridobljeno znanje in pridobiva nova znanja (Naji, b.l.).

Danes se učitelji geografije zaradi sprememb v družbi soočajo z velikimi spremembami. Poleg strokovnih geografskih vsebin morajo poznati še sociološke, psihološke in kulturne vidike učenja in poučevanja. Sprejeti morajo nekatere nove vloge in se prilagoditi novim okoliščinam (Resnik Planinc in Kosten Zabret, 2007).

Vpeljevanje trajnostnega razvoja v učne načrte za geografijo tako zahteva drugačno vlogo učitelja. Učitelj ni več zgolj posredovalec znanj, temveč mora znati usmerjati in organizirati delo dijakov, obvladati široko paleto učnih metod, se povezovati z drugimi učitelji na šoli ter predstavljati zgled v zavzetosti reševanja problemov (Marentič Požarnik, 2005), povezanih s trajnostnim razvojem. Za uspešno prevzemanje novih vlog morajo učitelji biti odprti za spremembe in motivirani za vseživljenjsko učenje in stalen profesionalni razvoj (Resnik Planinc in Kosten Zabret, 2007).

Vse bolj jasno postaja, da mora učitelj najprej osebno doživeti in sprejeti idejo trajnostnega razvoja, šele nato jo bo lahko zares učinkovito posredoval svojim dijakom (Javrh, 2008).

Učitelji imajo posebno veliko vlogo pri udejanjanju novosti v učnih načrtih. Ob spremembah učnih načrtov ne smemo pozabiti, da bodo ti, četudi bodo še tako inovativno naravnani, uspešno realizirani le, če bodo tudi učitelji spremenili filozofijo poučevanja (Kolenc Kolnik, 2008), pri čemer naj bi dali večji poudarek geografskem izobraževanju za trajnostni razvoj.

Učitelj kot aktivni soudeleženec pri doseganju trajnosti ima odgovorno nalogo, saj s svojo vlogo lahko vpliva na ravnanja prihodnjih generacij; s svojim ravnanjem je zgled, ki pripomore k trajnostni prihodnosti.

Učitelji geografije bodo morali v sledenju ciljem in načelom VITR preseči naravnost v samo učno vsebino in dijake usmerjati v usvajanje medpredmetnih znanj in kompetenc ter dati večjo težo prenosljivim učnim ciljem. Pri tem bo največji izziv uresničevanje vzgojnih ciljev, pri čemer bodo potrebovali tudi največ strokovne podpore in zgledov dobre učne prakse (Kolenc Kolnik, 2009a).

Učitelji bodo morali razmisliti tudi o novih pristopih (Hourihane in Keane, 2004), ki bodo sledila načelom VITR. Inovativne učne metode danes merijo predvsem na to, da dijake aktivno vključujejo v pouk (in širše) ter jih vzpodbujajo pri iskanju vrednot trajnostnega razvoja (Naji, b.l.).

Brinovec (2004) in Jones (2008) priporočata, naj se učne metode pri pouku geografije kombinirajo in prepletajo (Brinovec, 2004), saj s tem dijakom zagotavljamo možnosti za razvoj različnih veščin (Jones, 2008). Le z ustreznim izborom učnih metod bodo dijaki razvili vsa potrebna znanja, sposobnosti in vrednote, ki so potrebni za realiziranje načel VITR pri pouku geografije. Učitelj geografije mora tako obvladati široko paleto učnih metod.

Pri izbiri učnih metod za realiziranje načel VITR naj učitelj uporablja raznolike učne metod ter daje prednost tistim, ki dijake aktivno vpletajo v spoznavni proces, omogočajo kritično in ustvarjalno mišljenje, podpirajo celostni pristop ter so primerne za vseživljenjska znanja (Strategija VITR UNECE, 2005).

5.2 MNENJA IZBRANIH SREDNJEŠOLSKIH UČITELJEV GEOGRAFIJE O REALIZIRANJU NAČEL TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

Namen raziskave Mnenja izbranih srednješolskih učiteljev geografije o realiziranju načel trajnostnega razvoja je izvedeti, kakšna je slika pedagoške prakse oz. kakšno je udejanjanje učnih ciljev s področja VITR in možnosti realizacije načel VITR.

Intervjuvali smo pet gimnazijskih učiteljev geografije, od tega dva profesorja in tri profesorice. Intervjuje smo izvedli oktobra 2010 na Prvi, II. in III. gimnaziji v Mariboru ter Gimnaziji in srednji kemijski šoli v Rušah. Uporabili smo standardizirano obliko intervjuja, pri čemer je razgovor potekal ob vnaprej pripravljenih vprašanjih.

Protokol vodenega intervjuja je sestavljen iz osmih usmerjevalnih vprašanj. Odgovore učiteljev smo smiselno povezali v skupne ugotovitve s komentarjem.

- *Kako pojmuje trajnostni razvoj?*

Štirje učitelji so izpostavili le okoljsko dimenzijo trajnostnega razvoja, ena učiteljica je poudarila, da gre za povezavo treh elementov (okolja, družbe in ekonomije).

Glede na odgovore učiteljev sklepamo, da je vsebina pojma učiteljem premalo poznana, saj se trajnostni razvoj pojmuje večplastno.

- *Kakšno je vaše stališče glede umeščenosti VITR v učne načrte za geografijo?*

Trije učitelji na načelni ravni podpirajo in pozitivno sprejemajo umeščenost vsebin in načel VITR v učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah. Od teh je en učitelj poudaril, da je učnih vsebin, povezanih s trajnostnim razvojem, premalo. Dve učiteljici menita, da za VITR pri pouku geografije ni časa.

Učitelji so opozorili, da je trajnostni razvoj kot učna vsebina v prvem letniku dodan čisto na koncu, za kar večkrat zmanjka časa. Posodobljen učni načrt za geografijo pa predvideva izbirnost glede učnih vsebin in učnih

ciljev, tako da le-te niso vezane na posamezen letnik. Učitelji lahko tako učne cilje in načela VITR umeščajjo skozi celotno srednješolsko izobraževanje geografije, ne glede na letnik.

- *Komentar predloga učnih ciljev (preglednica št. 25), primernih za realizacijo načel VITR: Ali je predlog učnih ciljev primeren in dosegljiv v praksi? Bi sami dodali ali spremenili kak cilj?*

Naš predlog učnih ciljev, primernih za realizacijo načel VITR, se učiteljem zdi dosegljiv, štirje učitelji so dodatno predlagali naslednje učne cilje, spretnosti in sposobnosti ter vzgojne cilje (pri čemer je vsak učitelj predlagal po en učni cilj) :

- dijaki prevzemajo dolžnosti, povezane s trajnostnim razvojem;
- dijaki pri pouku in učenju razvijajo problemski pristop;
- dijaki na konkretnem primeru razvijajo veščine, ki so potrebne za trajnostni razvoj;
- dijaki se na primerih dobre vzgojne prakse v šoli vzgajajo za življenje v smeri trajnosti.

Prvi predlog je v spremenjeni obliki zajet že v načelih VITR (načelo odgovornosti), ki pa je v učnem načrtu za geografijo v splošnih gimnazijah že zajet (dijaki se usposablajo za odgovornost do ohranjanja fizičnih in bioloških življenjskih razmer za prihodnje generacije), zato ga v predlog nismo dodali. Predlog učnega cilja za razvijanje problemskega pristopa je v VITR vsekakor zaželen (problemski pristop je omenjen celo v didaktičnih priporočilih), mi pa smo problemski pristop vključili v navajanje učnih metod, primernih za realiziranje načel VITR v geografiji (problemska metoda). Za uresničevanje načel VITR pri pouku bodo potrebni tudi konkretni primeri za razvoj veščin in dobra učna praksa v šoli.

- *Katere učne metode uporabljate za realizacijo ciljev s področja VITR? Ali za doseganje ciljev poznavanja in razumevanja, ciljev sposobnosti in vzgojnih ciljev uporabljate različne učne metode? Podajte primer.*

Za doseganje ciljev poznavanja in razumevanja, ciljev sposobnosti in vzgojnih ciljev vsi intervjuvani učitelji uporabljajo raznovrstne učne metode, ki pa jih ne ločujejo glede na usmerjenost učnega cilja. Vsi učitelji so mnenja, da je najboljša kombinacija učnih metod. Navedli so, da največkrat uporabljajo učni metodi razlage in razgovora. Druge učne metode, ki jih še uporabljajo za doseganje ciljev s področja trajnostnega razvoja, so projektno učno delo, igra vlog, spletna učilnica in problemski pouk.

Glede na to da učne metode, ki podpirajo VITR, prenašajo aktivnost iz učitelja na učenca, menimo, da se še vedno prevečkrat uporabljata klasični učni metodi razlage in razgovora v obliki frontalnega pouka. Čeprav je izbor učnih metod prepuščen učitelju (Učni načrt geografije za gimnazije, 2008) pa vključenost načel in ciljev VITR zahteva uporabo drugačnih učnih metod, ki bodo temeljile na izkustvenem učenju, holističnem pristopu in bodo omogočale razvoj kritične osebnosti (Kolenc Kolnik, 2009a).

- *S katerimi učnimi vsebinami največkrat povezuje trajnostni razvoj?*

Vsi učitelji, ki so sodelovali v intervjuju, trajnostni razvoj povezujejo z učnimi vsebinami iz družbene in regionalne geografije. Izpostavili so učne teme energijski viri, kmetijstvo ter gospodarstvo na splošno. Trajnostni razvoj omenjajo tudi pri aktualnih socialnih, političnih in okoljskih temah.

Trajnostni razvoj zajema tudi okoljski razvoj, ki se nanaša na onesnaženost zraka, prsti, voda in drugih fizičnogeografskih elementov, zato bi bilo s trajnostnim razvojem potrebno povezati tudi učne vsebine, povezane s fizično geografijo.

- *S katerimi dejavnostmi še realizirate VITR pri pouku geografije?*

Med dejavnostmi so učitelji navedli medpredmetno povezovanje, razne projekte, terensko delo in ekskurzije.

Z uveljavitvijo novega učnega načrta izkustvenega učenja niso povečali, čeprav ga le-ta poudarja, povečali pa so medpredmetno povezovanje (ki ga izvajajo v okviru projektov) in število projektov.

- *Kako je vpeljevanje VITR vplivalo na pouk geografije, učitelje geografije in dijake?*

Štirje učitelji pri pouku niso opazili sprememb. Učitelj, ki je mnenja, da se pouk je spremenil, je med spremembami navedel večjo aktualnost pouka in povečanje medpredmetnega povezovanja.

Štirje učitelji zaradi vpeljevanja VITR niso opazili sprememb pri svojem poučevanju. Po dodatnem podvprašanju so dodali, da se bolj povezujejo z drugimi predmetnimi učitelji, vendar so se povezovali že prej in na to ni vplivala posodobitev učnega načrta. En učitelj je bil mnenja, da je vpeljevanje VITR vplivalo v smeri izbirnosti učnih vsebin.

Tri učiteljice menijo, da spremembe učnega načrta z vpeljevanjem VITR na dijake niso vplivale. En učitelj spremembe pri dijakih zazna kot večjo motiviranost, samoiniciativnost in kompetentnost, en učitelj pa meni, da so zaradi aktualnejših učnih tem dijaki bolj motivirani.

Vpeljevanje VITR v učni načrt geografije za splošne gimnazije zahteva spremembe pri pouku geografije in drugačno vlogo učitelja geografije in dijakov. Pouk geografije z vključevanjem načel VITR, kot piše Kolenc Kolnikova (2009a), prinaša povezave med učno in življenjsko izkušnjo, temelji na interdisciplinarnem povezovanju in holističnem pristopu, pomembnejši so postali prenosljivi učni cilji s poudarkom na vrednotah. Vse to zahteva drugačno vlogo učitelja in dijakov. Učitelj mora postati usmerjevalec pouka, uporabljati mora drugačne pristope in učne metode, ki so usmerjene v učenčevo aktivnost in kot pravi Kolenc Kolnikova, (2009a) mora učitelj dijake usmerjati v oblikovanje medpredmetnih znanj in kompetenc ter tako delovati medpredmetno povezovalno.

○ *Primer dobre prakse*

Pri primerih dobre prakse so učitelji večinoma navajali projekte (plinski dan, zdrava prehrana, mednarodni dnevi), ki so potekali ali še potekajo na šolah. Pri projektnih gre za medpredmetno povezovanje s sodelovalnim učenjem in timskim poučevanjem.

Učni načrt za geografijo se je dejansko spremenil, saj ima več učnih ciljev s področja razvoja znanja, sposobnosti in veščin, prvič so vanj vključene kompetence (Kolenc Kolnik in Konečnik Kotnik, 2009). Pa vendar intervjuvani profesorji tega niso zaznali, saj so v nadaljevanju pogovora izpostavljali še, da v bistvu vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj ni nič novega, saj so tako delali že prej, nov učni načrt pa je načela in vsebine trajnostnega razvoja sedaj konkretno umestil v učni načrt. Posodobljen učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah pa prinaša novosti, ki v šolski praksi do sedaj niso bile običajne in služi kot izhodišče, na katerem je treba graditi pouk in temu prilagoditi učne metode (Polšak, 2010).

Sprememba naj bi vpeljala tudi novo filozofijo poučevanja, kjer naj bi učitelji geografije pri pouku dali večji poudarek dejavnostim za razvijanje uporabnega znanja (Polšak, 2010), kritičnega in problemskega mišljenja ter kompetenc, ki omogočajo razvoj celovite osebnosti in prenosljivost znanj ter veščin (Kolenc Kolnik in Konečnik Kotnik, 2009).

6 ZAKLJUČEK

Trajnostni razvoj oz. njegovi problemi so vsekakor izziv za pouk geografije. Geografija lahko s svojimi učnimi vsebinami prispeva pri doseganju trajnosti. Prednost geografije pri vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj je vsekakor njena interdisciplinarna naravnost.

Šolska geografija mora ohranjati znanja s področja fizične, družbene in regionalne geografije, prav tako pa mora aktualne probleme aktivno vključevati v pedagoški proces. Pri pouku geografije moramo delovati medpredmetno in uravnoteženo poučevati znanja ter razvijati sposobnosti in vrednote, ki bodo prenosljive in ki bodo mladim omogočale samostojno delovanje zunaj šolskih okvirjev ter bodo v podporo trajnostnemu razvoju.

Dokumenti ZN, Unesca, EU in UNECE ter promocija trajnostnega razvoja v okviru desetletja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj služijo kot temeljna pravna in vsebinska podlaga za oblikovanje trajnostnega razvoja v šolskih dokumentih. Tako večina držav poskuša integrirati vsebine in načela trajnostnega razvoja v kurikule.

Slovenija je to nalogo uspešno opravila, saj je v okviru kurikularne prenove v učne cilje učnega načrta za geografijo v splošnih gimnazijah vključila vsa načela vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Primerjani državi, Irska in Hrvaška, sta pred posodabljanjem učnega načrta za geografijo. Na področju umeščenosti načel VITR v geografske učne načrte za srednje šole pa nekoliko zaostajata za Slovenijo. Vendar tako Hrvaška kot Irska le-te vključujeta posredno, kar so dosegli z uvedbo dodatnih šolskih dokumentov.

Geografsko srednješolsko izobraževanje je z vpeljevanjem vsebin in načel VITR v učne načrte pridobilo priložnost za njihovo uresničevanje v praksi. Izbrani učitelji geografije, ki so sodelovali v intervjuju, so mnenja, da se VITR v Sloveniji pri geografiji v splošnih gimnazijah največkrat izvaja v obliki projektov.

Slovenski učni načrt za geografijo v splošnih gimnazijah je napisan tako, da omogoča vpeljevanje vsebin in načel VITR pri pouku geografije. Tako je podana možnost, da učitelji vsako učno temo osvetlijo z vidika trajnostnega razvoja.

Za uspešno izvajanje VITR pri pouku geografije je izjemno pomembno, da idejo trajnostnega razvoja najprej sprejme učitelj, šele nato jo bo lahko predstavil dijakom. VITR se še vedno razvija in tako bi bilo treba gledati nanjo kot proces nenehnega učenja tako za učitelja kot učenca, pri čemer so rešitve za probleme šele v nastajanju. Učitelji bi se tako morali z dijaki združiti v tim, pri čemer bi učne vsebine povezali z izkušnjami dijakov izven učilnice.

Reorientacija izobraževanja od učitelja zahteva nove pristope poučevanja, od dijakov pa nove pristope k učenju. VITR je za razliko od klasičnega učenja kompleksna, kritična, zahteva celostni pristop, dijake spreminja v aktivne udeležence. Uresničevanje načel VITR zahteva premik od tradicionalnih učnih metod (metode razlage in razgovora) k inovativnim učnim metodam (igra vlog, metoda primera, projektno učno delo ipd.). Pri pouku geografije je ena izmed možnosti uresničevanja VITR tudi učenje na prostem (ekskurzije, terensko delo). Odgovori intervjuvanih učiteljev geografije kažejo, da poučevanja niso spremenili v zadostni meri, saj še vedno prevečkrat uporabljajo t.i. »klasične« učne metode.

Spremembe v izobraževanju (in celotni družbi) so za dosego trajnostnega razvoja nujno potrebne. Ne samo pouk geografije, celotne vzgojno-izobraževalne organizacije bi morale postati primeri udejanjanja trajnostnega razvoja v praksi. Na podlagi avtentičnega učenja lahko šole razvijajo in promovirajo trajnostni razvoj kot osrednjo usmeritev vzgojno-izobraževalnega dela. Da trajnostni razvoj že deloma razvijajo, je bilo moč razbrati iz odgovorov intervjuvanih učiteljev geografije, ki so šolske projekte izpostavili kot primer dobre prakse.

Za učinkovito VITR so potrebni tudi ustrezni pogoji v obliki učnih materialov, učnih sredstev in najpomembneje, ustrezno usposobljenih učiteljev. Predmet nadaljnjega proučevanja bi tako lahko bilo vprašanje, katere kompetence mora imeti učitelj geografije, da bo usposobljen poučevati v smeri trajnostnega razvoja.

Zaradi premalo poznane vsebine trajnostnega razvoja (kar smo ugotovili z intervjujem izbranih učiteljev geografije), predlagamo dodatna strokovna izpopolnjevanja učiteljev geografije. Zgolj z dobrim poznavanjem vsebine VITR je moč izobraževati dijake za trajnostni razvoj. Potrebno bo delovati predvsem v smeri pojasnjevanja vsebine in načel trajnostnega razvoja, saj so učitelji pri intervjuju izpostavljali zgolj eno dimenzijo trajnosti. Kompetence in znanje za trajnostni razvoj je potrebno zagotoviti tudi bodočim učiteljem geografije, zato je potrebno cilje in načela VITR vključiti tudi v pedagoški študijski program geografije.

Primerno bi bilo izdati priročnik za učitelje, ki bi vseboval tako teoretične poudarke, npr. definicije pojmov (TR in VITR), kot tudi načela in pomen VITR, ključne dejavnosti in vsebine ter tudi primere dobre prakse.

Le z osveščeno in izobraženo populacijo, ki bo imela dovolj znanja in ustrezne kompetence, bomo dosegli cilje trajnostnega razvoja. Vse ključne teme VITR imajo geografsko dimenzijo, zato znanje geografije lahko prispeva k razvoju trajnostne družbe.

Geografija, z enakimi izhodišči kot trajnostni razvoj, na celovit način povezuje znanja in proučuje zapletena razmerja med naravo in družbo. Geografija lahko pri vzgajanju odgovornega in aktivnega državljana za trajnostno prihodnost prevzame vodilno vlogo šolskega predmeta.

7 LITERATURA IN VIRI

Blažič, M., Ivanuš Grmek, M., Kramar, M., Strmčnik, F. (2003). *Didaktika: visokošolski učbenik*. Novo mesto: Visokošolsko središče in Inštitut za raziskovalno in razvojno delo.

Brinovec, S. (2004). *Kako poučevati geografijo*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Cencič, M. (1991). Problemski pouk. V Blažič M. (Ur.): *Izbrana poglavja iz didaktike* (101–112). Novo mesto: Pedagoška obzorja.

Flogaiti, E. in Liarakou, G. (2008). Kompetence in vrednote v vzgoji in izobraževanju za okolje in trajnostni razvoj. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, 2 (1), 39–44.

Geografski terminološki slovar (2005). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Geografija – tematski leksikoni (2001). Tržič: Učila International.

Golob, N. (2009). Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj kot vseživljenjski proces. V M. Duh (Ur.), *Edukacija za trajnostni razvoj* (str. 173–184). Maribor: Pedagoška fakulteta in RIS Dvorec Rakičan.

Hafner, M. (2009). UNESCO – Svetovna konferenca o izobraževanju za trajnostni razvoj. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, 3 (1), 39–44.

Haubrich, H. (2005). Učenje geografije za prihodnost. V Kunaver, J. (ur.), *Slovenska šolska geografija s pogledom v prihodnost* (13–18) Ljubljana: DZS.

Huckle, J. in Sterling, S. (1996). *Education for sustainability*. London: Earthscan.

Javrh, P. (2008). Trajnostni razvoj učiteljeve kariere?. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, 2 (1), 11–16.

Jelenc, Z. (1998). *Vseživljenjsko izobraževanje in vseživljenjsko učenje*. Andragoški center Slovenije, Ljubljana.

Jones, P. (2009). Furthering ESD in the classroom and beyond. V *Teachnig Geography*, 34 (1), 11–18.

Jones, P. (2008). Incorporating ESD in the new key stage 3. V *Teachnig Geography*, 33 (2), 69–71.

Kirn, A. (2004). *Narava, družba, ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kolenc Kolnik, K. (2006). *Trajnostni razvoj kot izobraževalna nujnost in izziv*. V Tretji strokovni posvet Didaktika v šoli v naravi (str. 202–207). Ljubljana: Center šolskih in obšolskih dejavnosti.

Kolenc Kolnik, K. in Resnik Planinc, T. (2006). Izobraževalno poslanstvo geografije. *Šolsko polje* 12 (5/6), 71–82.

Kolenc Kolnik, K. (2008). Razvoj geografskih kurikulov in izobraževalni potenciali geografije na začetku 21. stoletja. *Dela* 29, 77–87.

a) Kolenc Kolnik, K. (2009). Prispevek geografije k izobraževanju za trajnostni razvoj. *Geografija v šoli* 18(1), 11–18.

b) Kolenc Kolnik, K. (2009). *Geografsko izobraževanje je pomemben del izobraževanja za trajnostni razvoj*. Pridobljeno 10. 6. 2010, iz http://www.drustvo-geografov-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik/z95Karmen%20Kolenc%20Kolnik_T.pdf

Kolenc Kolnik, K. in Konečnik Kotnik, E. (2009). Razvoj strukture geografskih učnih načrtov v slovenskih gimnazijah. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja* 2, 131–143.

Kolenc Kolnik, K. in Konečnik Kotnik, E. (2010). Geografski kurikulum kot proces. V Polšak, A., ... (et al), *Posodobitve pouka v gimnazijski praksi – geografija* (str. 13–28). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Kopač, J. (2004). Izzivi trajnostnega razvoja. V A. Avberšek (Ur.), *Trajnostni razvoj – družbena in ekonomska nuja* (14–18). Velenje: Društvo za kakovost in ravnanje z okoljem: GZS in Savinjsko Šaleška območna zbornica.

Kotnik, K., Šterbenk, E. in Plut, D. (2004). Regionalna slika trajnostnega razvoja – sociala in okolje med trgom in etiko. V A. Avberšek (Ur.), *Trajnostni razvoj – družbena in ekonomska nuja* (65–73). Velenje: Društvo za kakovost in ravnanje z okoljem: GZS in Savinjsko Šaleška območna zbornica.

Ključne kompetence za vseživljenjsko učenje. (2006). Ljubljana: Movit na mladina.

Kunaver, J. (2005). Novejša mednarodna prizadevanja za sodoben pouk geografije, posebej o Mednarodni listini o geografski vzgoji in izobraževanju. V Kunaver, J. (Ur.), *Slovenska šolska geografija s pogledom v prihodnost* (27–56). Ljubljana: DZS.

Lukman, R. (2008). Trajnosten razvoj ter izzivi v vzgoji in izobraževanju. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, 2 (1), 51–56.

Marentič Požarnik, B. (2005). Vpetost v sodobna pojmovanja učenja in pouka – nujnost in hkrati izziv za geografsko izobraževanje. V Kunaver, J. (Ur.), *Slovenska šolska geografija s pogledom v prihodnost* (19–23). Ljubljana: DZS.

Podobnik, J. (2007). Vzgoja za trajnostni razvoj, priložnost za učitelje in vzgojitelje. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, 1 (1), 15–18.

Polšak, A. (2010). Ključne značilnosti posodobljenega učnega načrta za geografijo. V Polšak, A., ... (et al), *Posodobitve pouka v gimnazijski praksi – geografija* (str. 29–38). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Porenta, A. (1996). *Ustvarjajmo, raziskujmo, igraymo se pri pouku. Ideje za učitelje*. Novo mesto: Pedagoška obzorja.

Plut, D. (2002). Teoretični in terminološki vidiki koncepta trajnostnosti/sonaravnosti. *Geografski vestnik* 74 (1), 73–86.

Plut, D. (2006). *Mesta in sonaravni razvoj: geografske razsežnosti in dileme urbanega sonaravnega razvoja*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Repovš, G. (1999). *Mišljenje – izbrana poglavja*. Ljubljana: FF.

Resnik Planinc, T. in Kosten Zabret, S. (2007). Vpliv geografskega kurikulumu na kompetence učitelja geografije. *Dela* 27, 183–197.

Rupnik Vec, T. in Kompare, A. (2006). *Kritično mišljenje v šoli*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1995). Ljubljana: DZS.

Strmčnik, F. (2001). *Didaktika: osrednje teoretične teme*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Špegel Berdič, B. (2008). Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj na Gimnaziji Celje – Center. V *III. mednarodni posvet na temo Ekologija za boljši jutri*. Rakičan: Raziskovalno izobraževalno središče.

Špes, M. (2008). Pomen okoljske ozaveščenosti in sodelovanja javnosti za trajnostni razvoj. *Dela* 29, 49–62.

Tatkovič, N. (2010). Trajnostni razvoj v kontekstu izobraževanja. V *Okolje kot edukacijska vrednota*. Maribor, Rakičan: Pedagoška fakulteta UM in RIS Dvorec Rakičan.

Vester, F. (1991). *Kriza prenaseljenih območij*. Ljubljana: DZS.

Zver, M. (2007). Uvod k reviji Trajnostni razvoj v šolah in vrtcih. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, 1 (1), 3–4.

SPLETNI VIRI

Medmrežje 1, pridobljeno 27. 7. 2010, iz <http://www.unesco.si/projekti-in-aktivnosti/izobrazevanje-za-trajnostni-razvoj.html>.

Medmrežje 2, pridobljeno 7. 5. 2010, iz <http://www.umanotera.org/index.php?node=5>.

Medmrežje 3, pridobljeno 20. 6. 2010, iz http://europa.eu/abc/europein2005/other_sl.htm.

Medmrežje 4, pridobljeno 6. 6. 2010, iz http://www.svr.gov.si/si/delovna_podrocja/svet_za_trajnostni_razvoj/.

Medmrežje 5, pridobljeno 27. 7. 2010, iz <http://www.unescobkk.org/education/esd/about-esd/definition-of-esd>.

Medmrežje 6, pridobljeno 27. 7. 2010, iz <http://www.unesco.org/en/education-for-sustainable-development/>.

Medmrežje 7, pridobljeno 13. 7. 2010, iz http://www.comharsdc.ie/files/2009_ESDVision_pap.pdf.

Medmrežje 8, pridobljeno 30.7.2010, iz <http://www.unesco.si/projekti-in-aktivnosti/izobrazevanje-za-trajnostni-razvoj.htm>.

Medmrežje 9, pridobljeno 14. 6. 2010, iz <http://www.esdtoolkit.org/discussion/reorient.htm>.

Medmrežje 10, pridobljeno 18. 6. 2010, iz <http://www.geography.org.uk/gtip/thinkpieces/esd/>.

Medmrežje 11, pridobljeno 18. 5. 2010, iz http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2009/programi/gimnazija/ucni_nacrti.htm

Medmrežje 12, pridobljeno 20. 5. 2010, iz www.zrss.si

Medmrežje 13, pridobljeno 27. 5. 2010, iz <http://www.tlrp.org/themes/themes/tenprinciples.html#Two>

Medmrežje 14, pridobljeno 31. 5. 2010, iz http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/rights_values/index_sl.htm.

Medmrežje 15, pridobljeno 31.5.2010, iz <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102>

Medmrežje 16, pridobljeno 1. 6. 2010, iz http://www.mss.gov.si/si/evropsko_letovanje_medkulturnega_dialoga/

Medmrežje 17, pridobljeno 1. 6. 2010, iz <http://www.evropa.gov.si/si/evropsko-letovanje-medkulturnega-dialoga/slovenija-in-medkulturni-dialog/>

Medmrežje 18, pridobljeno 20. 5. 2010, iz <http://www.igu-cge.luzern.phz.ch/>

Medmrežje 19, pridobljeno 15. 5. 2010, iz <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3261>

Medmrežje 20, pridobljeno 17. 5. 2010, iz <http://www.azoo.hr/kategorija/projekti/3>

Medmrežje 21, pridobljeno 1. 7. 2010, iz <http://www.educationireland.ie/irish-education/irish-education-system.html>

Medmrežje 22, pridobljeno 1. 7. 2010, iz http://www.curriculumonline.ie/en/Post-Primary_Curriculum/

Medmrežje 23, pridobljeno 1. 7. 2010, iz <http://www.educationireland.ie/irish-education/secondary-education/leaving-certificate.html>

Medmrežje 24, pridobljeno 7. 7. 2010, iz http://www.comharsdc.ie/files/2009_Proceedings_rpt.pdf

Medmrežje 25, pridobljeno 13. 7. 2010, iz <http://www.nuigalway.ie/dern/activitiesfromotherorganisations.html>

Medmrežje 26, pridobljeno 13. 7. 2010, iz http://www.comharsdc.ie/files/2009_ESDVision_pap.pdf

Medmrežje 27, pridobljeno 15. 7. 2010, iz <http://www.interculturaldialogue.eu/web/intercultural-dialogue-country-sheets.php?aid=107>

Medmrežje 28, pridobljeno 20. 7. 2010, iz <http://www.geography.org.uk/gtip/thinkpieces/esd/>

Review of the European Union Strategy for Sustainable Development (2009). Pridobljeno 20. 6. 2010, iz <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>

Nevin, E. (2008). *Education and sustainable development*. Pridobljeno 7. 7. 2010, iz <http://www.developmenteducationreview.com/issue6>.

Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development (2007). Pridobljeno 10. 7. 2010, iz <http://www.ecounesco.ie/pdf/ESDDiscussionPaper.pdf>

Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj (2006). Pridobljeno 22. 7. 2010, iz http://ec.europa.eu/sustainable/docs/renewed_eu_sds_sl.pdf

Evropa 2020 (2010). Pridobljeno 22. 7. 2010, iz http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.htm

Nacionalni program varstva okolja (2004). Pridobljeno 9. 6. 2010, iz [http://www.npvo.si/osnutek/celoten dokument.pdf](http://www.npvo.si/osnutek/celoten_dokument.pdf)

Strategija razvoja Slovenije (2005). Pridobljeno 22. 7. 2010, iz [http://www.umar.gov.si/fileadmin/user upload/projekti/02 Strategijarazvoj aSlovenije.pdf](http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf)

Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja (2007). Pridobljeno 27. 4. 2010, iz [http://www.mss.gov.si/si/delovna podrocja/razvoj solstva/vzgoja in izobrazevanje za trajnostni razvoj/](http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/vzgoja_in_izobrazevanje_za_trajnostni_razvoj/).

Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE (2005). Pridobljeno 11. 6. 2010, iz [http://www.mss.gov.si/si/delovna podrocja/razvoj solstva/vzgoja in izobrazevanje za trajnostni razvoj/](http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/vzgoja_in_izobrazevanje_za_trajnostni_razvoj/).

Draft International Implementation Scheme (2005). Pridobljeno 17. 6. 2010, iz [http://portal.unesco.org/education/en/file download.php/e13265d9b94889 8339314b001d91fd01draftFinal+IIS.pdf](http://portal.unesco.org/education/en/file_download.php/e13265d9b948898339314b001d91fd01draftFinal+IIS.pdf)

Henry, R. (2007). *25 Years After Rio-Education For Sustainable Development-A Global Challenge For Geography Teaching*. Pridobljeno 11. 5. 2010, iz <http://compute.ku-eichstaett.de/hgd/images/content/pdf/Schriftenreihen%20Inhaltsverzeichnis/Geographiedidaktische%20Forschungen/GDF%2042.pdf>

Tilbury, D. in Wortman, D. (2004). *Engaging people in sustainability*. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN. Pridobljeno 7. 5. 2010, iz <http://app.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/2004-055.pdf>

Okoljska vzgoja kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj- kurikulum za gimnazije (2008). Pridobljeno 15. 6. 2010, iz [http://www.zrss.si/pdf/OKO K OKOLJ VZGOJA gimn.pdf](http://www.zrss.si/pdf/OKO_K_OKOLJ_VZGOJA_gimn.pdf)

Tani, S. (2007). *Spaces, Cultures And Young People: Cultural Sustainability In Geography Education*. Pridobljeno 13. 5. 2010, iz [http://compute.ku-](http://compute.ku-eichstaett.de/hgd/images/content/pdf/Schriftenreihen%20Inhaltsverzeichnis/Geographiedidaktische%20Forschungen/GDF%2042.pdf)

[eichstaett.de/hgd/images/content/pdf/Schriftenreihen%20Inhaltsverzeichnis/Geographiedidaktische%20Forschungen/GDF%2042.pdf](http://compute.ku-eichstaett.de/hgd/images/content/pdf/Schriftenreihen%20Inhaltsverzeichnis/Geographiedidaktische%20Forschungen/GDF%2042.pdf)

Pejčić, A. in Uzelac, V. (2004). *Od ekološke (ne)pismenosti prema cijeloživotnom učenju za održivi razvoj*. Pridobljeno 15. 6. 2010, iz http://bib.irb.hr/lista-radova?sif_proj=0009019

Haubrich, H. (2007). *Geography Education For Sustainable Development*. Pridobljeno 11. 5. 2010, iz <http://compute.ku-eichstaett.de/hgd/images/content/pdf/Schriftenreihen%20Inhaltsverzeichnis/Geographiedidaktische%20Forschungen/GDF%2042.pdf>

Gambini, B. (2005). *Sustainable development: let geographers take the lead (with a little help from some friends)*. V *Changing Horizons in Geography Education*. Pridobljeno 10. 7. 2010, iz <http://www.herodot.net/conferences/torun2005/Changing%20Horizons%20book.pdf>

Gorbanyov, V. (2007). *Education For Sustainable Development In Russia In The Transition To The Post-Industrial Society*. Pridobljeno 10. 5. 2010, iz <http://compute.ku-eichstaett.de/hgd/images/content/pdf/Schriftenreihen%20Inhaltsverzeichnis/Geographiedidaktische%20Forschungen/GDF%2042.pdf>

Lipovšek, I. (2009). *Opisovalna, razlagalna ali raziskovalna geografija v šoli*. Pridobljeno 10. 6. 2010, iz http://www.drustvo-geografov-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik/z98Igor%20Lipovsek_T.pdf

Sarno, E. (2007). *The Epistemological Status Of The Education For Sustainable Development*. Pridobljeno 11. 5. 2010, iz http://www.igu-cge.luzern.phz.ch/seiten/dokumente/plu_igu_cge_program_and_abstract.pdf

Učni načrt geografija za gimnazije (2008). Pridobljeno 20. 4. 2010, iz [http://www.zrssi.si/pdf/GEO GEO UN GEOGRAFIJA gimn adobe.pdf](http://www.zrssi.si/pdf/GEO_GEO_UN_GEOGRAFIJA_gimn_adobe.pdf)

Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov v gimnaziji (2007). Pridobljeno 3. 5. 2010, iz http://www.zrssi.si/doc/Spremljanje%20in%20posodabljanje%20UN%20v%20gimnaziji_nov%202007.doc

Smernice, načela in cilji posodabljanja učnih načrtov (2007). Pridobljeno 28. 4. 2010, iz <http://www.zrssi.si/default.asp?link=predmet&tip=42&pID=164&rID=1466>

Ključne kompetence za vseživljenjsko učenje (2006). Pridobljeno 10. 6. 2010, iz <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2006-0365+0+DOC+PDF+V0//SL>

Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji (2007). Pridobljeno 15. 6. 2010 iz http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/IU2010/Strategija_VZU.pdf

Luzernska deklaracija (2007). Pridobljeno 20. 5. 2010 iz http://www.igu-cge.luzern.phz.ch/seiten/dokumente/plu_igu_cge_ludeclaration_sustdev.pdf

Čurić, Z., Jakovčić, M. in Vuk, R. (2007). *Kurikulumi geografije za obvezno obrazovanje u 11 europskih država – komparativna analiza*. Pridobljeno 15. 6. 2010 iz http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=39110

Državna matura iz geografije (ispitni katalog za nastavnike) (2009). Pridobljeno 16. 6. 2010, iz http://dokumenti.ncvvo.hr/lspitni_katalozi_08-09/drz-mat-geografija.pdf

Andić, D. (2008). Paradigmatski aspekti problematike okoliša i odgoj za okoliš i održivi razvoj. *Metodički ogledi 2* (14), 9–23. Pridobljeno 14. 6. 2010 iz,

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32675

Nastavni plan gimnazija. Pridobljeno 15. 6. 2010, iz <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3261>

Nastavni program za gimnazije – zemljopis (b.l.). Pridobljeno 14. 5. 2010, iz

http://portal.ncvvo.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=1

Nacionalni okvirni kurikulum (2008). Pridobljeno 17. 5. 2010, iz <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>

Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske (2009). Pridobljeno 26. 5. 2010, iz

http://www.hrpsor.hr/upload/StrategijaOdrzivogRazvitkaRH_NN30_09.pdf

The Senior Cycle in Second-Level Schools (2004). Pridobljeno 2. 7. 2010, iz http://www.education.ie/servlet/blobServlet/senior_cycle_options.pdf

Geography Syllabus (2004). Pridobljeno 6. 5. 2010, iz http://www.curriculumonline.ie/uploadedfiles/PDF/lc_geography_sy.pdf

Hourihane, J. in Keane, M. (2004). *Geography in Ireland*. Pridobljeno 6. 7. 2010, iz <http://www.eugeo.org/Ireland.pdf>

Geography Guidelines for Teachers (2004). Pridobljeno 6. 6. 2010, iz http://www.curriculumonline.ie/uploadedfiles/PDF/lc_geography_guidelines.pdf

Developing a National Strategy on Education for Sustainable Development (2007). Pridobljeno 10. 7. 2010, iz <http://www.ecounesco.ie/pdf/ESDDiscussionPaper.pdf>

Irish National Sustainable Development Strategy (2007). Pridobljeno 10. 7. 2010, iz

<http://www.ien.ie/news/publications/national-sustainable-development-strategy-nsds/>

Research Project on Education for Sustainable Development in Ireland (2007). Pridobljeno 10. 7. 2010, iz

http://www.nuigalway.ie/dern/documents/eco_unesco_and_comhar_esd_research_project.pdf

Senior cycle towards learning (2009), pridobljeno 14. 7. 2010, iz

http://www.ncca.ie/en/Curriculum_and_Assessment/Post-Primary_Education/Senior_Cycle/Senior_Cycle_Developments/Consultation/overview.pdf

Making Ireland's Development Sustainable (2002). Pridobljeno 15. 7. 2010, iz

<http://www.environ.ie/en/Environment/SustainableDevelopment/PublicationsDocuments/FileDownload,1839,en.pdf>

Smernice za globalno izobraževanje (2008). Pridobljeno 15. 7. 2010, iz

<http://www.coe.int/t/dg4/nscentre/GE/GE-Guidelines/GEG-slovenian-version.pdf>

Naji, M. (b.l). *Metode poučevanja in učenja za trajnostni razvoj*.

Pridobljeno 10. 8. 2010, iz

http://ssu.acs.si/datoteke/TEMA%20MESECA/JUNIJ,%20JULIJ,%20AVGUST/NAR_METODE%20POUCEVANJA%20IN%20UCENJA%20ZA%20TRAJNOSTNI%20RAZVOJ.doc

Ivanuš Grmek, M., Čagran, B. in Sadek, L. (2009). *Didaktični pristopi pri poučevanju predmeta spoznavanje okolja v tretjem razredu osnovne šole*.

Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 10. 8. 2010, iz

http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/zalozba/ZnanstvenaPorocila/03_09_didakti%C4%8Dnikipristopipripoucevanjupredmetaspoznavanjeokoljavitretjemrazreduosnovnesole.pdf

